

Turkin päättynyt tie EU-jäseneksi -

Kertomus Turkin EU-jäsenyystavoitteen muuttumisen syistä sekä seurauksista vuosina 2002–2012 ja ennuste EU-jäsenyysneuvotteluiden päättymisestä

Sena Sofia Yildirim

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos

Yleinen valtio-oppi

Maailmanpolitiikan tutkimuksen linja

Pro gradu -tutkielma

Syyskuu 2013

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos – Institution – Department
Valtiotieteellinen tiedekunta		Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos
Tekijä – Författare – Author		
Sena Sofia Yildirim		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Turkin päättynyt tie EU-jäseneksi – Kertomus Turkin EU-jäsenyystavotteiden muuttumisen syistä sekä seurauksista vuosina 2002–2012 ja ennuste EU-jäsenyyneuvotteluiden päättymisestä		
Oppiaine – Läroämne – Subject Yleinen valtio-oppi, maailmanpolitiikan tutkimuksen linja		
Työn laji – Arbetets art – Level	Aika – Datum – Month and year Syyskuu 2013	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 89
Pro gradu -tutkielma		
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Turkin ulkopoliitikasta on kirjoitettu paljon koko 2000-luvun ajan. Syynä tähän on Turkin aiempaa voimakkaampi profiloituminen kansainvälisissä organisaatioissa, aktiivinen poliittinen sekä taloudellinen toiminta laajalla maantieteellisellä alueella Euraasiasta Lähi-itään ja Afrikkaan, voimakas talouskasvu ja EU-jäsenyyneuvotteluiden epävarmuus. Tutkimusperinnettä on kuitenkin leimannut hajanaisuus ja kumuloituvan tiedon puute. Erilaiset tulokset Turkin ulkopoliitiikan suunnasta ovat tarjonneet lähinnä deskriptiivisiä näkemyksiä, jotka tutkijan soveltamasta teoriasta tai käyttämistä esimerkeistä riippuen ovat tuottaneet hyvinkin ristiriitaisia tuloksia. Keskeisesti viimeaikaisia tutkimuksia on määrittänyt niiden rakentuminen Turkin ja EU:n politiikkojen vertaamisella. Turkin ulkopoliitiikan analysoiminen eurooppalaistumisesta käsin on johtanut siihen, että samat ilmiöt ovat tutkijasta riippuen joko todentaneet Turkin soveltumista tai päinvastoin osoittaneet Turkin soveltumattomuuden Euroopan unionin jäseneksi.</p> <p>Vaikka EU-jäsenyyne on yhä virallisesti Turkin hallituksen yksi keskeinen päämäärä, mediassa on pyöritelty spekulatioita Turkin uusista ulkopoliittisista prioriteeteista. Tätä taustaa vasten pyrin pro gradu -työssäni selvittämään, onko Turkki luopunut EU-jäsenyyden tavoittelusta. Ensinnä kuvailen sekä selitettävässä ilmiössä että tätä selittävässä tekijöissä tapahtuneita muutoksia nojaten teoriaan toimija-rakenne-vuorovaikutuksesta päätöksenteon kahdella eri tasolla. Eurooppalaistumiskeskustelun problematiikan ja puutteellisuuden ylittämiseksi lähestyn aihetta tämän jälkeen kahden kertomuksen kautta. Ensimmäinen kertomus rakentuu Turkin keskeisten ulkopoliittisten päätöksentekijöiden näkemyksille Turkin EU-jäsenyydestä ja roolista alueellisessa sekä tätä laajemmassa globaalissa kontekstissa. Tätä seuraa toinen, yhteiskuntatieteellisen roolissa laatimallani kertomus, joka täydentää ensimmäistä ottamalla esitetty evidenssi ja historiallinen taustatieto huomioon. Tutkimusaineistonani ovat tarkastelemini turkkilaisten poliitikkojen puheet, lausunnot sekä sanomalehdissä esitetyt kommentit ja keskeiset Turkin hallituksen viralliset dokumentit vuosilta 2002–2012. Esitän, että historialliset tendenssit ja syy-seuraussuhteet hahmottamalla voidaan luoda todennäköisiä päätelmiä Turkin EU-jäsenyystavotteiden päättymisestä.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella Turkin EU-jäsenyystavote alkoi muuttua ja siirtyä kohti pysähtyneisyyttä vuonna 2005. Yksiselitteisesti todennettavaa loppua Turkin EU-jäsenyyden tavoittelussa ei kuitenkaan voida määritellä, sillä Turkin EU-jäsenyyden tavoittelu päättyminen on hidas pitkän tähtäimen prosessi. Viimeistään vuonna 2023, Turkin tasavallan 100-vuotispäivänä, Turkin EU-jäsenyyneprosessi on kuitenkin muuttanut niin paljon muotoaan, että jäsenyyden tavoittelusta ei voida enää puhua. Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun pysähtymistä selittävät ennen kaikkea Turkin taloudessa tapahtuneet muutokset, jotka ovat olleet yhtäaikaista Oikeus- ja kehityspuolueen (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP) nauttiman laajan sisäpoliittisen tuen ja toisaalta turkkilaisten laskevan EU-jäsenyyden kannatuksen kanssa. Keskeistä on, että EU ei 2000-luvun loppupuolella ja toisen vuosikymmenen alussa ole Turkin hallituksen näkökulmasta enää toimija, joka takaisi Turkin vakaan kehityksen. Tämän sijasta Turkin hallitus on lisännyt kansallista vakautaan laajentamalla poliittisia ja taloudellisia yhteistyösuhteitaan yhä laajemmalle alueelle. Analyysin evidenssi osoittaa, että Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun päättymistä ei voida selittää eurooppalaistumisen kaltaisesta kulttuurispesifisestä lähtökohdasta käsin.</p> <p>Turkin EU-jäsenyyneprosessin lopputulos on epävarma ja kaikesta huolimatta virallisesti yhä avoin mahdollisuus. Jos Turkin sisäisissä tai ulkoisissa olosuhteissa tapahtuu merkittäviä muutoksia tai EU:n politiikka ja institutionaalinen rakenne muuttuvat huomattavasti, myös kertomus Turkin EU-jäsenyyneuvotteluista voi vielä saada erilaisen lopun. Turkin keskeisten poliitikkojen lisääntynyt itseluottamus ja aggressiiviset reaktiot kansainvälisillä areenoilla saattavat myös kääntää tilanteen Turkille epäsuotuisaksi, sillä Turkin vaikutusvalta sen nykyisten tärkeiden yhteistyöyörympäristöiden kuten Kaukasian ja Mustanmeren maiden kanssa perustuu osittain Turkin luotettavaan, yhteistyökykyiseen ja uskottavaan maineeseen. Jatkokäytöksessä tärkeää olisikin perehtyä tähän tarkemmin ja kartoittaa erilaisia todennäköisiä skenaarioita Turkin ulkopoliitikasta.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Turkki, Euroopan unioni, ulkopoliitiikka, EU-jäsenyyneuvottelut, kerronnallinen analyysi, retoriikka		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
2. Historiallinen katsaus Turkin poliittista järjestelmää jäsentäviin traditioihin.....	7
2.1. AKP poliittisen areenan keskiöön	10
3. Eurooppalaistumiskäsitteen kritiikki ja vaihtoehtoinen lähestymistapa	11
4. Ulkopoliittikan muutoksen selittäminen	13
4.1. Toimija-rakenne-vuorovaikutuksen dynamiikka.....	13
4.2. Sisäpolitiikan ja kansainvälisten neuvottelujen vuorovaikutus: pelin kaksi tasoa	18
5. Turkin EU-jäsenyydestä tavoitteen ja tätä selittävien tekijöiden muutokset.....	24
A. EU-jäsenyyden neuvotteluiden dynamiikan hiipuminen	25
B. Talousahdingosta alueelliseksi voimanpesäksi.....	28
C. Geopolitiikka ja geoeconomia Turkin ja Kyproksen välisissä kiistoissa	32
D. Elinkeinoelämän järjestö MÜSIAD.....	36
E. Ongelmattomuudesta ongelmien moninaisuuteen	41
F. Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun päättymisen	47
6. Muutoksen syvemmän tason reflektointia.....	50
6.1. Kerronnallinen analyysi	50
6.2. Retorinen analyysi	54
7. Muutokseen johtaneiden tekijöiden selittäminen kertomuksilla	59
7.1. Aineiston esittely	60
7.2. Muuttuva Turkki AKP-puolueen alla.....	63
A. Turkin keskeisten ulkopoliittisten päätöksentekijöiden kertomus.....	64
B. Yhteiskuntatieteilijän kertomus	71
8. Johtopäätökset ja katsaus tulevaan.....	76
Lähteet.....	80
Tutkimusaineisto	86

1. Johdanto

Turkki on keskeinen pelaaja Euraasian suureksi shakkilaudaksi kuvatulla alueella, jolla sekä alueelliset että globaalit toimijat kilpailevat parantaakseen geostrategisia ja taloudellisia intressejään (Öniş 2009, 8). Sijainti Euroopan, Kaukasian ja Lähi-idän leikkauskohdassa, nopea taloudellinen kasvu ja suuri väestömäärä tekevät Turkista maan, jonka ulkopoliittisilla päätöksillä on vaikutusta myös Euroopan unionin sisämarkkinoihin ja suhteisiin kolmansiin maihin. Muun muassa tämän vuoksi Turkin ulkopoliittikka on ollut tiukan kansainvälisen tarkastelun kohteena 2000-luvulla.

Pontimena Turkin ulkopoliitiikan tutkimiselle on ollut yhtäältä Turkin pitkäaikainen tasapainoilu niin päivänpolitiikassa kuin kulttuuri-identiteettien tasolla lännen ja idän välillä. Toisaalta Turkin hallituksen näyttävät poliittiset tempaukset kansainvälisillä areenoilla etenkin vuodesta 2010 lähtien ovat lisänneet kiinnostusta Turkin ulkopoliittikkaan. Turkin ulkopoliittikkaa onkin tutkittu melko kattavasti deskriptiivisestä näkökulmasta, mikä on tuottanut mielenkiintoisia, mutta hajanaisia tutkimuksia Turkin ulkopoliitiikan luonteesta. Osa tutkijoista on päätenyt korostamaan Turkin ulkopoliitiikan lähi-itäistymistä, osa historiallista jatkuvuutta, osa käytännönläheisyyttä ja osa näiden kaikkien yhdistelmää.¹ Keskeisesti näitä tutkimuksia on määrittänyt Turkin ja Euroopan unionin välisten suhteiden kehittyminen ja niiden yhteensopivuuden vertaaminen.

Melko vakiintuneiden lähtöasetelmien mukaisesti Turkin poliittisen järjestelmän muutosta onkin selitetty EU-jäsenyysprojektin käynnistämänä, lineaarisena modernisaatioprosessina, jolla on ollut kokonaisvaltaisia vaikutuksia niin Turkin sisäpolitiikkaan kuin ulkopoliittikkaan (Duran 2006, 293.) Yllä kuvaillun ulkopoliittisen tutkimuksen hajanaisuus selittyy osaksi tällä eurooppakeskeisyyden hallitsevuudella. Eurooppalaistumisnäkökulman yhtenä haittapuolena on nimittäin tulkinnan dikotomisuus; samat ilmiöt ovat tutkijasta riippuen joko todentaneet Turkin soveltumista tai päinvastoin osoittaneet Turkin soveltumattomuutta Euroopan unionin jäseneksi.

¹ Eri näkökulmia Turkin ulkopoliitiikan suunnasta, katso esimerkiksi Demirtaş 2012. Tutkijoita lueteltu myös alaviitteessä 22.

Turkin EU-jäsenyysprosessin kohtalo on muodostunut entistä suuremmaksi kysymysmerkiksi ja pohdinnan kohteeksi Turkin EU-jäsenyysneuvotteluiden hidastuttua ja turkkilaisten EU-jäsenyyden kannatuksen kääntynyt laskuun hallitsevan Oikeus- ja kehityspuolueen (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP) toisesta hallituskaudesta lähtien. Vaikka EU-jäsenyys on yhä virallisesti Turkin hallituksen päämäärä, mediassa on pyöritelty spekulatioita Turkin uusista ulkopoliittisista visioista. Eri vaihtoehtoja on esitetty niin Shanghain yhteistyöjärjestön (Shanghai Cooperation Organisation, SCO) jäsenyyden hakemisesta Osmanivaltakunnan aikaisen suuruuden tavoitteluun ja turkkilaisen *gaullismin*² nousuun (Today's Zaman 25.1.2013; Taspınar 2012).

Tätä taustaa vasten olisi tärkeä selvittää, onko Turkin ulkopoliitiikan suunnassa tapahtunut muutos, ja mikäli on, onko Turkki luopunut EU-jäsenyyden tavoittelusta. On tärkeää pyrkiä luomaan yhtenäinen analyysi hajanaisen tutkimusperinteen keskelle ja ottaa huomioon Turkin ulkopoliitiikkaa määrittävien sisäisten sekä ulkoisten tekijöiden muodostama monimutkainen kokonaisuus. Edellä esitetyn valossa tarvitaankin erilaisia kysymyksiä, jotta Turkin EU-jäsenyyden tulevaisuutta voidaan tutkia luotettavasti. Erilaiset kysymykset ovat tärkeitä myös siksi, että Turkin EU-jäsenyystavoitetta voidaan lähtökohtaisesti käsitellä osana muita Turkin ulkopoliitiikan suuntaan vaikuttavia sisäpoliittisten, alueellisten ja globaalien kehityskulkujen kokonaisuutta. Eurooppalaistumiskeskustelun problematiikan ja puutteellisuuden ylittämiseksi keskeistä on lähestyä aihetta turkkilaisesta näkökulmasta, eli tutkia, miten turkkilaiset ulkopoliittiset päätöksentekijät rakentavat Turkin roolia alueellisessa ja sitä laajemmassa globaalissa kontekstissa.

Pyrin analysoimaan Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun päättymistä syitä ja seurauksia erittelevän kehikon kautta. Rakennan tutkimuksen kahden metateorian varaan: ensin analysoin ulkopoliittisen toiminnan muutosta toimija-rakenne-vuorovaikutuksen kahden eri tason kautta, minkä jälkeen luon tätä syvemmän tason kertomuksellisen tulkinnan muutoksesta. Näin ollen, tutkimuskysymykseni ovat: *Onko Turkin ulkopoliitiikan suunnassa EU-jäsenyyden suhteen tapahtunut muutos 2000-luvulla, ja onko Turkki lakannut tavoittelemasta EU-jäsenyyttä?* Jatkokysymys on: *mikä tätä muutosta selittää?*

² Ks. esim. Taspınar (2012, 133), jonka mukaan Turkin viimeaikaista strategista ulkopoliittista visiota kuvastaa kemalismin ja neo-ottomanisman yhteenliittymisen, ns. turkkilainen gaullismi, jolle luonteenomaista on itsenäisyyden ja riippumattomuuden tavoittelu.

Pyrkimyksenäni on samalla luoda edellytyksiä jatkotutkimukselle selvittää Turkin ulkopoliittisen suuntauksen tulevaisuuden skenaarioita.

Hypoteesini on, että Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun päättyminen alkoi AKP:n toisen hallituskauden loppupuolella, noin vuonna 2005. Siitä huolimatta, että Turkin hallitus ei ole virallisesti hylännyt EU-jäsenyyden tavoittelua, on tilanne muuttunut jäsenyysneuvotteluiden käynnistämistä edeltäneistä ja sitä välittömästi seuranneista vuosista. Poliitikoiden retoriikka ja poliittiset toimet osoittavat tästä merkkejä, joita jäljittämällä tuon esille evidenssiä Turkin EU-jäsenyystavoitteen päättymisestä. Prosessi on vielä avoin ja sen tulevaisuus on epävarma. Esittämieni historiallisten tendenssien, ja muuttuneiden olosuhteiden perusteella on kuitenkin syytä uskoa, että tämä päätös on tehty vähintäänkin implisiittisesti kymmenen vuoden sisällä, vuoteen 2023 eli Turkin tasavallan satavuotisjuhlaan mennessä. Implisiittisesti sen vuoksi, että EU-jäsenyystavoitteen päättymisen ei ole määriteltävänä hetkenä ja julistuksen omaisesti annettava lausunto.

Tutkimukseni etenee seuraavasti: Johdannon jälkeen pohjustan Turkin ulkopoliittisen suunnan muutoksen analyysia tarkastelemalla turkkilaisen poliittisen järjestelmän traditioita. Tuon esille Turkin poliittiseen järjestelmään sisältyviä jännitteitä ja hallitsevan AKP:n poliittista linjaa määrittäviä piirteitä. Tämän jälkeen käyn kolmannessa kappaleessa läpi eurooppakeskeiseen tutkimustapaan sisältyvää riskiä pelkistää Turkin ulkopoliittisen toimintaympäristön moninaisuutta. Kyseenalaistan myös akateemisessa ja poliittisessa keskustelussa esiintyvän ja eurooppalaistumiskäsitteen ympärille rakennetun teesin siitä, että kulttuurimaantieteellinen sijainti tekee Turkista lähtökohtaisesti hyvän välineellisen alustan lännen ja idän väliselle dialogille ja ”sivilisaatioiden yhteentörmäyksen” estämiselle. Sillanrakennus eri kulttuurien välillä ei itsenäisenä argumenttina auta ymmärtämään Turkin EU-jäsenyyden toteutumisen mahdollisuutta.

Neljännessä kappaleessa esittelen ulkopoliittisen päätöksenteon strukturoinnissa ja ulkopoliitiikan muutoksen selittämisessä soveltamaani Walter Carlsnaesin (1992) teoriaa toimijoiden ja rakenteiden vuorovaikutuksen dynaamisuudesta (*agency-structure issue*). Vaikka keskeisillä päätöksentekijöillä on Turkissa paljon autonomiaa päätöksenteossa, heidän toimintaedellytyksiään rajoittavat edeltävien poliitikkojen päätökset sekä

päätösten muokkaamat rakenteet. Toimijoita ja rakennetta ei siis voi mielekkäästi käsitellä toisistaan irrallisina, vaan ne tulisi nähdä vahvasti toisiinsa liittyvinä, yhden kokonaisuuden osasina. Syvennän toimija-rakenne-vuorovaikutuksen mallia Robert Putnamin (1988) teorialla kahden eri tason, sisäpolitiikan ja kansainvälisten neuvotteluiden, välisestä vastavuoroisesta vuoropuhelusta. Putnamin esittämä jaottelu on tärkeä, sillä se tuo esille poliittisen johdon positioihin vaikuttavat sisäpoliittiset paineet sekä EU-tason tapahtumat ja näiden tasojen suorat vaikutukset toisiinsa.

Viidennessä kappaleessa analysoin Turkin ulkopoliittisen toiminnan muutosta suhteessa EU:iin yllä kuvaillun teorian pohjalta. Keskeistä tässä on osoittaa eritellysti toimijoissa ja rakenteissa tapahtuneet muutokset ja todentaa tätä kautta Turkin EU-jäsenyystavoitteen muuttuminen vuosien 2002–2012³ välillä. Analyysi perustuu suurelta osin akateemisille artikkeleille ja muutamille näitä tukeville sanomalehtiartikkeleille sekä AKP:n keskeisten poliitikkojen lausunnoille.

Kuudennessa kappaleessa siirrän fokuksen ulkopoliittisen toiminnan muutoksen kuvailusta tulkintoihin näistä muutoksista. Tuon esille Ricoeurin (1984) kerronnallisen analyysin ja Perelmanin (1969, 1996) retorisen analyysin keskeiset piirteet, jotka muodostavat tutkimukseni kerronnallisen osan teoreettisen viitekehyksen. Seitsemännessä kappaleessa esittelen aineiston, jolle tämä tutkimuksen jälkimmäinen vaihe pohjautuu. Mahdollisten eri selitysmallien kokonaisuuden hahmottamisen vuoksi käytetty aineisto on suhteellisen laaja; olen tutkinut Turkin hallituksen virallisia dokumentteja ja ulkopoliittista vaikutusvaltaa käyttävien johtavien turkkilaisten poliitikkojen puheita, kannanottoja sekä lausuntoja sanomalehdissä.

Aineiston esittelyn jälkeen laadin kaksi kertomusta kerronnallisen ja retorisen analyysin teorioita soveltaen: ensin Turkin ulkopoliittisten päätöksentekijöiden ja sitten tätä täydentävän, yhteiskuntatieteilijän roolissa luomani kertomuksen. Ensimmäisessä keskeistä on selvittää, kuinka turkkilaiset poliitikot ymmärtävät toimijoiden sekä rakenteiden välisen vuorovaikutuksen, Turkin ulkopoliittisen toimintakentän ja Turkin roolin siinä. Jälkimmäisessä olennaista on puolestaan hahmottaa muutoksen

³ Syytä on kuitenkin pitää mielessä, että etenkin pääministeri Turgut Özalın hallituskausi (1983–1989) oli AKP:n toimintaedellytysten kannalta merkittävä taustatekijä Özalın toteuttaman neoliberaalin talousuudistuksen ja sen myötä Turkkiin syntyneen uuden porvarisluokan vuoksi (Yavuz 2006, 1).

todennäköisiä syitä yhdistämällä viidennen kappaleen evidenssiä päätöksentekijöiden kertomukseen. Kertomukset muodostavatkin tutkimukseni varsinaisen ytimen, sillä ”[r]etoriikalla ja kertomuksilla luodaan maailmaan järjestystä sekä määritellään eri toimijoiden asemaa ja roolia” (Kuusisto 1996, 271).

2. Historiallinen katsaus Turkin poliittista järjestelmää jäsentäviin traditioihin

Turkki on esimerkki valtiosta, jonka poliittista järjestelmää määrittävät traditiot ovat pitkälti vakiintuneet ennen tasavallan muodostumista. Ajatus vastakkaisista kilpailevista arvojärjestelmistä palautuu ainakin vuoteen 1830, jolloin Osmanivaltakunnassa toteutettiin ulkoisten vaikutteiden hengessä uudistuksia armeijassa, lainsäädännössä ja politiikassa (Gordon 2006, 59). Jännitteet syntyivät pyrkimyksestä kehittää Turkkia Euroopasta kumpuavien, valistusajan hengen mukaisten arvojen sekä ohjeiden mukaisesti ja toisaalta säilyttää yhtä aikaa perinteiset tavat sekä vanhat, Osmanivaltakunnan suuruuden taanneet islamilaisen kulttuurin juuret. (Robins 2007, 290.)

Turkin poliittisen järjestelmän rakentuminen näiden jännitteiden valossa jatkui mitä suurimmassa määrin turkkilaisten isänä pidetyn, Turkin tasavallan perustajan Kemal Mustafa Atatürkin (1881–1938) kaudella. Hänen johdollaan vapautusrintama saavutti itsenäisyysodassa voiton vuonna 1922, mitä seurasi tasavallan perustaminen vuonna 1923. Atatürk nousi yksipuoluejärjestelmän johtoon ja johti maata presidenttinä kuolemaansa saakka. Karismaattinen, päämäärätietoinen ja auktoriteettinen johtaja modernisoi Turkia ja rakensi maata kuuden periaatteen, niin sanotun kuuden nuolen varaan. Nämä perustuslakiin vuonna 1937 sisällytyt periaatteet ovat tasavaltaisuus, sekularismi, nationalismi, populismi, etatismi eli valtiojohtaisuus ja reformismi. (Leinonen et al. 2007, 119–120.) Kuudesta nuolesta muodostunut *Kemalism* oli ilmiönä olemassa jo ennen Atatürkia, mutta saavutti näkyvimvät vaikutuksensa hänen johdolla, sillä länsimaistumisen radikaaliaalto levisi vasta 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla (Robins 2007, 291; Gordon 2006, 59). Atatürk vaikutti kokonaisvaltaisella ja perustavaa laatua olevalla tavalla turkkilaisen yhteiskuntajärjestelmän muodostumiseen, historiankirjoitukseen ja poliittiseen päätöksentekoon.

Vaikka kemalismiin sisällä on esiintynyt vuosien saatossa useita eri suuntauksia, on sen keskeisenä määrittäjänä ollut valtiokeskeisyys. Itsenäisyysotaa seurasi huoli valtiovallan romahtamisesta, mikä kehitti kemalismia nationalismiin ja sivistysaatteen korostamisesta yhä vahvemmin neuroottisen valtiovallan suojelun työkaluksi. Siitä huolimatta, että toisen maailmansodan jälkeen valtioiden koskemattomuuden aate kansainvälisesti vahvistui, ei Osmanivaltakunnan hajoamisen kokenut turkkilainen eliitti päästänyt irti valtiovallan säilyttämisen huolesta. Kemalismista muodostui tämän seurauksena vähitellen keino turvata erityisesti kyseisen eliitin poliittinen ja yhteiskunnallinen asema. (Insel 2007, 122.)

Valtiokeskeisyyden painottamisella luotiin uskomus valtion alaisesta ja yhtenäisestä yhteiskunnasta, jossa eri nationalistisia liikehdintöjä ei suvaittu. Tasavallan turvaamiseksi niin etninen turkkilainen nationalismi kuin imperialismi tai kaikkien turkkilaisten kansojen yhdistämiseen tähtäävä panturkkilainen aate nimettiin valtiolle vaarallisiksi pyrkimyksiksi. Atatürkin kuoltuakin kemalismiin kuuluva johtajan autoritaarinen asema ja vallankeskityksen periaate säilyivät. Näkyvimpinä esimerkkeinä tästä olivat valtion ensisijaisena suojelijana pidetyn armeijan toteuttamat sotilasvallankaappaukset vuosina 1960, 1971, 1980 ja propagandan keinoin vuonna 1997 toteutettu niin kutsuttu post-moderni vallankaappaus. Vuoden 1960 vallankumouksen jälkeen perustettiin Kansallinen turvallisuusneuvosto (Milli Güvenlik Kurulu, MGK), josta tehtiin Turkin korkein päättävä elin vuoden 1980 sotilasvallankaappauksen jälkeen. Se antoi armeijalle vahvan roolin kansallisen turvallisuuspolitiikan sisällön luomisessa, sillä maan presidentin ja keskeisten ministereiden lisäksi turvallisuusneuvostoon kuuluvat esimerkiksi maa-, meri- ja ilmavoimien komentajat. Koska poliittinen legaalius ja legitimeetti sidottiin ikuisen johtajan, Atatürkin, opetuksiin, tuli ylimmästä auktoriteetista persoonaton ja armeijaan sekä valtioon sidottu voima. (Insel 2007, 121–133.)

Turkin valtion harjoittama virallinen nationalismi asetti länsimaisen ja itäisen sivilisaation vastakkain ja piti edellistä tavoittelemisen arvoisena suuntana. Valtion tehtäväksi muodostui turkkilaisen yhteiskunnan lähentäminen läntiseen sivilisaatioon ja kansan hoivaaminen isällisin ottein. Ajatusmallin voi tiivistää kemalistien toistamaan lauseeseen: ”kansan puolesta kansasta huolimatta”. Vaikka sekularismi oli valtion yksi peruseriaatteista, valtiota ja uskontoa ei erotettu tiukasti toisistaan, vaan sunnilaisuus

muodostui yhdeksi osaksi yhtenäisen kansallisen identiteetin ideaalia. Syynä tähän oli etenkin se, että uskontokunnan johtaminen sisältä käsin oli kansallisen yhtenäisyyden tuki ja turva. Turkkilaisen yhteiskunnan hajoamisen ja pirstaloitumisen pelkojen vuoksi länsimaalaistumisen ihannettakaan ei haluttu viedä loppuun saakka, sillä myös itsenäisen länsimaalaistumisen ajateltiin eriyttävän kansakuntaa. (Insel 2007, 127–129.)

Nykyään turkkilaisen nationalismin eri muodot⁴, eli virallinen Atatürkin nationalismi ja sen alalajit kemalistinen vasemmistonationalismi, idealistinen nationalismi, uusnationalismi ja islamilaisuuden värittämä nationalismi, ovat niiden eri diskursseista huolimatta kietoutuneet melko vahvasti yhteen ja vahvistavat kansallisuusaatteen asemaa Turkissa (Bora 2007, 142–146). Atatürkin satojen puheiden sisältö mahdollistaa myös laajuutensa vuoksi hyvän maaperän useiden aatesuuntien poliittisten pyrkimysten ajamiselle. Niin vasemmisto, nationalistit kuin islamistit vetoavat retoriikkansa tueksi Atatürkin puheisiin (Leinonen et al. 2007, 120). Täten atatürkiläisyys toimii ideologiana, jonka katon alla on tilaa eri poliittisille suuntauksille, tehden politiikasta samalla hyvin epäpoliittista (Insel 2007, 135).

Turkin eri traditiot, kemalismiin ja islamilaisuuden pelkistettynä, ovat olleet ristiriidassa vuosikymmenien aikana monesta eri aiheesta. Nykyään näiden eri traditioiden jako pelkistyy yhtäältä armeijan, virkamiesten, kaupunkilaisen keskiluokan sekä perinteisen elinkeinoelämän eliitin muodostaman ryhmittymän ja toisaalta 1980-luvun uusliberalististen uudistusten synnyttämän uuden pikkuporvariluokan välille. (Zarakol 2013, 156.) Jännitteisyydestä huolimatta, ja toisin kuin sisäpolitiikassa, ulkopoliitiikassa post-islamilaiseksi puolueeksi kuvailtu AKP on kuitenkin pystynyt toimimaan kemalistisen tradition rinnalla ilman näkyviä vastakkainasetteluja. Vaikka esimerkiksi Kyproksen ja Israel-Palestiina-kysymysten suhteen kemalistien ja post-islamistien näkemykset ovat olleet poikkeavia, tästä ei ole seurannut poliittista epäsopua taikka avointa konfliktia (Robins 2007, 297). Täten Huntingtonin määritys Turkista jakautuneena maana (torn country) voidaan ulkopoliitiikan osalta toistaiseksi kyseenalaistaa.

⁴ Ks. Bora (2007, 142).

2.1. AKP poliittisen areenan keskiöön

Turkissa islamilainen puolueperinne on ollut olemassa vuodesta 1969. Yksin enemmistöhallituksen vuodesta 2002 muodostanut Oikeus- ja kehityspuolue (Adalet ve Kalkinma Partisi, AKP) perustettiin vuonna 2001 perustuslakituomioistuimen päätöksellä kiellettyjen Hyvinvointipuolueen (Refah Partisi) ja sen seuraajan Hyvepuolueen (Fazilet Partisi) jatkajaksi. AKP:n määrittäminen post-islamilaiseksi kuvastaa puolueen hylänneen islamilaisuuden kaikenmäärittävänä poliittisen toiminnan lähtökohtana ja inspiraationa (Robin 2007, 291). AKP on halunnut profiloitua konservatiiviseksi ja Euroopan kristillisdemokraatteihin verrattavaksi ”muslimidemokraattipuolueeksi”.

Edeltävien puolueiden virheistä oppineena puoluetta muutettiin Erdoğanin johtamana liberaalidemokraattiseksi. AKP toteutti varsinkin ensimmäisten hallituskausiensa aikana monia käytännön uudistuksia (Leinonen et al. 2007, 138). Hallitus sitoutui ratifioimaan kansainvälisiä sopimuksia, vahvistamaan naisten asemaa, takaamaan vapauden järjestää elämänsä valitsemansa etiikan mukaisesti ja korostamaan etnisten ja kielellisten oikeuksien puolustamista. Turkin demokratian valvonnan oikeutuksella aiemmin vallankaappauksia toteuttanut armeijakin kohtasi vaikeuksia vastustaa hallituksen tekemiä enemmistödemokratialle perustuneita ja konsensushakuisia päätöksiä. Ensimmäisessä puolueohjelmassa todetaan, että puolueen keskeinen päämäärä Turkin liittyminen EU:n jäseneksi. Osana tätä tavoitetta AKP sitoutui Kyproksen konfliktin ratkaisemiseen, oikeuksien myöntämiseen kurdivähemmistölle ja kuolemanrangaistuksen lakkauttamiseen. (Toprak 2007, 180–182, 188–190.)

Puolueideologian uudistaminen on ollut AKP:n keino ylittää muiden valtioiden epäluulo Turkia kohtaan ja saavuttaa ulkoista legitimitettä toiminnalleen. Puolueen poliittinen linja onkin kehittynyt käytännössä, sen sijaan, että poliittiset realiteetit olisivat sitä edellyttäneet. Sijoittuminen keskusta-oikeistoon on myös taannut AKP:n suosion Turkin hyvin epävakaisen äänestäjäkunnan ja hajanaisen puoluejärjestelmän kontekstissa. Onkin sanottu, että AKP pyrkii määrittelemään puoluetta enemmän muille, kuin kehittämään ohjaavaa ideologiaa puolueelle itselleen. (Yavuz 2006, 10–11.)

Muutoksella AKP on halunnut luoda uusia kognitiivisia malleja ymmärtää menneisyys ja nykyisyys. Jyrkän kokonaisvaltaisen muutoksen sijaan painopistettä on lähinnä siirretty kansallisvaltiokeskeisestä ideologiasta kohti Osmanivaltakunnan unelmaa ”suureksi ja paremmaksi tulemisesta”. Tavoite kansanvallan kehittämisestä ei kuitenkaan ole toteutunut suunnitellulla tavalla johtuen puoluejohdon taipumuksesta autoritaarisuuteen ja Turkin poliittisesta kulttuurista. Tulevaisuuden kannalta keskeistä onkin, miten hyvin AKP pystyy ylläpitämään demokraattisia uudistuksia ja kansalaisvapauksia (Yavuz 2006, 7-9).

3. Eurooppalaistumiskäsitteen kritiikki ja vaihtoehtoinen lähestymistapa

Kuten johdannossa tuon esille, eurooppakeskeinen lähestymistapa tarjoaa melko kapean lähtökohdan Turkin EU-jäsenyystavoitteen tutkimiselle. Euroopan unionin laajentumisdebatissa Turkin EU-jäsenyys herättää kysymyksiä eurooppalaisen kulttuurin luonteesta ja Turkin soveltuvuudesta sen osaksi. Yksi eurooppakeskeisen tutkimuksen kysymyksiä on näin ollen esimerkiksi: *Onko Turkki riittävän eurooppalainen liittyäkseen Euroopan unionin jäseneksi?* Pohdinnan kohteena on tällöin, eurooppalaistuuko ja muuttuuko Turkki, toisin sanoen ”normalisoituuko” se EU-kriteereihin sopivaksi.⁵

Eurooppalaisten normien ja käytäntöjen hyväksymisen asteella on täten pyritty selittämään, missä määrin Turkin eurooppalaistumisprosessi on edennyt. Turkin EU-jäsenyysneuvottelut ovat kiistatta saaneet aikaan muutoksia Turkin lainsäädännössä. Käsitteenä eurooppalaistuminen on kuitenkin ongelmallinen⁶, sillä se antaa melko näennäisen kuvan eurooppalaistumisesta⁷. Tällä tarkoitan sitä, että eurooppalaisten normien sekä käytäntöjen omaksumisen ja toisaalta EU-jäsenyyden toteutumisen välille ei voida aukottomasti vetää yhtäsuuruusmerkkejä. On myös huomioitava, että eurooppalaistuminen voi yhtä lailla tapahtua ilman jäsenyyttä EU:ssa⁸.

⁵ Turkin eurooppalaistumisesta, ks. esim. Rissanen (2012), Müftüler-Baç & Gürsoy (2010), Ulusoy (2008 ja 2009), Oğuzlu & Kibaroglu (2009), Zucconi (2009), Öniş & Yılmaz (2009), Sarıgil (2007), Aydın (2003), Soler i Lecha (2003).

⁶ Määritelmiä eurooppalaistumisesta, ks. esim. Angelos (2008) ja Olsen (2002).

⁷ Kriittinen näkökulma eurooppalaistumisen perinteisestä ymmärryksestä, ks. esim. Oğuzlu (2010–11).

⁸ Konservatiivisen Yeni Şafak -lehden toimittaja Ali Bayramoğlu kirjoitti kolumnissaan 8.8.2008, että eri polut ja tavat voivat johtaa samaan asiaan; länsimaalaistuminen voi tapahtua myös ilman länttä

Yllä esitetyn kysymyksen ongelmana on, että vastausyritys siihen johtaa paradoksaaliseen tilanteeseen. Turkin kulttuurinen ja historiallinen ”toiseus” nähdään yhtäältä vahvana esteenä sille, että Turkki voisi liittyä arvopohjaltaan kristillisten maiden unioniin. Toisaalta Turkin osoittamat edistysaskeleet poliittisten uudistusten saralla toimivat jäsenyyden puolestapuhujina ja osoittavat, että EU-projekti ei ole kiinni kulttuuriperinteestä tai uskonnosta. Jälkimmäisestä näkökulmasta Turkin EU-jäsenyys muodostaisi vastateesin Huntingtonin (1993) paljon siteeratulle sivilisaatioiden yhteentörmäyksen teesille. Turkin jäsenyys kaventaisi toisin sanoen lännen ja idän välistä kuilua ja tekisi EU:sta nykyistä uskottavamman toimijan Välimeren alueella.⁹

Eurooppalaistuminen on käsitteenä hankala myös sen monitulkintaisuuden vuoksi. Yhtä yleisesti käytettyä määritelmää ei ole. Mikäli eurooppalaistumiskäsitettä käytetään etenkin viitattaessa EU:n laajentumiseen, rajaa se tarkastelun ulkopuolelle muita, EU-jäsenyyden tavoittelulle rinnakkaisia ja siitä riippumattomia ulkopoliittisia kehityssuuntia Turkissa.¹⁰ Eurooppalaistumisen asettaminen keskeiselle sijalle hämärtää täten Turkin ulkopoliittisen suuntautumisen vaihtoehtojen moninaisuutta. Eurooppalaistuminen voidaan ymmärtää myös edellistä abstraktimmin, ilmiönä, jossa eurooppalaiset hallintomallit leviävät Euroopan ulkopuolisiin maihin. Eurooppalaistumisen ymmärtäminen tästä näkökulmasta jättää usein kuitenkin huomiotta, että Turkin onnistuminen eurooppalaistumisessa, eli EU:n taloudellisten ja poliittisten kriteereiden täyttäminen, ei välttämättä johda Turkin EU-jäsenyyteen. Turkin eurooppalaistumisen lopputuloksena ei toisin sanoen voida aukottomasti pitää EU-jäsenyyttä.

Kulttuurin merkitystä Turkin EU-jäsenyyden selittämisessä ei kuitenkaan voida jättää huomioimatta. Merkityksellistä on, että yllä kuvaillun mustavalkoisen kahtiajaon sijaan huomio kiinnitetään siihen, minkälaisessa ajallisessa ja tilallisessa yhteydessä turkkilaiset päätöksentekijät mahdollisesti käyttävät kulttuuriin vetoavaa argumentointia. Tulokulmaa muuttamalla kulttuuria, ja eurooppalaistumista sen osana, voidaan tarkastella osana muita mahdollisia selitysmalleja. Turkin EU-jäsenyyden toteutumisen

(<http://yenisafak.com.tr/yazarlar/AliBayramoglu/majestelerinin-muhalefeti-ve-entelektuel-titreklik/12232>).

⁹ Katso esim. Ahmet Davutoğlu (2008)

¹⁰ Ks. eurooppalaistumisen eri määrittelyistä Olsen 2002, 923.

tai toteutumattomuuden kannalta tämä lähestymistapa antaa rakentavampaa tietoa, kuin debatoitavissa oleva kysymys siitä, miten eurooppalainen Turkki omasta tai ulkopuolisten silmin oikeastaan on. Palaan tähän tematiikkaan vielä kertomuksellisen analyysin yhteydessä, kappaleessa seitsemän.

4. Ulkopoliitiikan muutoksen selittäminen

Turkin ulkopoliitiikan strukturoinnissa ja ulkopoliittisen muutoksen selittämisessä sovellan Carlsnaesin kehittämää mallia toimijoiden ja rakenteen dynaamisesta vuorovaikutuksesta (*agency-structure interplay*). Toimija-rakenne-suhteen rinnalla käsittelen tämän vuorovaikutuksen kahta eri tasoa (*levels of analysis problem*), eli sisäpolitiikan ja kansainvälisten neuvottelujen kytkeytymisen toisiinsa. Mallit limittyvät luonnollisesti toisiinsa, sillä toimija-rakenne-suhteen vuorovaikutusta voidaan tutkia yhteiskunnallisen analyysin eri tasoilla (Carlsnaes 1994, 277). Kaksitasoisen pelin mallin kytkeminen osaksi Carlsnaesin morfogeneettisten syklien mallia mahdollistaa yhtenäisen ja kattavan viitekehyksen, jonka puitteissa analysoin Turkin ulkopoliitiikan muutosta.

Pyrkimyksenä tässä kappaleessa on täten luoda laaja-alainen, vaikkakin ohut teoria, joka tiettyjen ulottuvuuksien analysoimisen sijaan pystyy huomioimaan ulkopoliittisen päätöksenteon moniulotteisen todellisuuden. Kappaleen ensimmäisessä alaluvussa käsittelen politiikan perimmäistä kysymystä toimijan ja rakenteen yhdistämisen mahdollisuudesta ulkopoliitiikan päätöksenteon tutkimisessa. Toisessa alaluvussa avaen sisäpoliittisen ja kansainvälisen ympäristön yhteenkietoutumista Robert D. Putnamin kaksitasoisen pelin logiikan näkökulmasta.

4.1. Toimija-rakenne-vuorovaikutuksen dynamiikka

Laajasti tunnetussa, kansainvälisten suhteiden teoriaan johdattavassa teoksessaan Steve Smith ja Martin Hollis (1990) rakentavat kansainvälisen politiikan todellisuutta kahden eri tarinan varaan: sisäisen eli ymmärtämiseen pyrkivän ja ulkoisen eli kausaalisten tekijöiden kautta selittämään pyrkivän. Edellinen tarina viittaa toimijan sosiaaliseen käyttäytymiseen, hänen päämääriinsä ja tilanteelle antamiin määrityksiin. Jälkimmäinen pohjautuu luonnontieteelliselle mallinnukselle, jossa inhimillinen maailma vertautuu

luontoon ja ilmiöitä selitetään kausaalisuuden kautta. Smith ja Hollis hahmottavat nämä todellisuutta eri tavoin kehystävät tarinat lähtökohtaisesti yhteensopimattomina niiden metodologisten, epistemologisten ja ontologisten erojen vuoksi.

Smithin ja Hollisin väitteiden uskottavuutta on arvosteltu, ja muun muassa Alexander Wendt (1991, 391) on kritisoinut näkemystä maailmanpolitiikan esittämisestä kaksijakoisena. Hänen mukaansa sisäisen eli toimijoiden näkökulman huomioon ottaminen ei sulje pois toista, selittämiseen pyrkivää kausaalista näkökulmaa. Carlsnaes (1994, 279–280) syventää samaa argumenttia tuodessaan esille, että ulkopoliittista toimintaa voidaan tutkia sekä ymmärtämisen että selittämisen kautta. Toimija-rakennegelman ylittämiseksi kahteen eri epistemologiseen perustaan nojaavaa selitysmallia ei tarvitsisi Carlsnaesin mukaan yhdistää. Sen sijaan looginen ristiriita voidaan ylittää luomalla yksi yhteinen käsitteellinen viitekehys, jossa selittämisen ja ymmärtämisen perinteet voidaan empiirisesti yhdistää.

Ennen kuin keskityn Carlsnaesin luomaan ja edellä mainittuun haasteeseen vastaavaan viitekehykseen tätä yksityiskohtaisemmin, on syytä mainita hänen kritiikkinsä ulkopoliitiikan muutosta käsitteleviä teorioita¹¹ kohtaan. 1980- ja 90-lukujen vaihteen poliittinen myllerrys ja muutosten ennakoimattomuus kiinnitti ulkopoliitiikan tutkijoiden huomion ulkopoliitiikan muutokseen ja pyrkimykseen edistää sen ymmärtämistä. Carlsnaes piti aikakauden tutkimuksia kuitenkin ongelmallisina niiden panos-tuotosmallille perustuvien ominaisuuksien vuoksi. Vuosina 1992 ja 1994 kirjoittamissaan artikkeleissa Carlsnaes tuo esille etenkin kahden aiheeseen perehtyneen tutkijan, Charles F. Hermannin (1990) ja Kjell Goldmannin (1988) teorioihin sisältyvät kolme puutetta. Ensinnäkin Hermannin ja Goldmannin teorialat eivät antaneet poliittisille päätöksentekijöille niille kuuluvaa painoarvoa muutosta ajavina voimina. Toisekseen ne eivät huomioineet toimija-rakennesuhteen dynaamista vuorovaikutusta poliittisten päätöksentekijöiden ja sosiaalisten rakenteiden välillä. Kolmanneksi ne eivät laskeneet ”oppimista” ulkopoliitiikan kenttään kuuluvana piirteenä (Carlsnaes 1993, 5). Näiden kritiikkien pohjalta Carlsnaes rakentaa ulkopoliittista muutosta selittävän viitekehyksensä, jonka lähtökohtana on Archerin (1985, 72, sit. Carlsnaes 1992, 259)

¹¹ Hermann (1990) ja Goldmann (1988)

käyttämät morfogeneettiset syklit¹². Hän nostaa mallissaan toimijan keskeiseen asemaan, korostaa toimijan sekä rakenteen aktiivista vuorovaikutusta ja poliittisten päätöksentekijöiden kykyä oppia sekä kehittää innovatiivisia visioita puhtaan sopeutumisen ja reagoinnin sijaan.

Vastatessaan ensimmäiseen kritiikin kohteeseen eli toimijuuden ongelmaan Carlsnaes (1992, 254–256; 1993, 18–21; 1994, 284) tuo esille päätöksentekijän merkityksen ulkopoliittista muutosta ajavana voimana. Ulkopoliittinen päätöksentekijä ei ole vain ulkoisiin ärsykeisiin reagoiva ja järjestelmään tulevia panoksia tuotoksiksi muuttava tekijä. Toimijalla on tarkoitushakuinen ja aktiivinen rooli ulkopoliittisen rakenteen tuottamisessa, mikä esimerkiksi diskurssien kautta rajaa ja mahdollistaa jatkotoimia.

Aktiivisen päätöksentekijän toimia voidaan Carlsnaesin mukaan (1993, 18–21; 1994, 284) analysoida kolmen eri ulottuvuuden kautta. Ensimmäisenä on tarkoituksellinen ulottuvuus (intentional dimension). Tällä hän tarkoittaa kaiken ulkopoliittisen käytöksen tarkoitushakuisuutta, mitä voidaan analysoida tutkimalla toimijan valintoja ja preferenssejä. Jotta voidaan ylipäättään sanoa jotakin tehdystä poliittisesta päätöksestä, on ymmärrettävä, millainen merkitys sillä on vallitsevassa kontekstissa. Tätä syvemmälle menee niin sanottu taipumuksellinen ulottuvuus (dispositional dimension), joka muodostaa linkin intentioiden ja niiden saavuttamisen välille. Taipumuksellinen malli kuvailee toimijan tulkintoja ja sitä, minkä takia toimija päätyy tiettyyn tavoitteeseen. Edellinen ulottuvuus on teleologinen ja jälkimmäinen on kausaalinen. Molemmat kuvaavat päätöksentekijää tulkitsevana (interpretative) toimijana ottaen huomioon ideoiden merkityksen. Yhdyn tässä Wendtin¹³ näkemykseen siitä, että ideat

¹² Carlsnaesin soveltama morfoneettisten syklien kuvio perustuu Margaret Archerin (1985, 72, sit. Carlsnaes 1992, 259) esittämään malliin. Erona on, että Carlsnaes pyrkii selittämään (ulko)poliittista toimintaa, kun taas Archer oli kiinnostunut selittämään rakenteellista muutosta. Alkerin mallista, ks. *Structuration Versus Morphogenesis*. Teoksessa *Macro-Sociological Theory: Perspectives on Sociological Theory*, Vol.1, (toim.) S.N. Eisenstadt & H.J. Helle. Sage Publications: Newbury Park, CA.

¹³ Määrittelen intressien ja ideoiden suhteen Wendtin (1999, 92–115) esittämällä tavalla, kyseenalaistaen perinteisen realistisen ymmärryksen siitä, että voima ja intressit ovat ideoista erillisiä. Wendt pyrkii ylittämään materialismi-idealismi-diskurssin, jossa ideat on perinteisesti nähty irrallisena kausaalisena tekijänä, rinnakkaisena voimalle ja intresseille. Tieteen realistisen näkemyksen mukaan intresseillä on materiaallinen tausta, mutta Wendt osoittaa, että suuri osa intresseistä on ideoiden muokkaamia. Kehitystä ajavat eteenpäin toimijoiden tavoitteet, eli syyt sille, minkä vuoksi materiaalista voimaa halutaan, eivätkä materiaaliset voimat sinänsä. Wendt myöntää kuitenkin, erona konstruktivismin radikaalille suuntaukselle, että kansainvälisessä politiikassa materiaalisilla voimilla voi olla myös itsenäistä vaikutusta, ja fyysinen todellisuus voi muokata ideoita kausaalisesti, jolloin ideat ovat rationaalisen valinnan teorian mukaisesti keinoja toteuttaa materialistisia intressejä.

ja intressit eivät ole toisistaan irrallisia; inhimilliset tavoitteet materiaalisten tarpeiden täyttämiseksi ovat osittain ideoiden kautta rakennettuja.

Kahden edellä kuvaillun rinnalle Carlsnaes nostaa vielä kolmannen ulottuvuuden, joka kuvastaa rakenteellisten tekijöiden vaikutusta ulkopoliittisen päätöksenteon muodostumiseen. Tulkintoja tekevien päätöksentekijöiden ohella myös ulkoisilla tekijöillä, kuten instituutioilla on täten kausaalista vaikutusta toimijoihin. Toisin kuin Hollisin ja Smithin, Carlsnaesin mukaan rakenteelliset tekijät voidaan täten sisällyttää myös kansainvälisen politiikan ”sisäisiin tekijöihin”, sillä päätöksiä ei koskaan tehdä rakenteiden ulkopuolella. Rakenteelliset tekijät, kuten esimerkiksi instituutiot, virkakoneistot, kansainväliset hallintajärjestelmät, taloudellinen tilanne ja geopoliittinen asema, vaikuttavat siis poliittisen päätöksentekijän dispositioon eli taipumuksellisiin ominaisuuksiin. Rakenteelliset tekijät välittyvät poliittisiksi päätöksiksi toimijoiden kautta, rajoittamalla tai mahdollistamalla toimijoiden vaihtoehtoja, pikemmin kuin vaikuttamalla poliittiseen toimintaan suoraan.

Toinen ongelma ulkopoliittista päätöksentekoa käsittelevässä kirjallisuudessa liittyy Carlsnaesin mukaan toimija-rakenne-vuorovaikutuksen puutteelliseen ymmärtämiseen. Carlsnaesin perimmäinen argumentti on (1992, 256–266; 1993, 21–23; 1994, 284–285), että ulkopoliittikan päätöksentekijät ja sosiaaliset rakenteet ovat perustavanlaatuisella tavalla toisiinsa yhteydessä, minkä vuoksi niiden käsittely toisistaan erillään ei ole mielekäästä. Päätöksentekijät eivät tee päätöksiä vain reaktiona tiettyihin ongelmiin, vaan he ovat keskeisessä osassa sosiaalisten rakenteiden tuottamisessa, millä on puolestaan, tarkoituksellisesti tai tahattomasti, vaikutusta seuraaviin poliittisiin päätöksiin. Toisin sanoen, rakenteelliset tekijät edeltävät ja seuraavat niihin vaikuttavia poliittisia päätöksiä; ja tietyn politiikan tavoittelu puolestaan edeltää ja seuraa sitä ehdollistavia rakenteellisia tekijöitä. Tämä ajatus perustuu morfogeneettisten syklien (morphogenetic cycles) prosessille, eli jatkuvalle toiminnan sekä rakenteen väliselle vuorovaikutukselle, joka mahdollistaa jatkuvuuden ja muutoksen yhteiskunnallisessa järjestelmässä. Jotta voidaan selittää jotakin poliittista päätöstä tietynä aikana, on siis välttämätöntä ottaa huomioon niin sen taustalla olevat rakenteelliset syyt kuin myös edeltävät poliittiset päätökset, sitä edeltävät sekä seuraavat rakenteelliset tekijät ja niin edelleen.

Olennaista morfogeneettisissä sykleissä on, että päätöksentekijöiden ja rakenteiden toimet seuraavat toisiaan ajallisesti, mikä mahdollistaa muutoksen historiallisen ulottuvuuden huomioimisen. Helpottamaan prosessin empiiristä soveltamista Carlsnaes esittää kaksiosaista analyttistä mallia. Sen mukaan tutkijan tulisi ensiksi selvittää, onko muutosta ylipäättään tapahtunut selittävissä tekijöissä ja selitettävässä ilmiössä. Tämän jälkeen tulisi tutkia, johtuvatko edellisessä kohdassa havaitut muutokset ulkopoliittisesta päätöksentekoprosessista riippumattomasta tekijästä, vai ovatko aiemmat poliittiset toimet vaikuttaneet niihin tahallisesti tai tahattomasti. Vaikka ulkopoliittisilla päätöksentekijöillä on joskus vain vähän tai ei lainkaan mahdollisuutta vaikuttaa ulkoiseen paineeseen, tähän ei pitäisi suhtautua annettuna. Ulkoisiin paineisiin voidaan reagoida monin tavoin, ja tietynä aikana valittua poliittista toimintaa pitäisikin voida selittää kausaalisen keskinäisriippuvuuden kautta, eli aikaisemmat poliittiset päätökset ja niiden seuraukset huomioiden (Carlsnaes 1993, 22; Carlsnaes 1994, 285.)

Huolimatta siitä, että suuri osa ulkopoliittisesta päätöksenteosta on lähinnä reagointia saatuaan palautteeseen, ulkopoliitiikka voi muiden politiikkasektoreiden tavoin olla myös ennakoivaa ja innovatiivista. Carlsnaes viittaa Schrodtin käsitteelliseen erotteluun ”feedback” ja ”feedforward” -järjestelmistä. Siinä missä edellinen tarkkailee ympäristöään, jälkimmäinen luo sekä käsittelee ympäristöstään saamaansa tietoa ja mallintaa myös tulevaisuutta. Toisin sanoen, sen sijaan, että toimijat puhtaasti reagoisivat järjestelmän saamaan palautteeseen, jälkimmäistä toteuttavat poliittiset toimijat osallistuvat poliittisia uudistuksia tuottavaan oppimisprosessiin. Tämä lähestymistapa antaa hyvät analyttiset työvälineet jäsentää ulkopoliitiikan muutosta, johon tärkeässä asemassa olevien päätöksentekijöiden käyttämä oma harkinta ja strateginen suunnittelu ovat vaikuttaneet. Epäilemättä joillakin valtioilla on toisia enemmän autonomiaa ja käytettävissä olevia resursseja kyseisenlaiseen poliittiseen visiointiin. (Carlsnaes 1993, 15–18.)

Carlsnaes (1993, 23–28) laajentaa edellä esitettyä argumenttia pohdinnoilla ulkopoliittisten käytänteiden muuttumisesta oppimisprosessien kautta. Vallitsevat instituutiot ja säännöt ovat rakenteellisia tekijöitä, jotka ovat yhteydessä ulkopoliittisen päätöksenteon taipumukselliseen ulottuvuuteen eli käytänteet muodostavien ulkopoliittisten päätöksentekijöiden arvoihin ja mielipiteisiin. Yhtäältä poliittisten päätöksentekijöiden käytänteet rajaavat institutionaalisen muutoksen mahdollisuutta.

Toisaalta, kun vallitsevat käytänteet kyseenalaistetaan, institutionaalinen muutos tulee mahdolliseksi. Tämän seurauksena puolestaan kehittyy uusia institutionaalisia sääntöjä, jotka määrittelevät toimijoiden käyttäytymistä vaikuttaen heidän toimintaansa. Mielenkiintoinen kysymys onkin, mikä saa toimijat kyseenalaistamaan vallitsevat yhteiskunnan hyväksymät syy-seuraussuhteet ja määrittämään kausaaliset suhteet uudella tavalla, vaikuttaen täten politiikan sisältöön. Toisin sanoen, miten reflektiivinen ajattelu ja oppiminen sosiaalisissa prosesseissa muuttavat toimijoiden preferenssejä, eli taipumuksellista ulottuvuutta. Viitaten Wittrockin ja Wagnerin (1990, 114) tutkimuksiin, Carlsnaes asettaa vastauksen keskiöön päätöksentekijöiden diskurssien ja instituutioiden välisen vuorovaikutuksen. Ulkopoliittinen muutos on täten seurausta toimijoiden toimintaympäristöstään kohtaamista ristiriidoista ja heidän halustaan muuttaa niitä.

4.2. Sisäpolitiikan ja kansainvälisten neuvottelujen vuorovaikutus: pelin kaksi tasoa

Ulkopolitiikan muutoksen analyysi ei ole tarpeeksi kattava, mikäli huomioon ei oteta myös päätöksenteon eri tasojen välistä peliä. Esimerkkinä sisäpolitiikan ja kansainvälisten neuvottelujen vuorovaikutuksesta Putnam (1988, 427–430) analysoi vuoden 1978 Bonnin huippukokousta, jossa päätettiin globaaleista elvytystoimista ja lännen taloudellisesta tukemisesta ensimmäisestä öljykriisistä selviämiseksi. Tutkimuksessa Putnam keskittyy selvittämään, kuinka kokouksessa tehdyt päätökset olivat poliittisesti mahdollisia. Kaksi keskeistä argumenttia on, että ilman kansainvälisiä neuvotteluja neuvottelun osapuolena olevat valtiot olisivat tavoitelleet toisenlaisia politiikkoja, mutta toisaalta sopimukseen päästiin vain, koska jokaisessa maassa oli voimakas vähemmistö kansainvälisesti tavoitellun päätöksen puolella. Lopputulosta selittävät täten sisäpolitiikan kietoutuminen kansainvälisen kentän neuvotteluihin. Puhtaasti sisäpolitiikkaan tai kansainväliseen neuvottelutilanteeseen keskittyvä analyysi ei tästä näkökulmasta selitä kattavasti tarkasteltavaa ulkopoliittista päätöksentekotapahtumaa.

Zarakol (2013, 151) puolestaan on tutkinut kansainvälisen järjestelmän hierarkioiden vaikutusta valtioiden sisäpolitiikkaan ja erityisesti sosiaalisten luokkien identiteettien muodostumiseen. Sosiaalisen luokan Zarakol ymmärtää Bourdieu'n määrittelemällä tavalla: käsitteenä, joka viittaa sosiaalisiin suhteisiin pikemmin kuin marxilaisen

perinteen mukaiseen käsitykseen taloudellisista suhteista, työnjaosta ja omistusoikeuksista. Bourdieu (Brubaker 1985:762, kuten mainittu teoksessa Zarakol 2013, 151) määrittelee sosiaalisen luokan ryhmänä biologisia yksilöitä, jotka ovat samojen objektiivisten olosuhteiden tuottamia, joilla on sama olemus ja jotka jakavat samat taipumukset. Jaan Zarakolin ja Bourdieu'n käsityksen sosiaalisesta luokasta, jonka fokuksena tutkimuksessani on etenkin Turkin uusi, 1980-luvun uusliberalistisen talouspolitiikan synnyttämä keskiluokka. Turkin kontekstissa tämä tarkoittaa etenkin maakunnista kotoisin olevia, kaupunkeihin asettuneita sekä AKP:tä kannattavia teollisuuden edustajia ja elinkeinoelämän toimijoita.

Kansallisen ja kansainvälisen tason vuorovaikutuksesta on kirjoitettu usean vuosikymmen ajan. Putnam kuitenkin kehittää edelleen (1988, 427–433) häntä edeltäneiden tutkijoiden argumentteja.¹⁴ Huolimatta siitä, että nämä aiemmat teoreettiset mallit ovat tuoneet akateemiseen keskusteluun tärkeitä avauksia, ne eivät ole huomioineet riittävästi sisäpoliittisten tekijöiden merkitystä. Tästä poikkeuksena Putnam nostaa esille Katzensteinin ja Krasnerin (1978) artikkelit, joissa sisäpolitiikan määräävyys ulkopoliittikkaan on huomioitu muita teoksia kattavammin. Katzensteinin ja Krasnerin töiden heikkoutena on joka tapauksessa päätöksentekijöiden ymmärtäminen yhtenäisen valtioyksikön kautta. Tällöin ”valtion vahvuuden” määritteleminen pätevästi on hankalaa. Heidän analyysissaan hallituksen identiteetillä ei ole suurta merkitystä, sillä muuttujina ovat vastakkain joko vahva tai heikko eli hajautunut valtio. Tämä valtiokeskeinen näkökulma ei pysty selittämään lyhyen aikavälin sisällä tapahtuvaa ja asiakysymyksestä riippuvaa poliittisten mielipiteiden muuttumista.

Sisäpolitiikassa vallitsevan dynamiikan ymmärtämiseksi Putnam korostaakin sitä, että keskeisten poliittisten päätöksentekijöiden rinnalla puolueiden, intressiryhmien, sosiaalisten luokkien ja julkisen mielipiteen merkitys on suuri. Ulkopoliittisen päätöksenteon avainhenkilöillä on toki merkittävä asema kansainvälisissä neuvotteluissa ja he ovat usein fokuksen keskiössä päätöksentekoa analysoitaessa. Syynä tähän on

¹⁴ Katso esim. Rosenau, James (1973), “Theorizing Across Systems: Linkage Politics Revisited”. Teoksessa Jonathan Wilkenfeld (toim.), *Conflict Behavior and Linkage Politics*, David McKay: New York; Deutsch, Karl W. et al (1957), *Political Community in the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton University Press: Princeton; Haas, Ernst B. (1958), *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957*, Stanford University Press: Stanford, California; Keohane, Robert O. ja Nye, Joseph S. (1977), *Power and Interdependence*, Little, Brown: Boston.

kuitenkin se, että he toimivat sekä sisäpolitiikan että ulkopoliitiikan tasoilla ja niiden risteyskohdissa, eikä se, että he muodostaisivat yhtenäisen ja valtiota edustavan poliittisen mielipiteen.

Monet kansainväliset neuvottelut voidaan ymmärtää tämän kaksitasoisen pelin kautta. Kansallisella tasolla sisäpoliittiset ryhmittymät tavoittelevat intressejään painostamalla hallitusta hyväksymään heille suotuisia politiikkoja, ja poliitikot tavoittelevat valtaa rakentamalla yhteenliittymiä näiden ryhmien kanssa. Poliitikot joutuvat esiintymään kummallakin tasolla. Kansainvälisellä tasolla hallituksen edustajat pyrkivät täyttämään kotimaiset vaatimukset minimoiden yhtäaikaaisesti epämieluisan ulkopoliittisen kehityksen. Tätä kahden pöydän ääressä istumista hankaloittaa se, että yhdessä neuvottelupöydässä järkevänä pidetty asia ei välttämättä ole tavoittelemisen arvoinen toisessa pöydässä. Vaikka poliitikot sallivat jonkin verran epäjohdonmukaisuutta eri neuvottelutasojen retoriikassa, pyrkimys ja paine johdonmukaisuuteen on kuitenkin kummallakin tasolla. (Putnam 1988, 434.)

Jos oletetaan, että jokaista osapuolta edustaa kansainvälisissä neuvotteluissa yksi pääneuvottelija, voidaan päätökseen johtavaa prosessia analysoida Putnamin (mts., 436) mukaan kahdessa vaiheessa. Ensimmäinen on kansainvälisen eli I tason neuvottelut ja alustavaan sopimukseen pääsy. Seuraava vaihe on keskustelut II tasolla, eli sopimuksen hyväksyminen tai hylkääminen sisäpolitiikassa eri äänestäjäryhmien kesken. Selvyiden vuoksi vaiheet on mieleistä esittää peräkkäisinä, vaikkakin tosiasiaa ne eivät todennäköisesti seuraa toisiaan ajallisesti. Ennen kansainvälisiin neuvotteluihin osallistumista pääneuvottelijat keskustelevalt luultavasti ensin kansallisella tasolla saaden täten jonkinlaisen ennakkokäsityksen äänestäjien toiveista. Jos on oletettavaa, että sopimus ei mene läpi II tasolla, on epätodennäköistä, että neuvotteluja edes ryhdyttäisiin käymään I tasolla. Olennaista prosessissa ei niinkään ole se, miten kansallisen, eli II tason hyväksyntä sopimukselle muodostuu; se voi olla muodoltaan formaali eduskunnan hyväksyntä, mutta myös intressiryhmien antama suullinen hyväksyntä tai julkinen mielipide. Tätä keskeisempää on, että sopimusta joko puolletaan tai vastustetaan sellaisena kuin se kansainvälisellä kentällä on muotoutunut. Kansallisella tasolla sitä ei voida enää muokata.

Kaksitasoisen pelin etenemisessä Putnam korostaa sisäpolitiikassa suosittujen päätösten merkitystä¹⁵ (win-set) (mts., 437–440). Mitä suurempi todennäköisyys on sille, että kansainvälisesti neuvoteltu sopimus hyväksytään kansallisesti, sitä todennäköisemmin kansainvälisellä tasolla myös päästään sopimukseen. Toisaalta, mikäli kansallisen hyväksynnän todennäköisyys on suuri, sitä helpompi neuvottelijaa on pompotella kansainvälisessä neuvottelutilanteessa. Kansallisen hyväksynnän pieni todennäköisyys voi täten kääntyä neuvottelijan eduksi, sillä se voi antaa etuaseman neuvottelijalle, jolla ei ole paljon liikkumavaraa käytössään. Neuvottelijan sisäpoliittisen aseman merkityksestä ollaan kahta mieltä. Vahva asema sisäpolitiikassa voi yhden näkemyksen mukaan kääntyä neuvottelijalle haitalliseksi kansainvälisellä tasolla, sillä kansainvälisen tason muut osapuolet saattavat helposti käyttää hyväksi neuvottelijan asemaa ja kykyä vaikuttaa kotikentän mielipiteisiin. Perinteisen näkemyksen mukaan kansallinen yhtenäisyys on kuitenkin edellytys kansainvälisen sopimuksen aikaansaamiselle.¹⁶

Vaikka sopimukseen päästäisiin kansainvälisellä tasolla, saattaa se jäädä tahattomasta tai tahallista syystä kuitenkin ilman hyväksyntää kansallisella tasolla. Tahattoman toteuttamatta jättämisen ohella tahallinen sopimuksesta poikkeaminen on neuvottelujen kannalta yhtä harmillista. Koska neuvotteluja käydään usein pitkällä aikavälillä, vaikuttaa kansainvälisesti hyväksytyjen sopimusten kansallisen toimeenpanon epäonnistuminen neuvottelijoiden maineeseen, luotettavuuteen ja siten mahdollisuuteen tehdä sopimuksia jatkossa. (mts., 437–440).

Putnam esittää kolme tärkeää tekijää, jotka vaikuttavat poliittisen sopimuksen hyväksyntään kansallisella tasolla. Ensimmäisenä tekijänä ovat sisäpoliittisten ryhmien preferenssit ja koalitiot, toisena maan institutionaaliset käytännöt ja kolmantena neuvottelijoiden strategiat. Ensimmäinen tekijä on tärkeä, sillä kansainvälisissä neuvotteluissa ei voida olla huomioimatta vahvojen sisäpoliittisten toimijoiden roolia, kansainvälisiä sopimuksia vastustavien ryhmien kokoa, kotikentän heterogeenisyyttä ja sopimuksettomaan tilaan joutumisen kustannuksia. Putnamin mukaan tietyn ulkopoliittisen kysymyksen politisoituminen aktivoi monesti ryhmiä, jotka eivät ole huolissaan sopimuksen kariutumisesta, täten vähentäen kansallisella tasolla

¹⁵ Win-set tarkoittaa Putnamin määrittelemänä kaikkia I tason sopimuksia, jotka voittavat eli jotka saavuttavat enemmistön kannatuksen II tasolla, kun sopimuksesta äänestetään.

¹⁶ Ks. esim. Michel Artis & Sylvia Ostry (1986), *International Economic Policy Coordination. Chatham House papers: 30*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul, 75–76.

hyväksyttävien päätösten todennäköisyyttä. Joskus eri asiakysymyksiä voidaan yrittää yhdistää ja täten muuttaa tärkeiden sidosryhmien preferenssejä ja lisätä neuvottelijoiden strategisia vaihtoehtoja. Etenkin taloudellinen keskinäisriippuvuus neuvotteluosapuolten kesken lisää mahdollisuutta muuttaa sisäpoliittisten ryhmittymien intressejä erilaisten kompromissiratkaisujen kautta. Erilaisia poliittisia asiakysymyksiä kiedotaan yhteen täten sitä todennäköisemmin, mitä suurempi osapuolten välinen keskinäisriippuvuus on. (mts., 442–448). Kansainvälisen tason painostus voi myös laajentaa kansallisesti hyväksyttävien vaihtoehtojen määrää, helpottaen täten sopimukseen pääsyä. Kansainvälisen tason painostus ei kuitenkaan aina tarkoita myönteistä lopputulosta, sillä joskus se voi johtaa kielteiseen vastareaktioon kansallisella tasolla (mts., 456).

Poliittisen sopimuksen kansalliseen hyväksyntään vaikuttava toinen tekijä, eli institutionaaliset käytännöt, puolestaan tarkoittaa sitä, kuinka päätökset virallisesti hyväksytään, eli kuinka suuren enemmistön tarvitsee puoltaa päätöstä. Myös hallituspuolueen puoluekuri ja ulkopoliittisten päätöksentekijöiden autonomia heidän sidosryhmistään vaikuttavat siihen, kuinka todennäköistä on hyväksyttävään ratkaisuun pääseminen kansallisesti. Kolmas tekijä, eli neuvottelijan strategia neuvotteluissa tarkoittaa neuvottelijan motiiveja ja tasapainoilua kansainvälisten sekä kansallisten sitoumusten välillä. (mts., 448–452.) Huomionarvoista on, että ristiriitatilanteessa neuvottelija painottaa yleensä kansallisen tason näkemystä, koska poliittisen aseman vakaus riippuu paljolti neuvottelijan sisäpoliittisesta suosiosta. Neuvottelijoiden strategioiden ohella pääneuvottelijan henkilökohtaisten mielipiteiden merkitystä on syytä korostaa, sillä neuvottelijat eivät usein toimi pelkästään puolueettoman välittäjän roolissa. Putnamin mukaan kansainvälisen neuvottelijan motiiveihin kuuluvat 1) oman asemansa parantaminen kansainvälisissä neuvotteluissa, 2) kansainvälisten neuvotteluiden käyttäminen henkilökohtaisten tavoitteiden ajamiseen kansallisella tasolla ja 3) kansallisen intressin¹⁷ tavoittelemine kansainvälisesti. (mts., 456–457.)

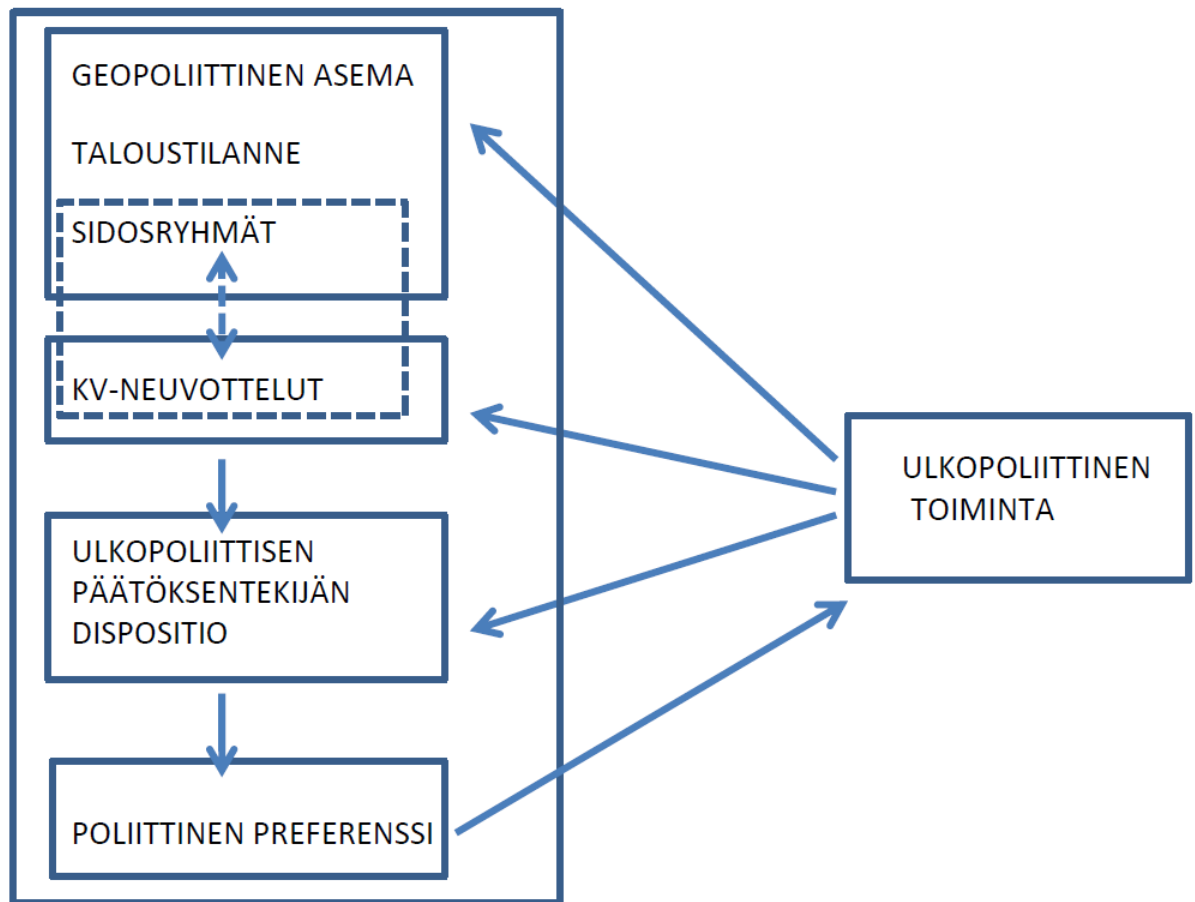
Putnamin kaksitasoisen pelin mallinnus on tässä muodossa melko yksinkertaistettu kuva poliittisten neuvotteluiden monimutkaisesta luonteesta ja useiden muuttujien aiheuttamasta pelitilanteiden vaihtelusta. Putnamin esittämä malli tuo kuitenkin täydentävän ja syventävän ulottuvuuden edellä käsiteltyyn, Carlsnaesin ulkopoliitiikan

¹⁷ Kansallinen intressi sellaisena kuin neuvottelija sen käsittää.

päätöksentekoa strukturoivaan malliin. Carlsnaesin ja Putnamin mallit limittyvät melko luonnollisesti, kun tutkitaan kansainvälisiin neuvotteluihin osallistuvan, sisäpoliittisten ryhmien valtuuttaman ulkopoliittisen päätöksentekijän ja kansainvälisten instituutioiden välistä diskurssia. Mallien yhdistäminen on myös tutkimukseni empiirisen sovelluksen kannalta tärkeää. Seuraavaksi esittelen pääpiirteissään kaksi eri tapaa, joiden kautta toimijan ja rakenteen kaksisuuntaista vuorovaikutusta voidaan analysoida sosiaalisen järjestelmän eri tasoilla.

Kuten edellä käy ilmi, Carlsnaesin viitekehyksessä osoitetaan rakenteellisten tekijöiden, esimerkiksi institutionaalisten sääntöjen tai taloudellisen tilanteen, vaikuttavan päätöksentekijän preferensseihin ja poliittisiin valintoihin. Saman prosessin voidaan olettaa pätevän myös silloin, kun poliittinen päätöksentekijä osallistuu Putnamin mallin mukaisesti kansainvälisiin neuvotteluihin. Tällöin päätöksentekijöiden diskurssit ja vuorovaikutus kansainvälisten instituutioiden kanssa vaikuttavat heidän dispositioihinsa. Samalla tavalla myös sisäpoliittiset sidosryhmät ehdollistavat päätöksentekijän preferenssejä. Kansainvälisen toimintaympäristön ja sisäpolitiikan yhteisvaikutus muokkaa täten toimijan eli kansainvälisen neuvottelijan strategioita ja motiiveja vaikuttaen siihen, minkälaiseksi päätös kansainvälisellä kentällä lopulta muodostuu. Ylimääräisen lenkin tähän Carlsnaesin ja Putnamin mallit yhdistävään viitekehykseen luo vielä se, että kansainväliset neuvottelut vaikuttavat painostuksen tai kompromissiratkaisujen kautta suoraan kansallisiin sidosryhmiin ja sen kautta edelleen poliittisiin päätöksentekijöihin.

Mallin syklisyyden seurauksena vaikutusvaltaa on luonnollisesti myös toiseen suuntaan, eli päätöksentekijästä sisäpoliittisiin sidosryhmiin. Näin on etenkin silloin, kun pääneuvottelijalla on sisäpolitiikassa vahva kannatus. Kansainväliset neuvottelut voivat myös tarjota poliittiselle päätöksentekijälle tukirungon vaikeasti toteutettavien uudistusten edistämiseksi kansallisella tasolla. Saman logiikan mukaisesti poliittiset toimijat voivat muuttaa myös kansainvälisten instituutioiden rakenteita, vaikkakin sisäpoliittisten toimijoiden ehdollistamina. Kaavio 1. kuvastaa Carlsnaesin morfogeneettisten syklien ja Putnamin kasitasoisen pelin mallien soveltamisen pohjalta luomaani viitekehystä, jonka on tarkoitus toimia tukirunkona Turkin EU-jäsenyyteen kohdistuvan ulkopoliittisen suunnan muutoksen tutkimisessa. Tätä käsittelem seuraavassa kappaleessa.

Kaavio 1. Sovellettu morfogeneettisten syklien malli ulkopoliittisen suunnan muutoksen selittämiseen.

5. Turkin EU-jäsenyystavoitteen ja tätä selittävien tekijöiden muutokset

Tässä kappaleessa analysoin edellä esitetyn menetelmällisen kehyksen pohjalta Turkin EU-jäsenyyden suunnan muutosta ja muutokseen vaikuttaneita tekijöitä vuosien 2002–2012 välillä. Carlsnaesin kaksiosaisen analyysimallin (1994, 285) ajatuksen mukaisesti on tutkimuksenikin kannalta keskeistä edetä askel kerrallaan. Toisin sanoen ensin on osoitettava ulkopoliittisen muutoksen tapahtuminen, eli kuvailtava historialliseen evidenssiin nojaten sekä selitettävässä ilmiössä että tätä selittävässä tekijöissä tapahtuneita muutoksia AKP:n hallituskausien aikana. Tämä luo hyvän pohjan tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa rakennetulle analyysille pohtia Turkin EU-jäsenyystavoitteen muutoksen syitä tätä syvemmällä tasolla.

Käytän analyysin jäsentämisessä Turkin kontekstiin sopeutettua sovelletun morfogeneettisten syklien mallia (ks. Kaavio 1 yllä). Muutosta käsittelevän analyysini

selittävinä rakenteellisina tekijöinä ovat näin ollen EU-jäsenyysneuvottelut, Turkin taloudellinen tilanne, geopoliittinen asema sekä kotimainen elinkeinoelämän etujärjestö MÜSIAD. Näitä kahden tason rakenteellisia tekijöitä käsittelen kappaleen kohdissa A-D. Kohta E käsittää puolestaan toimijuuden muutoksen eli keskeisten ulkopoliittisten toimijoiden dispositiot selittävänä tekijänä. Kuvailen ensin näissä selittävässä tekijöissä A-E tapahtuneita muutoksia. Tämän jälkeen kohdassa F kuvailen muutosta selitettävässä ilmiössä, eli Turkin EU-jäsenyyden tavoittelussa. Kappaleen analyysi perustuu suurelta osin akateemisille artikkeleille ja muutamille näitä tukeville artikkeleille sanomalehdistössä sekä politiikkojen eri yhteyksissä antamille lausunnoille.

A. EU-jäsenyysneuvotteluiden dynamiikan hiipuminen

Turkin EU-jäsenyysneuvottelut vastaavat analyysissani yhtä sovelletun morfogeneettisten syklien mallin ulkoista rakenteellista tekijää, kansainvälisiä neuvotteluita. Turkin ja EU:n välisten jäsenyysneuvotteluiden dynamiikkaa on tärkeä tarkastella, koska rakenteellisena tekijänä sillä on keskeinen heijastevaikutus sisäpoliittisten toimijoiden dispositioihin ja tämän myötä preferenssien kautta poliittisiin päätöksiin. Jäsenyysneuvottelut on keskeinen osa analyysia myös siksi, että ne havainnollistavat päätöksenteon toisen eli kansainvälisen ulottuvuuden taso merkitystä. Alla nostan esille Turkin EU-jäsenyysneuvotteluiden dynamiikan muutoksen ja tämän vaikutuksen Turkin poliittisiin päätöksentekijöihin.

Turkille myönnettiin jäsenyysehdoitus Eurooppa-neuvoston huippukokouksessa Helsingissä vuonna 1999. Tällä luotiin pohja Turkin EU-jäsenyyden pyrkimyksille ja sovittujen poliittisten ja taloudellisten sopimusten, eli niin sanottujen Kööpenhaminan kriteereiden täyttämiseksi. Euroopan komissio julkaisi vuonna 2000 raportin, jonka pohjalta muotoiltiin liittymiskumppanuus. Liittymiskumppanuus toimi eräänlaisena liittymisneuvotteluiden aloittamiseen tähtäävänä suunnitelmana, jossa korostettiin Turkin tarvetta toteuttaa Kööpenhaminan kriteerit ja omaksua EU:n yhteisön säännöstö, *acquis communautaire*. (Ulusoy, 63–65.)

Vuonna 2001 Turkin hallitus valmistautui EU-jäsenyysneuvotteluihin julkaisemalla ensin kansallisen ohjelman EU-säännösten toteuttamiseksi ja sen jälkeen ensimmäisen uudistuspaketin. Seuraavina vuosina toteutettiin laajoja yhteiskunnallisia uudistuksia,

kun esimerkiksi kuolemantuomio lakkautettiin ja radio- sekä tv-lähetykset sallittiin myös muilla kuin turkin kielellä. Marraskuussa 2002 käytiin kansalliset parlamenttivaalit, jonka keskeisinä teemoina olivat IMF:n vakausohjelman mukaiset talousuudistukset ja EU:n reformivaatimukset. Valtaan noussut AKP tuki edellä mainittujen organisaatioiden asettamia velvoitteita, kun taas monet vaaleissa sitä vastaan asettuneet puolueet suhtautuivat ehtoihin kriittisesti. Euroopan komissio tuki Turkin hallituksen työtä ja kehui tehtyjä poliittisia uudistuksia. (Ulusoy, 66–69.)

Paria vuotta myöhemmin lokakuussa 2004 Euroopan komissio julkaisi toimintasuosituksen, jossa se katsoi Turkin täyttävän Kööpenhaminan kriteerit. Raportti sisälsi kuitenkin mainintoja Turkin jäsenyysprosessin erilaisuudesta ja rajoituksista turkkilaisten vapaaseen liikkuvuuteen EU-alueella. ”Neuvottelujen alkamispäivä, päättyminen ja lopputulos jätettiin avoimiksi, ja nyt ensimmäistä kertaa ehdokasmaalle huomautettiin neuvottelujen lopputuloksen avoimuudesta. Myös EU:n tarpeesta valmistautua Turkin jäsenyyteen puhuttiin varsin epämääräisesti.” (Kejanlıoğlu et al. 2007, 103–104.) Komission suosituksen jälkeen Eurooppa-neuvostossa esitettiin neuvottelujen avaamista Turkin kanssa. Virallisesti neuvottelut alkoivat 3. lokakuuta 2005. (Ulusoy, 66–69.) Jäsenyysneuvotteluiden aloittamisesta huolimatta turkkilaisten poliitikkojen reaktiot vuoden 2004 raporttiin heijastelivat pettymystä; heidän mielestään Turkki täytti Kööpenhaminan kriteerit, joihin edellä kuvaillut rajoittavat maininnat eivät kuuluneet. Sovituista linjoista poikkeamista ja muun kuin Turkin täysjäsenyyden ehdottamista pidettiin Turkissa merkkeinä EU:n sitä kohtaan osoittamasta epäreilusta kohtelusta ja kaksinaismoraalista. (Kejanlıoğlu et al. 2007, 103–104.)

Vuodesta 2005 lähtien käydyt jäsenyysneuvottelut ovatkin olleet melko kaksijakoinen ja epävarma prosessi. Yhteensä neuvottelulukuja on 35, joista vuoden 2013 maaliskuuhun mennessä 13 oli avattu, 8 oli jäädytetty ja 9 oli blokattu. Vain tiedettä ja tutkimusta käsittelevä kappale oli suljettu. Vuoden 2010 jälkeen yhtäkään neuvottelulukua ei ollut avattu, vaikkakin Euroopan unionin neuvosto ilmoitti aloittavansa pohdinnan aluepolitiikkaa ja rakennerahastoja käsittelevän neuvotteluluvun 22 avaamisesta (HDN 28.2.2013). Sanomalehdistön mukaan sekä EU:ssa että Turkissa ”tiedetään, mitä kummallakin on ja mitä he tarvitsevat, mutta ei sitä, mitä ilman he voivat tulla toimeen”.

Eurooppaministeri Bağış on todennut, että huolimatta kaikista Turkin yrityksistä EU-jäsenyyden edistämiseksi, EU:n ottamat edistysaskeleet ovat olleet rajallisia. Ministeri on myös sanonut suhtautuvansa hyvin varauksella Euroopan komission ja Euroopan parlamentin raportteihin Turkista. (HDN 15.10.2012.) Turkin presidentti Gül puolestaan on moittinut yksittäisenä asiakysymyksenä esimerkiksi EU:n viisumipolitiikkaa. Tuoden esiin Turkin liikemiesten huolia, Gül ihmettelee, miten tulliliiton jäsenenä Turkin tavarat saavat liikkua vapaasti, mutta niiden tuottajat ja omistajat eivät. (HDN 5.4.2013.)

Luottamuspuola Turkin ja EU:n välillä oli näkyvillä jo vuonna 2004. Erona vuoteen 2004 on kuitenkin, että tämän jälkeisinä vuosina Turkin hallituksen käytös on tullut entistä itsevarmemmaksi (FT 10.10.2011.) Näkyvin konkreettinen askel taaksepäin Turkin ja EU:n neuvotteluissa tapahtui keväällä 2012, jolloin entuudestaan hankalassa Kyproksen konfliktissa tapahtui kärjistymistä. Turkki osoitti alueellista voimaansa itäisellä Välimerellä lähettämällä merivoimiensa aluksia ja omia porauslaivojaan haastamaan Kyproksen ja Israelin maakaasun etsinnät. Samanaikaisesti Turkki ilmoitti katkaisevansa poliittiset kontaktinsa EU:iin Kyproksen EU-puheenjohtajuuskauden ajaksi, eli vuoden 2012 jälkimmäiseksi puoliskoksi. Turkin eurooppaministerin kerrotaan myös uhanneen viimeisenä keinona Pohjois-Kyproksen liittämisellä Turkkiin, mikäli Kyproksen konfliktiin ei saataisi ratkaisua Kyproksen EU-puheenjohtajuuskauden alkuun mennessä. (NYT 3.10.2011; HDN 2.7.2012.)

Etenkin Kyproksen konfliktin aiheuttamien lukkiutuneiden positioiden vuoksi ylätasen kysymyksistä ei olla koko neuvotteluprosessin aikana oltu valmiita keskustelemaan, vaan neuvotteluja on käyty melko pienistä asiakysymyksistä (HDN 7.3.2013). Edistyksen puute on johtanut tietynlaiseen noidankehään, joka tekee konfliktin ratkaisuyrityksistä entistä vaikeampaa. Mahdollisuus Turkin liittymiselle EU:iin nähdään olevan joka tapauksessa huono, jos Kypros säilyy jakautuneena. Vallitsevaa luottoa Turkin jäsenyyteen kuvaa Financial Timesin haastatteleva turkkilainen diplomaatti, joka vastasi myönteisesti toimittajan kysyessä häneltä, onko Turkin EU-jäsenyys saanut ”kuolemantuomion” (FT 10.10.2011). Huolimatta neuvotteluiden jäätymisestä ja Kyproksen kriisistä Turkin ja Euroopan maiden väliset taloudelliset suhteet eivät ole kärsineet samassa suhteessa, ja elinkeinoelämän läheiset välit Turkkiin ovat säilyneet (HDN 2.7.2012).

Suurin avoin kysymys näyttää yllä esitetyn evidenssin perusteella olevan, kumpaan suuntaan Turkin vaaka EU-jäsenyyden suhteen kallistuu. Turkin sisäpoliittisten sidosryhmien ehdollistavaa vaikutusta ei tässä alaluvussa ole vielä otettu huomioon, mutta kansainvälisten neuvotteluiden vaikutus turkkilaisten poliitikkojen muuttuneeseen dispositioon käy esimerkkien kautta joka tapauksessa ilmi. Huolimatta jäsenyysneuvotteluiden dynaamisuuden laskusta Turkin EU-jäsenyyden lopputulos ei ole lukkoonlyöty. Perustelen tätä sillä, että, jäsenyysneuvottelujen muutos ei suoraan välttämättä vaikuta Turkin EU-jäsenyystavoitteen muuttumiseen. Yllä esittämäni evidenssin perusteella voisi esimerkiksi päätellä neuvottelukumppaneiden välisen yhteisymmärryksen sekä tasa-arvoisuuden lisäämisen ja uuden luottamuksen valamisen virvoittavan neuvotteludynamiikkaa ja muuttavan Turkin kansainvälisten neuvottelijoiden asemoitumista myönteiseksi EU-jäsenyyttä kohtaan. Jäsenyysneuvotteluiden selitysvoimasta Turkin EU-jäsenyystavoitteen suhteen voidaan kuitenkin tehdä luotettavia päätelmiä vasta muutoksen syitä erittelevän, kerronnallisen analyysin pohjalta.

B. Talousahdingosta alueelliseksi voimanpesäksi

Taloudellinen tilanne on edellä kuvailtujen Turkin EU-jäsenyysneuvotteluiden ohella toinen tärkeä rakenteellinen tekijä, joka vaikuttaa ulkopoliittisen päätöksenteon muodostumiseen. Alla kuvailen Turkin taloudessa tarkasteltavana ajanjaksona 2002–2012 tapahtuneita muutoksia.

Turkki ajautui historiansa pahimpaan taloudelliseen kriisiin helmikuussa 2001. Maan rahamarkkinat romahtivat, ja kuten kuvasta 1 näkyy, Turkin bruttokansantuote (BKT) laski 5,7 %:a (Eurostat1). Samaan aikaan 15 jäsenmaan EU:ssa markkinahintainen BKT kasvoi 2 %:n vauhdilla. Valtion velka suhteessa BKT:een nousi puolestaan 43,1 %:sta 77,9 %:iin (Eurostat2) vuodesta 2000 vuoteen 2001. Kriisin seurauksena Turkin hallitus solmi IMF:n kanssa 19 miljardin Yhdysvaltain dollarin arvoisen vakautusohjelman maan talouden pelastamiseksi. Avainasioita tässä viisivuotisessa ohjelmassa olivat Turkin valtion velan sekä budjettialijäämän leikkaaminen ja pankkien pelastaminen. (Gültekin et al. 2007, 208–209.) Tiukan finanssipolitiikan ansiosta Turkin talous ja pankkisektori saatiin vakautettua viidessä vuodessa, vaikkakin valtion velkataakan

suuruuden takia erilaiset riskit ja vaaratekijät taloudelle eivät samassa ajassa täysin kadonneet (Öniş 2007, 216).

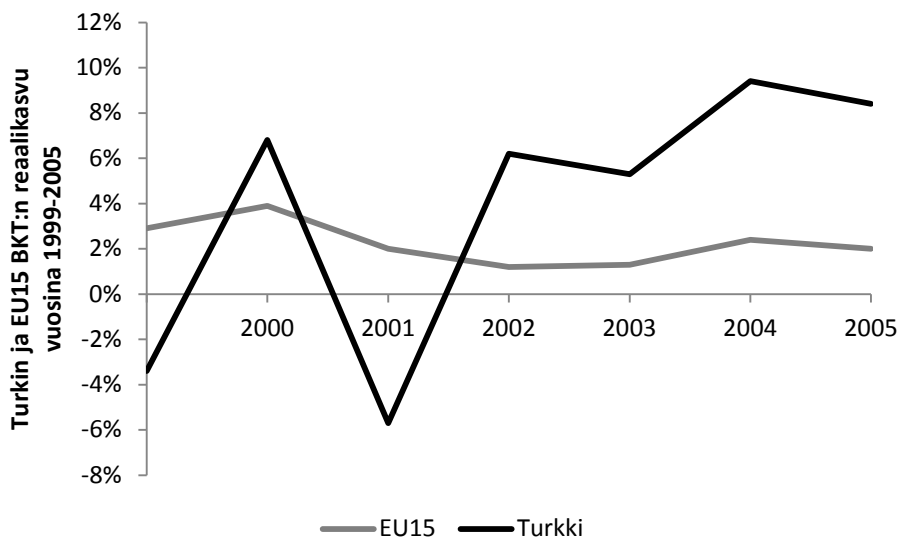
Asettamiensa ehtojen kautta IMF ja jäsenyyskriteereiden sekä uudistusvaatimusten kautta EU käyttivät ulkopuolisina toimijoina vaikutusvaltaa, jonka ansiosta Turkissa toteutettiin oikeudellisia, institutionaalisia ja hallinnollisia uudistuksia 2000-luvun alussa. EU-jäsenyyden tavoittelu toimi kimmokkeena päätöksentekijöille nostaa Turkki samalle taloudellisen kilpailukyvyn tasolle kehittyneiden maiden kanssa. Toteutetut reformit, kuten kilpailuviranomaisen perustaminen ja keskuspankkiuudistus, paransivat turkkilaisten valmiutta säädellä talousjärjestelmää. Uudistuksilla pyrittiin luomaan pohja kestäväälle kasvulle, jota ajaisivat yksityisille investoinneille suotuisan ilmapiirin luominen, tehokas mutta aiempaa pienemmän julkisen hallinnon tuki, kilpailukykyinen rahoitusjärjestelmä ja yksityistämiseen sekä tehokkaaseen tietoliikenne- ja energiasektorin infrastruktuuriin panostaminen. (Dutz et. al 2005, 214–215, 283; Öniş 2007, 149, 158.)

Turkin talouden kasvaessa 72 miljardista 333 miljardiin dollariin¹⁸ vuodesta 2001 vuoteen 2008 ulkomaankaupan laajuus Lähi-idän maiden ja Aasian kanssa kasvoi 18,7 miljardista 131 miljardiin dollariin ja kauppa Persianlahden arabimaiden yhteistyöneuvoston maiden kanssa kolminkertaistui. Vuodesta 2003 vuoteen 2010 EU:n osuus Turkin koko ulkomaankaupassa väheni noin 51 %:sta noin 42 %:iin, kun taas Turkin ja Aasian välinen kauppa kasvoi noin 26,5 %:iin ja vastaavasti Turkin ja Lähi-idän maiden välinen kauppa nousi 12 %:iin. Huomionarvoista on, että Turkin vienti EU:n ulkopuolelle kasvoi nopeasti. Talouskriisiä seurasivat myös muutokset Turkin ulossuuntautuvassa pääomassa. Vuosien 2002 ja 2009 välillä ulkomaille tehtyjen suorien investointien määrä kasvoi 11,2 miljardiin dollariin, joista 3,1 miljardia dollaria sijoitettiin Aasiaan Lähi-itä mukaan lukien. (Kutlay 2011, 79.)

TEPAVin raportin (Dinççağ ja Özlale 2010, 3) mukaan Turkin vienti EU-maihin laski 48 %:sta 46 %:iin vuosina 2008–2009. Vuoden 2012 syyskuussa Turkin vienti EU-jäsenmaihin oli enää 39 prosenttia, kun vuonna 2011 se oli ollut vielä 44 prosenttia. Lasku korvattiin kasvaneella viennillä Lähi-itään, Aasiaan ja Pohjois-Afrikkaan. EU:n

¹⁸ Luvut ovat Yhdysvaltojen dollareissa, ellei erikseen toisin mainittu.

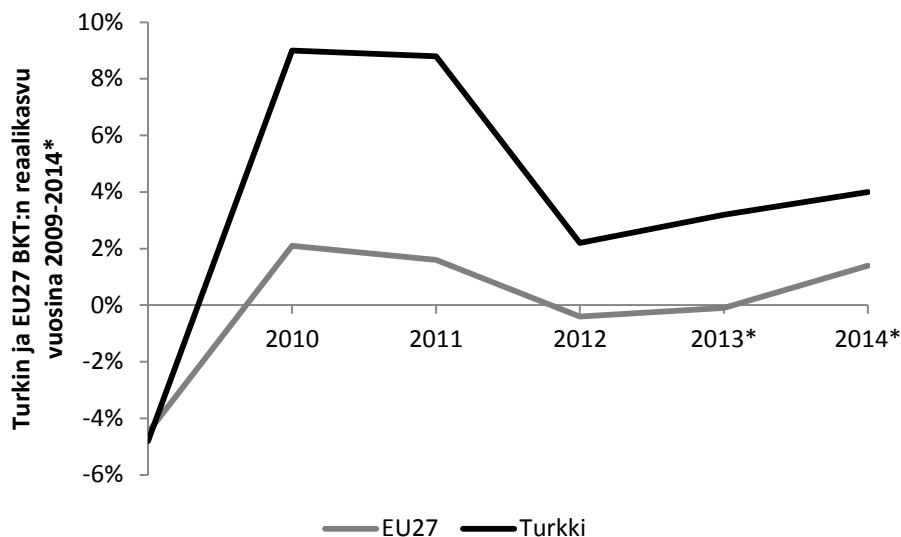
taloudellisten ongelmien ja kysynnän vähentyminen on korostanut Aasian maiden taloudellista vetovoimaa. Tämä on näkynyt muuttuneiden vientilukujen ohella esimerkiksi siinä, että Abdullah Gülin vieraillessa Kiinassa kesällä 2009 hänen mukaansa lähti 105 elinkeinoelämän edustajaa (Demirtaş 2012, 226.) Turkin viennissä yksittäisenä tekijänä erottuu myös kullan ja muiden jalometallien vienti Yhdistyneisiin Arabiemiraatteihin ja Iraniin. Vuonna 2012 tämän viennin arvo oli noin 1,6 miljardia dollaria (Kauppapolitiikka, 2013).

Kuva 1. Markkinahintaisen BKT:n reaaliakasvu 1999–2005.

Vuonna 2010 Turkin BKT:n vuotuinen kasvu oli 9,0 % ja vuonna 2011 8,8 % (Eurostat1). Edeltävään vuoteen verrattuna Turkin talouskasvu hidastui merkittävästi vuonna 2012. Sen arveltiin jääneen noin 3 %:iin, kun taas koko EU:n BKT:n arvioitiin supistuneen noin 0,3 %:a ja euroalueen talouden noin 0,6 %:a.¹⁹ Vaikka ero talouskasvussa on vuositasolla suhteellisen pieni, pitkällä aikavälillä kumulatiiviset vaikutukset ovat merkittäviä. Alla olevassa kuvassa 2 näkyvät EU27:n ja Turkin vuosittainen talouskasvu välillä 2009–2014.

¹⁹ Euroopan komissio, *European Economic Forecast*, kevät 2013.

Kuva 2. Markkinahintaisen BKT:n reaaliakasvu 2009–2014. *ennuste

Taloukasvun tukena on ollut melko nopea vuosittainen väestönkasvu, joka on noin 1,3 % Turkissa (27 jäsenmaan EU:ssa noin 0,2 %) ja Turkin suhteellisen nuori väestö, josta noin neljännes kuuluu 0-14-vuotiaiden ikäluokkaan.²⁰ 2000-luvun esimerkkien valossa Turkin makrotalouden tasapaino ja inflaation hallinnassa onnistuminen ovat myös olleet pitkälti kytköksissä kansainvälisten sijoituspääomien liikkeisiin. EU:n päätös aloittaa jäsenyysneuvottelut Turkin kanssa kasvattivat ulkomaisten investointien määrää Turkkiin, mikä johti liiran yliarvostukseen ja sen myötä inflaation (Eurostat3) laskuun vajaasta 60 %:sta noin 8 %:iin välillä 2001–2005. (Gültekin et al. 2007, 209; Öniş et al. 2009, 3.)

AKP:n puoluejohdon puheissa on myös tuotu näkyvästi esiin Turkin taloudellista kasvua. Vierailullaan Chicagossa 2012 presidentti Abdullah Gül piti puheen, jossa hän antoi esimerkkejä Turkin taloudellisesta voimistumisesta. Hän mainitsi, että Kiinan jälkeen Turkin talous on kasvanut toiseksi nopeinten maailmassa, Turkista on tullut maailman 16:ksi suurin talous, alle vuosikymmenessä Turkin BKT on kolminkertaistunut ja Turkki on onnistunut nelinkertaistamaan kaupan naapureidensa kanssa. Turkki onkin Gülin mukaan alueellinen voimapesä, jonka tavoitteena on jatkaa taloudellisen suorituskyvyn parantamista ja taloudellisen integraation syventämistä globaalisti. Pyrkimyksenä on täten tehdä Turkista entistä mielenkiintoisempi kansainvälisille sijoituksille ja kaupalle. Kaupankäynnin lisäksi

²⁰ Ks. esim. CIA –The World Fact Book.

Turkin taloudellinen voima näkyy Gülin mukaan siinä, että se antaa konkreettista apua taloudellisen yhteistyön muodossa vallankumouksen jälkimainingeissa kamppaileville Pohjois-Afrikan maille sekä esimerkiksi Afganistanille. Mitä voimakkaammiksi ja itsevarmemmiksi turkkilaiset ovat poliittisesti sekä taloudellisesti tulleet, sitä aktiivisempia he ovatkin olleet myös ulkopoliitiikan saralla. (Gül 22.05.2012, Chicago Council on Global Affairs.)

C. Geopolitiikka ja geoeconomia Turkin ja Kyproksen välisissä kiistoissa

Tässä luvussa käsittelen kolmantena Turkin ulkopoliittiseen päätöksentekoon vaikuttavana rakenteellisena tekijänä geoeconomiaa ja geopolitiikkaa. Carlsnaes (1993, 18–21) mainitsee eräänä poliittisen päätöksentekijän dispositioon vaikuttavana rakenteellisena tekijänä geopolittisen aseman. Näen kuitenkin tarkoituksenmukaiseksi käsitellä geopolitiikkaa tässä yhteydessä yhdessä geoeconomian kanssa. Kyseiset termit ovat nimittäin läheisesti toisiinsa linkittyneitä, ja myös todellisuudessa vaikeasti toisistaan erotettavissa, kun kyse on esimerkiksi salmien tai öljyn hallinnan tavoittelusta. Niiden välillä voidaan kuitenkin tehdä käsitteellinen ero. Tällöin geoeconomialla tarkoitetaan toimia, jotka liittyvät taloudellisten resurssien hallintaan vallitsevien alueellisten rakenteiden puitteissa. Geopolitiikka puolestaan tarkoittaa kamppailua alueellisesta hallinnasta (Rozov 2012, 14). Peter Gowan (1999, 77) tuo esille, että akateemisten piirien kiinnostus perinteisen geopolitiikan tutkimuskohteisiin kuten valtioiden poliittistaloudellisiin suhteisiin sekä resursseihin siirtyi 90-luvulla geoeconomiaan, kehittyneiden teknologioiden omistukseen ja markkinoiden merkitykseen.

Samalla tavalla myös Turkin ulkopoliitikassa alettiin 2000-luvulla painottaa entistä enemmän taloudellisia suhteita ja kauppasuhteita turvallisuusyhteistyön sijaan. (ks. esim. Davutoğlun 2001 julkaistu teos *Strateginen syvyys*). Tämä on osittain syynä sille, että myös tutkimuksessani taloudelliset näkökulmat nousevat keskeiseen asemaan. Geoeconomia määrittää paljolti myös Turkin ja Kyproksen suhteiden kärjistymistä, mikä on ollut yhtenä merkittävänä esteenä Turkin EU-jäsenyysneuvotteluiden etenemiselle (ks. kohta A kappaleessa 5). Turkin ja Kyproksen suhteisiin kytkeytyy kuitenkin monivuotisia kiistakysymyksiä ja alueen hallintoa käsitteleviä seikkoja, minkä vuoksi perinteistä geopolitiikkaa ei voida geoeconomian ohella sivuuttaa, vaan myös

sotilaallispoliittiset näkökohdat on huomioitava. Cowen & Smithin (2009, 42) lailla en pidäkään tarpeellisena tiukkarajaista erottelua kahden edellä mainitun välillä. Heidän keskeinen argumenttinsa on, että alueen hankinta tai valvonta ei aina ole strateginen välttämättömyys, vaan se voi olla myös taktinen päätös. Geopoliittinen vaihtoehto on tarvittaessa olemassa.

Geopolitiikan näkökulmasta 2000-luvun alku osoitti AKP-hallituksen noudattavan EU:n linjan mukaista ja rauhanomaista ulkopoliitiikkaa. AKP:n vaalivoitto Turkissa antoi nostetta Kyproksesta käytäville neuvotteluille (Kizilyürek 2007, 368–387), sillä Erdoğanin hallitus sitoutui ratkaisemaan saaren kohtalon kansainvälisillä foorumeilla hyväksytyn Annanin sopimuksen mukaisesti. Kansanäänestyksessä Kyproksen turkkilainen yhteisö äänesti täten Turkin myötävaikutuksella YK:n neuvotteleman ratkaisuehdotuksen puolesta. Tämän uskottiin edesauttavan myös Turkin EU-jäsenyyspyrkimyksiä. Kyproksen kreikkalainen yhteisö äänesti kuitenkin sopimusta vastaan, ja konflikti jäi voimaan.

Poliittisen ratkaisun epäonnistumisen myötä Turkin poliittisen johdon suhtautuminen saaren hallintakysymykseen sai uusia piirteitä. Milliyet-sanomalehti uutisoi 16.4.2012 Turkin viranomaisten uhkauksesta panna Kyproksen varalle esitetty B-suunnitelma välittömästi käytäntöön, mikäli jälleenyhdistymisneuvottelut eivät etenisi heinäkuun 1. päivään mennessä. B-suunnitelma kuvailtiin toteutettavan kolmessa osassa. Ensimmäisenä vaiheena olisi saaren pohjoisosan nimen muuttaminen Annanin suunnitelmassa esitettyyn muotoon Kyproksen turkkilaiseksi valtioksi (Turkish Cypriot state). Tätä seuraisi kansainvälisen tunnustuksen hakeminen valtiolle, jonka uusi suunniteltu nimi on itse asiassa jo vuodesta 2004 lähtien ollut käytössä Islamilaisen yhteistyöjärjestön (OIC) kokouksissa. Suunnitelman viimeisenä vaiheena olisi Kyproksen turkkilaisyhteisön hallussa olevan osan liittäminen osaksi Turkin territoria.²¹ Suunnitelmaan lukeutui myös neuvotteluvälineenä pidetyn ja vuodesta 1974 saakka suljettuna olleen Varoshan ”haamukaupungin” avaaminen turkkilaishallinnon alla. (Milliyet, 16.4.2012.) Kyproksen turkkilaisyhteisön

²¹ Aiheesta on käyty Turkin lehdistössä paljon keskustelua. Riippuen lähteestä B-suunnitelman yksityiskohdissa on kuitenkin eroja; osassa uutisia Varoshan avaaminen esitetään omana kohtanaan, kun taas joissakin uutisissa nimen muuttaminen edeltää suunnitelman kolmea vaihetta.

ulkoministeri vahvisti artikkelissa, että on jo tullut aika hyväksyä, että saaren pohjoisosa muodostaa turkkilaisen valtion; muita vaihtoehtoja ei enää ole.

Turkin eurooppaministeri Egemen Bağış oli jo ennen Milliyetin artikkelin ilmestymistä aiemmin todennut Kibris-lehden haastattelussa, että kaikki vaihtoehdot Kyproksen konfliktin ratkaisemiksi ovat pöydällä, eikä Kyproksen liittäminen Turkkiin olisi poissuljettu mahdollisuus (Hürriyet, 5.3.2012). Sama linja oli nähtävillä Turkin ulkoministeri Ahmet Davutoğlun vieraillessa Pohjois-Kyproksella maaliskuussa 2012. Ulkoministeriön tiedotteessa (13.3.2012) kerrotaan Davutoğlun kieltäneen Turkin ja Kyproksen turkkilaisten odottavan loputtomiin, mikäli neuvotteluissa ei saataisi tuloksia Kyproksen kreikkalaisten tinkimättömyyden vuoksi. Vaikka akuutti tilanne lieventyi kevään 2012 jälkeen, Kyproksen poliittinen kriisi ja Turkin johtavien poliitikkojen reagointi siihen havainnollistivat Turkin viimeaikaista suhtautumista konflikteihin, rajakysymyksiin ja valtion suvereniteettiin.

Vaikka Kyproksen konflikti osoitti geopolitiikan tulehtumista ja Välimeren strateginen merkitys korostui edellä mainittujen poliittisten muutosten myötä, konkreettisiin alueen hallintapyrkimyksiin ei ryhdytty. Sen sijaan itäisen Välimeren maiden välejä hiersi etenkin merkittävien hiilivetyvarantojen löytyminen Kyproksen tasavallan yksinomaiselta talousvyöhykkeeltä. Tämä asetti myös Kyproksen ja Turkin välisen konfliktin uuteen ulottuvuuteen, ja nosti geoekonomian näkyvään rooliin.

Hiilivetyvarannoista käytävä kiista nousi otsikoihin, kun Kypros avasi ensimmäisen kerran syyskuussa 2011 ja toisen kerran toukokuussa 2012 tarjontakilpailuilla merialueitaan kansainvälisten yritysten porattavaksi. Yhdysvaltalainen yritys Noble Company aloitti syyskuussa poraukset Kyproksen talousvyöhykkeen blokki 12:ssa, josta se ilmoitti joulukuussa 2011 löytäneensä noin 5-8 biljoonaa kuutiojalkaa (trillion cubic feet, tcf), eli noin 142–227 miljardia kuutiometriä (billion cubic metres, bcm) maakaasua (Yildirim, 15.5.2012). Tähän tietoon Turkki reagoi ratifioimalla sopimuksen mannerjalustan rajoista Kyproksen turkkilaisyhteisön eli kansainvälisesti tunnustamattoman, mutta silti itsenäiseksi Pohjois-Kyproksen turkkilaiseksi tasavallaksi julistautuneen hallinnon kanssa ja lähettämällä oman tutkimusaluksen kolmen fregatin saattelena alueelle. Huhtikuussa 2012 Turkin hallitus antoi luvan Turkin öljy-yhtiö *Turkish Petroleum Companylle* (TPAO) aloittaa maakaasun etsinnät kuudella saarta

ympäröivällä vesialueella, jotka ovat osittain päällekkäisiä Kyproksen tasavallan yksipuolisesti sen yksinomaiseksi talousalueeksi julistamien vyöhykkeiden kanssa. Kyproksen avattua toisen tarjouskilpailun toukokuussa 2012 Turkki ilmoitti estävänsä tarjouskilpailuun osallistuvia kansainvälisiä energiayhtiöitä pääsemästä mukaan energiaprojekteihin Turkissa (Ögütcü 2012; Emerson 2012, 4; ICG 2012, 6).

Maakaasu- ja öljyetsintöjä on tehty Itäisen Välimeren merialueilla vuodesta 1997 lähtien. Kuluvalla vuosikymmenellä kysyntä maakaasulle on kuitenkin maailmanlaajuisesti lisääntynyt, mikä on myös lisännyt merialueiden rajoista käytävää kädenvääntöä. Ennen maakaasun ja öljyn etsinnän alkamista merialueita harvoin rajattiin, koska kiistakysymyksiä ei juuri ollut kalastuslupia ja sotilasalusten kulkua lukuun ottamatta.

Turkki on vahvasti riippuvainen fossiilisista polttoaineista, joista sen pääasialliset energialähteet ovat maakaasu, öljy ja hiili. Ne muodostavat noin 88 % maan primäärienergian kulutuksesta. Maakaasun osuus tästä vuonna 2007 oli 32 %. Turkin omat öljy- ja maakaasuvarannot ovat kuitenkin hyvin pienet, mikä tekee Turkista riippuvaisen hiilivetyjen tuonnista. Vuonna 2012 riippuvuus öljyn tuonnista oli 92 % ja riippuvuus maakaasun tuonnista 98 %. Vuoden 2007 tietojen mukaan maakaasusta 63 % tuotiin Venäjältä, 17 % Iranista, 4 % Azerbaidžhanista, 9 % Algeriasta (nestemäisessä muodossa, LNG) ja 4 % Nigeriasta (LNG). Ennen Turkin tärkein öljyntuojamaa Venäjä on jäänyt kolmanneksi ja Irakin taakse öljyntuonnin määrässä (Dereli 2013, 1). Turkin valtion omistamalla yrityksellä BOTAŞilla on laillinen monopoli raakaöljyn ja maakaasun tuontiin sekä välittämiseen Turkissa.

Vuosien 1990 ja 2007 välillä Turkin oma energiantuotanto lisääntyi vain noin 7,8 %, kun samana aikana energian kulutus kaksinkertaistui. Eritoten talouden kasvu on nostanut energiantarvetta 2000-luvulla. Vuodesta 2002 vuoteen 2012 sähkön kysyntä kasvoi 58 % ja maakaasun kysyntä 150 %. Maakaasu on ollut nopeinten kasvava energianlähde, ja sen tarpeen on odotettu lisääntyvän vuoden 2007 36,7 miljardista kuutiometristä 53 miljardiin kuutiometriin vuoteen 2015 ja 61 miljardiin kuutiometriin vuoteen 2020 mennessä. (Balat 2010, 1999–2000). Nopeasti kasvaneen kysynnän ja suuren tuontiriippuvuuden vuoksi, niin tuonnin kuin infrastruktuurin monipuolistaminen olisi keskeistä Turkin toimitusvarmuuden takaamiseksi (Dereli 2013, 1).

Hiilivetyvarantojen löytymisen uskottiin edesauttavan Kyproksen konfliktin ratkeamista. Energiakysymyksen käsittely osoitti kuitenkin melko pian Kyproksen, Turkin ja muiden alueen toimijoiden välisten suhteiden tulehtuneisuuden ja EU-jäsenyysskannusteen jäämisen Turkin hallituksen ulkopoliittisissa prioriteeteissa taka-alalle. Turkki näytti myös taloudellista voimaansa ja lisääntyntä itsevarmuutta toimiessaan alueellisen suurvallan elkein porauskiistan yhteydessä. Turkin reagoiti itäisen Välimeren hiilivetyvarantojen löytymiseen muodosti aggressiivisuudessaan näin ollen poikkeaman sen edeltävien vuosien normatiiviseen ja pehmeään vallankäyttöön perustuvaan ulkopoliitiikkaan. Itäisen Välimeren energiakiistan seurauksena syventyneet jakolinjat ja ristiriitaiset poliittiset vaatimukset esimerkiksi Turkin, Kyproksen, Egyptin, Israelin ja Libanonin välillä vaarantavat Kyproksen konfliktin ratkeamattomuuden ohella myös tätä laajemmat liittolaissuhteet, jotka ovat taanneet vakauden alueella vuosikymmenten ajan. (Ögütçü 2012.)

Turkin aloittamat hiilivetyporaukset Kyproksen merivesillä tukevat näkemystä, että taloudellisten resurssien hallinta ja geoeconomia vaikuttavat Turkin ulkopoliittisen toiminnan muotoutumiseen. Turkin korkea riippuvuus öljyn ja maakaasun tuonnista osoittaa kuitenkin myös geopolitiikan ja geoeconomian yhteen kietoutumisen Turkin ja Kyproksen suhteissa, sillä hiilivetyvarannot toimivat sekä geopolitiittisten tapahtumien liikkeellepanijoina kuin niiden kohteina. (Balat, 2010). Kampailu luonnonvaroista eskaloitui osittain myös alueellisten voimasuhteiden muutosten ja kärjistyvän Kyproksen konfliktin myötä. Kyproksen hiilivetyvarannot löydettiin nimittäin aikana, jolloin Turkin ja Israelin suhteissa oli tapahtunut selvä heikkeneminen aikaisempaan nähden, ja uudet YK:n välittämät rauhanneuvottelut Kyproksen konfliktin kohtalosta eivät tuottaneet tulosta (Shaffer 2012, 1-2). Esitetyn evidenssin perusteella on joka tapauksessa mahdollista argumentoida geoeconomisissa ja geopolitiittisissa tekijöissä tapahtuneiden kehityskulkujen vaikuttaneen Turkin hallituksen muuttuneeseen käytökseen itäisellä Välimerellä.

D. Elinkeinoelämän järjestö MÜSIAD

Esiteltyäni ulkoisia rakenteellisia tekijöitä siirryn tässä luvussa käsittelemään Turkin sisäisiä rakenteellisia tekijöitä. Ulkopoliittisten päätösten muodostumisen kannalta ne

ovat ulkoisten tekijöiden kanssa samanarvoisessa asemassa. Alla perustelen ensiksi, minkä takia tarkastelen etenkin AKP:n pääasiallista äänestäjäkuntaa tässä sisäpoliittisen rakenteellisen tekijän roolissa. Tämän jälkeen tuon esille, miten juuri MÜSIAD sisäpoliittisena sidosryhmänä on vaikuttanut Turkin EU-jäsenyystavoittelun päättymiseen.

AKP:n suuri kannatus ja pysyminen hallituspuolueena kolmena peräkkäisenä vaalikautena nojaavat pitkälti puolueen nauttimaan laajaan yhteiskunnalliseen tukeen. AKP:n äänestäjäkuntaan kuuluu sekä globalisaatiosta taloudellisesti hyötyneitä ja varakkaita yhteiskuntaryhmiä että heitä heikommassa asemassa olevia ja vähäosaisia ihmisiä maaseudulta ja isojen kaupunkien lähiöistä. (Öniş 2006b, 123–130.) AKP:n menestyksen taustalla on ollut sen pyrkimys konsensuspolitiikkaan ja vastakkainasettelun välttämiseen poliittisten ryhmien välillä. Puolueen menestys on kuitenkin suurelta osin perustunut uuden ja nousevan porvarisluokan, kattojärjestö MÜSIADin (Independent Industrialists and Businessmen's Association) alle järjestäytyneiden islamilaisen talousetiikkaa noudattavien pienten- ja keskisuurten yritysten tuelle.

AKP:n ja MÜSIADin tiiviistä suhteista ja keskinäisestä riippuvuudesta johtuen keskityn käsittelemään AKP:n sisäpoliittisena rakenteellisena taustavaikuttajana sekä kohderyhmänä juuri MÜSIADia, joka on yksi keskeinen sisäpoliittinen ja toimijoiden ja rakenteiden väliseen diskurssiin vaikuttava tekijä. En täten käsittele Turkin suuria yrityksiä edustavaa ja perinteisesti Turkin sekulaarisen eliitin kannattamaa elinkeinoelämän järjestö TÜSIADia (Turkish Industrialists' and Businessmen's Association), joka on tukenut Turkin EU-jäsenyyttä 1990-luvulta lähtien (NYT 30.11.2012). MÜSIADin ja AKP:n läheiset suhteet näkyvät niiden intressien yhteneväisyyden lisäksi MÜSIADin saamassa näkyvyydessä mediassa sekä MÜSIADin jäsenten edustavuudessa parlamentissa, AKP:n paikallisorganisaatioissa, paikallisissa kauppakamareissa sekä teollisuusyrityksissä. (Yankaya 2009, 3-4.) Ennen AKP:tä MÜSIAD kannatti 90-luvun islamilaisia puolueita (Hyvinvointi- ja Hyvepuolue) ja kärsi armeijan post-modernista vallankaappauksesta vuonna 1997 (Adly 2013, 193). Turkin silmäättekevät ministerit (pääministeri Erdogan, ulkoasiainministeri Davutoglu, eurooppaministeri Bağış, työministeri Çelik, valtiovarainministeri Çağlayan, teollisuusministeri Ergün ja opetusministeri Dinçer) osallistuivat MÜSIADin kevään

2012 vuosikokoukseen, jossa luvattiin hallituksen ja MÜSIADin vastavuoroista tukea ja panostusta Turkin tulevaisuuden menestykseen perinteisiä kansallisia arvoja unohtamatta (HDN 30.4.12).

Edellä mainittujen esimerkkien lisäksi MÜSIADin yhteiskunnallinen vaikutusvalta on ilmeinen sen taloudellisen merkityksen vuoksi. MÜSIADin entinen puheenjohtaja Ömer Cihad Vardan nosti järjestön vuosikokouksessa pitämässään puheessa esille, että MÜSIADin jäsenjärjestöt kattoivat vuonna 2012 15 % Turkin BKT:sta, tuottivat 105 miljardia dollaria kansantuloa ja työllistivät noin 1,2 miljoonaa ihmistä (HDN 30.4.12). MÜSIADilla on 5 560 yksityishenkilöä jäsenenä, yli 15 000 jäsenyritystä, 38 paikallisosastoa sekä edustustoa kansallisesti ja 114 yhteyspistettä maailmanlaajuisesti (MÜSIADin 14. kansainväliset messut, [www-sivut](#)).

Ennen 1980-luvun talousuudistuksia marginaalisessa asemassa ollut, nykyinen uusi porvarisluokka näki valtion interventionistisen politiikan, keskusjohtoisen taloudellisen vallan ja läheisten suhteiden isoihin yrityksiin aiheuttaneen Turkin epätasaisen taloudellisen kehityksen. AKP:n myötä tämä Anatoliasta kaupunkeihin siirtynyt, islamilaisia perinteitä noudattava uusi keskiluokka sai kuitenkin uuden kanavan poliittiselle osallistumiselle. AKP osoitti, että islamilaisuus ei välttämättä ole yrittäjyyttä ja kapitalistisia arvoja poissulkeva. Islamilaisuus valjastettiin näiden uusien toimijoiden keinoksi haastaa vallinnut valtion politiikka ja päästä osaksi markkinoita. MÜSIAD luotiin ajamaan islamilaisista arvoistaan tietoisien liikemiesten ja pienyritysten etuja kritiikiksi Istanbulin maalliselle valtioeliitille ja suuryrityksille. (Yavuz 2006, 1-7.)

Tässä prosessissa Turkin konservatiiviset yhteiskuntaryhmät näkivät suhteiden tiivistämisen EU:iin hyödyllisenä, sillä se auttoi heitä suojautumaan hyvin maallistuneelta valtioeliitiltä ja mahdollisti uskonnollisten vapauksien ajamisen. (Öniş 2006, 211–212.) Vuosien 2001 ja 2004 välillä MÜSIAD kannattikin julkisuudessa ja talouden aloilla näkyvästi Turkin EU-jäsenyyttä. MÜSIAD liittyi eurooppalaiseen pienten ja keski suurten yritysten verkostoon vuonna 2003 ja etäännytti entisestään kansallisesta euroskeptisestä liittoutumasta, johon se oli vielä 90-luvun lopulla kuulunut. EU-myönteistä linjaa kehitettiin niin pitkälle, että yhdestä kansallisesta intressistä, Kyproksen kohtalosta, oltiin valmiita joustamaan, jotta hyvät suhteet EU:iin eivät

vaarantuisi. MÜSIADin ulkopoliittisen strategian muotoilussa kansallinen integraatio EU:iin oli keskeisessä asemassa. (Yankaya 2009, 10).

MÜSIADin jäsenet näkivät EU-jäsenyyden tavoittelun vahvistavan Turkin asemaa kansainvälisesti lisäten täten todennäköisyyttä suorien ulkomaisten investointien lisääntymiselle. Kööpenhaminan kriteereiden toteuttamisen nähtiin nopeuttavan myös Turkin talouden uudistumista ja toivottuja sosiaalisia sekä poliittisia uudistuksia. EU-jäsenyyden ehdot asettivat rajoitteita myös Turkin armeijalle ja lisäsivät siihen kohdistuvaa siviilivalvontaa, mikä antoi mahdollisuuden MÜSIADille ja muille islamilaisille ryhmittymille parantaa taloudellista ja poliittista asemaansa. (Yankaya 2009, 4, 9.) Vallitsevassa diskurssissa EU-jäsenyyden ehdot nähtiin täten myönteisenä asiana ja mahdollisuuksien ikkunana niille, jotka tavoittelivat omien etujensa mukaisia poliittisia ja taloudellisia reformeja turkkilaisessa yhteiskunnassa. Näiden esimerkkien valossa MÜSIAD olikin yksi keskeinen tekijä Turkin EU-integraation edistämisessä. (mas., 4-5.)

Vuodesta 2004 lähtien EU-jäsenyyden kannatus Turkissa on ollut laskusuhdanteessa. Esimerkiksi German Marshall Fundin teettämän kyselyn (Transatlantic Trends 2011, 37) mukaan 73 % turkkilaisista piti EU-jäsenyyttä hyvänä asiana vuonna 2004, mutta vuonna 2010 vain 38 % suhtautui jäsenyyteen myönteisesti. Istanbulissa toimivan tutkimuslaitoksen (Centre of Economics and Foreign Policy Studies, EDAM) vuoden 2013 tammikuussa julkaiseman tutkimuksen mukaan vain yksi kolmannes tavallisista turkkilaisista oli sitä mieltä, että Turkin pitäisi jatkaa EU-jäsenyyden tavoittelua. Ulkopolitiikan asiantuntijoista tosin 87 %:a näki Turkin tulevaisuuden olevan EU:ssa.

Yleisen julkisen mielipiteen osana myös MÜSIADin positio suhteessa EU:iin muuttui. Turkin EU-jäsenyysneuvotteluiden aloittamisen jälkeen järjestön EU-myönteinen asenne vähentyi ja retoriikassa palattiin kansallista etua painottavaan euroskeptiseen linjaan. Järjestö kritisoi EU:ta esimerkiksi esteiden asettamisesta työvoiman vapaalle liikkuvuudelle, rakenne- sekä maatalouspolitiikan tuista ja viisumin saannin vaikeudesta. (Yankaya 2009, 11.) Koska MÜSIADin sitoutuminen Turkin EU-jäsenyyteen oli vahvasti kytköksissä välineellisiin hyötynäkökohtiin, voidaan EU:n heikentyneen taloudellisen tilanteen nähdä vaikuttaneen turkkilaisen liiketoiminnan fokuksen siirtymiseen ja sen kautta EU-innostuksen vaimenemiseen (Öniş & Türem 2001, 107).

Samoin kuin AKP, MÜSIADkaan ei ole suoraan lakannut tavoittelemasta Turkin EU-jäsenyyttä. Sen edustaman uuden porvarisluokan, niin kutsuttujen Anatolian tiikereiden, pääoma on kuitenkin ollut keskeisessä roolissa, kun turkkilaiset elinkeinoelämän toimijat ovat sijoittaneet ulkomaille ja tukeneet valtiota sitä ympäröivän naapurialueen vakauttamisessa ja vaikutusvallan lisäämisessä. Uuden keskiluokan omistamat rakennusfirmat ovat sijoittaneet yli 20 miljardia Yhdysvaltain dollaria Venäjälle ja noin 35 miljardia dollaria Lähi-itään 2000-luvulla. Lähi-idän lisäksi turkkilaiset yritykset ovat levittäytyneet muun muassa Azerbaidžhaniin ja Kazakstaniin. Osittain teollisuuden edustajien ja vientialan yrittäjien lobbauksen seurauksena Turkki solmi 50 erilaista taloutta ja kauppaa käsittelevää yhteistyösopimusta Syyrian hallituksen kanssa syyskuussa 2009. Turkki poisti myös viisumivaatimukset ja solmi vapaakauppasopimukset Irakin, Libanonin ja Jordanian kanssa, mikä yhdessä virallisten kaupallisten yhteystoimistojen, kauppakamareiden ja kauppajärjestöjen perustamisen kanssa kertoo taloudellisten linkkien institutionalisoitumisesta Turkin ja Lähi-idän maiden välillä. (Kutlay 2011, 78–79.)

Morrisin (2005, 183) haastattelema MÜSIADin perustaja Erol Yazar on muun muassa sanonut iloitsevänsä hyvistä naapuruussuhteista EU:iin, mutta ihmettelevänsä, miksi Turkin ja EU:n pitäisi olla saman katon alla. Yazarin mukaan eurooppalaiset markkinat ovat tärkeitä, mutta niin ovat myös Lähi-idän, Pohjois-Afrikan ja Venäjän markkinat. MÜSIADin arabikevättä käsitelleessä numerossa (Kont 2011, 2) todetaan, että MÜSIAD haluaa ottaa osaa demokraattisten ja taloudellisten reformien tuomiseen levottomaan Lähi-itään. Turkkilaiset jakavat artikkelin mukaan tällä alueella asuvien ”veljiensä” kulttuurin ja arvot, minkä vuoksi on tärkeää, että yhteisestä kasvusta huolehditaan. Integraatio on tärkeää kaikilla aloilla, mutta etenkin rahamarkkinoilla, terveydessä, koulutuksessa ja kuljetuksessa on ryhdyttävä nopeasti ja kestävällä tavalla toteutettavaan yhteistyöhön.

Vuonna 2012 MÜSIADin järjestämässä vuotuisessa International Business Forum -tilaisuudessa puhunut pääministeri Erdoğan korosti Turkin tarvetta monipuolistaa sen vientimarkkinoita ja tehostaa kauppasuhteita muihin muslimimaihin. MÜSIADin puheenjohtaja Nail Olpak on samassa hengessä todennut, että ennen Euroopasta riippuvaisen Turkin talous on laajentanut muille kasvaville markkinoille; vuonna 2012

vienti Eurooppaan väheni 8,2 %, kun kauppa Islamilaisen yhteistyöjärjestön OIC:n maiden²² kanssa kasvoi samaan aikaan 32 %. (Today's Zaman, 11.10.2012.)

MÜSIADin jäsenjärjestöjen kaupallisten intressien siirtyminen Euroopasta muualle vaikutti tässä luvussa esitetyn evidenssin perusteella myös Turkin ulkopoliittisen johdon asennoitumiseen ja prioriteettien muuttumiseen kauppasuhteissa. Tässä suhteessa argumentti sisäpoliittisten sidosryhmien ehdollistavasta vaikutuksesta pitää paikkansa. Huomionarvoista on, että teoreettinen mahdollisuus kansainvälisten neuvotteluiden suorasta vaikutuksesta sisäpoliittisiin sidosryhmiin (katso kappaleen neljä loppu) toteutui MÜSIADin tapauksessa. MÜSIADin muuttunut kaupallinen toiminta johtui pitkälti nimittäin Turkin EU-jäsenyysneuvotteluiden jäätymisestä. EU-jäsenyysneuvotteluiden hidastuminen vaikutti näin ollen välillisesti sidosryhmien kautta Turkin poliittisiin päätöksentekijöihin ja heidän ulkopoliittiseen toimintaansa. Ulkopoliittisten päätöksentekijöiden muuttuneita dispositioita käsittelemällä tätä tarkemmin seuraavassa luvussa.

E. Ongelmattomuudesta ongelmien moninaisuuteen

Edellisissä luvuissa A-D kuvailen Turkin ulkopoliittiseen toimintaan vaikuttaneissa kansainvälisissä ja sisäpoliittisissa rakenteellisissa tekijöissä tapahtuneita muutoksia. Seuraavaksi siirryn käsittelemään toimijuutta, jota tarkastelen Turkin keskeisten ulkopoliittisten päätöksentekijöiden dispositioissa tapahtuneiden muutosten kautta. Päätöksentekijöiden dispositioiden selvittäminen on tärkeää, koska rakenteellisten tekijöiden ohella ne vaikuttavat ulkopoliittisten päätösten muodostumiseen ja voivat antaa vastauksia siihen, miksi joihinkin tiettyihin poliittisiin päätöksiin päädytään jonakin tiettyä aikana (ks. kaavio 1).

Tulkinta jostakin poliittisesta päätöksestä edellyttää toimijan tavoitteen (intention) selvittämistä. Taipumus (disposition) on tässä avainsana, joka kuvastaa kaikkia niitä elementtejä, jotka psykologisesti tai oppimisprosessin kautta johdattavat toimijan tietynlaiseen käyttäytymiseen eli tavoitteen (intention) muodostumiseen. Tästä näkökulmasta toimijuuden tulkitseminen ei ole erillään rakenteellisista kausaalisista selityksistä. Poliittisista päätöksistä ei siten voida saada luotettavaa arviota ilman, että

²² Katso lista Islamilaisen yhteistyöjärjestön 57 maasta, <http://www.oic-oci.org/oicv2/states/>

tutkitaan, miten toimija tulkitsee vallitsevat rakenteelliset tekijät. (Carlsnaes 1994, 283.) Esitänkin alla evidenssiä sille, että tarkasteltavan ajanjakson aikana muutosta on tapahtunut keskeisten poliittisten päätöksentekijöiden taipumuksissa (dispositioissa), eli toisin sanoen tulkinnoissa rakenteellisista tekijöistä. Tämä on tärkeää, jotta voidaan todistaa päätöksentekijöiden seuraavan ympäristöään ja sopeuttavan toimintaansa sen mukaisesti.

Dispositio tässä yhteydessä vastaa Wendtin määritelmää ideasta, joka loppukädessä vaikuttaa siihen, minkä merkityksen toimija antaa voimalle ja intresseille. On tärkeää silti huomata, että vaikka ideat vaikuttavatkin Turkin valtiollisiin intresseihin, intressit eivät välttämättä muutu nopeasti. Ideoiden tähdentäminen takaa kuitenkin sen, että harkinnan, neuvotteluiden ja oppimisprosessien kautta muutokset tulevat mahdollisiksi, myös tilanteissa, jotka materialistinen näkemys jättäisi huomioimatta. (Wendt 1999, 134.) Alla kuvailen Turkin hallituksen ulkopoliittisen disposition päälinjoja ja sen muutoksia.

Keskeisessä ja näkyvässä asemassa Turkin ulkopoliittisten päätösten tekemisessä ovat olleet AKP:n johtohahmot eli Turkin entinen ulkoministeri, vuonna 2007 presidentiksi valittu Abdullah Gül, pääministeri Recep Tayyip Erdoğan, nykyinen ulkoministeri Ahmet Davutoğlu ja eurooppaministeri sekä Turkin EU-jäsenyyden pääneuvottelija Egemen Bağış. Yhtenä syynä AKP:n vahvalle asemalle sisäpolitiikassa on ollut puolueen hyvä järjestäytyminen ja sisäinen johtajuus. (Öniş 2006b, 125.) Kejanlıoğlun ja Taşın (2007, 102) tutkimuksesta käy ilmi, että poliitikoista sekä virkamiehistä eniten Turkin ja EU:n suhteita mediassa vuonna 2004 kommentoivat pääministeri Erdoğan (44 %) ja ulkoministeri Gül (18 %). Kaikista turkkilaisista lausunnoista hallituksen edustajat antoivat puolestaan lähes 75 %, jotka muutamaa kriittistä ääntä lukuun ottamatta olivat EU-jäsenyyttä tukevia.

Vielä vuonna 1992 Istanbulin pormestarina ollessaan puolueen puheenjohtaja Erdoğan nimitti EU:ta ”kristilliseksi kerhoksi”. Tähän nähden AKP:n sitoutuminen Turkin lainsäädännön EU-kriteereiden mukaiseen harmonisointiin ja EU-jäsenyyteen 2000-luvun alusta eteenpäin olikin melko suuri muutos aiempaan. AKP irtisanoutui sekä EU-skeptisistä puolueista että edeltäjistään (Kansallinen pelastuspuolue, Hyvinvointipuolue

ja Hyvepuolue), jotka vetosivat pitkälti kategorisesti Turkin EU-jäsenyyttä vastustaneen Kansallisen järjestyspuolueen arvoihin. (Uğur et al. 2008, 592; Yankaya 2009, 4.)

AKP:n myötä Turkin tiukan kansallismielinen linja ulkopoliitikassa muuttui aiempaa tasapainoisemmaksi ja käytännöllisemmäksi. Käytännössä tämä ilmeni etenkin AKP:n sovittelyssä suhtautumisessa jakautuneen Kyproksen saaren tilanteeseen. AKP:n hallituskauden alussa näyttäytyikin laajassa perspektiivissä erikoiselta, että maltillisesti islamilainen puolue oli ratkaisevassa asemassa Turkin tuomisessa EU-projektin keskiöön. (Öniş 2006b, 133–134.)

Davutoğlu julkaisi vuonna 2001 maan ulkopoliittista visiota pitkään raamittaneen kirjan *Stratejik Derinlik* (Strateginen syvyys) ja lanseerasi viisi periaatetta, jotka ohjaisivat Turkin ulkopoliittista päätöksentekoa. Nämä periaatteet ovat: tasapaino vapauden ja turvallisuuden välillä, ongelmattomat naapurisuhteet (zero problems with neighbours), moniulotteinen ja moniraitainen politiikka, uusi joustavuudelle perustuva diplomatia ja rytminen diplomatia (Sözen 2010, 110). AKP:n oli myös helppo tarttua ajatukseen tarpeesta lisätä sivilisaatioiden välistä yhteisymmärrystä syyskuun 11.päivän terrori-iskujen myötä, jolloin Huntingtonin kuuluisa teesi sivilisaatioiden yhteentörmäyksestä nousi jälleen julkisuuteen (Sözen 2010, 114.)

Kirjassaan Davutoğlu korostaa Turkin strategista maantieteellistä sijaintia ja historiallista syvyyttä, etenkin asemaa Osmanivaltakunnan perillisenä. Valtion turvallisuus oli aiemmin ollut kytköksissä etenkin maan sisäisiin ongelmiin. Ulkopoliittikka oli ollut sisäpoliittisten ongelmien ulkoistamista ja ulkoisten syyllisten etsimistä maassa vallitseviin turvallisuusongelmiin. Taloudellisen ja poliittisen vakauden kontekstissa ja Davutoğlun strategian myötä Turkissa muutettiin suhtautumista naapurivaltioihin; etenkin Lähi-itään liitetyistä kielteisistä mielikuvista ja ennakkoluuloista haluttiin päästä eroon. Kun sisäpolitiikan uhkakuvien rajoitteet poistettiin aluepolitiikasta, ulkorajojen ja toiseuden suhde sai uudistetun merkityksen. Täten kansallisen turvallisuuden uudelleenmäärittäminen muokkasi ulkopoliitiikan linjaa, joka oli myös EU:n normeihin ja periaatteisiin sopiva. (Aras 2009, 4; Duran 2006, 290–294; Müftüler-Baç et al. 2010, 415; Nas 2010, 127.)

Verrattuna kylmän sodan aikakauteen Turkilla ei Davutoğlun mukaan ollut enää varaa luoda ulkopolitiikassa hierarkiaa prioriteettien välille. Sen alueellisten identiteettien moninaisuus mahdollistaisi integroidun ulkopolitiikan ja useiden aiheiden käsittelyn, Lähi-idästä Kaukasiaan. (Aras 2009, 8). AKP:n ulkopolitiikkaa määritelleen rytmisen diplomatian periaatteen mukaisesti tärkeää olikin pysyä sopeutumiskykyisenä ja jatkuvasti liikkeessä. Vaikka mitään ei tapahtuisikaan, seisoessaankin tulisi olla aktiivinen. Vuoden 2003 aikana pääministeri ja ulkoministeri vierailivat yli 40 maassa, ja lukuisia korkea-arvoisia valtiovieraita kävi Turkissa. (Sözen 2010, 118.) Yksi esimerkki linjaerosta aiempaan oli ulkoministeri Davutoğlun johdolla tavoiteltu lähentyminen OIC:n kanssa ja panostus järjestön pääsihteerivaaliin vuonna 2004. Ponnistukset tuottivat tulosta, sillä turkkilainen professori Ekmeleddin İhsanoğlu valittiin vaaleissa pääsihteeriksi, ensimmäistä kertaa OIC:n historiassa. (Aras 2009, 9.)

Turkin poliittisen kehityksen, taloudellisten voimavarojen, yhteiskunnallisen dynaamisuuden ja kyvyn yhdistää islam sekä demokratia maan sisällä koettiin antavan hyvät edellytykset Turkille harjoittaa aktiivista ja vaikutusvaltaista politiikkaa sen lähialueilla ja etäämmällä Afrikassa sekä Aasiassa (Aras 2009, 5). Etuna olivat Davutoğlun mukaan Turkin useat alueelliset identiteetit, jotka ulottuvat Euroopasta Lähi-itään, Balkanille, Mustallemerelle, Kaukasiaan, Keski-Aasiaan ja Välimerelle ja jotka mahdollistavat toiminnan ja vaikutusvallan käytön yhtäaikaista Turkin monella eri lähialueella. Vaikka etäisyydet naapurimaihin pysyvät *de facto* samoina, Turkin historiallisten sekä kulttuuristen juurien tunnustaminen ja uusi maantieteellinen näkökulma mahdollistivat näiden alueiden läheisyyden ”uudelleen löytämisen”. (Aras 2009, 5-6). Turkin tavoitteleman globaalin toimijan (global actor) asemasta osoituksena ovat muun muassa Afrikan ja Aasian lisääntynyt näkyvyys AKP:n retoriikassa.

Turkin sitoumukset Chilestä Indonesiaan, Afrikasta Keski-Aasiaan ja EU:sta OIC:iin ovat osa ulkopolitiikan kokonaisvaltaista lähestymistapaa. Nämä aloitteet tekevät Turkista globaalin toimijan lähestyessämme vuotta 2023, Turkin tasavallan perustamisen satavuotisjuhlaa (Davutoğlu 2008, 96).²³

Tämän perusteella Turkki ei Grigoriadiksen (2010, 4) mukaan halunnut olla silta idän ja lännen välissä ja siten välikappale muiden maiden strategisten intressien edistämiseksi. Tätä vastoin Turkki pyrki rakentamaan aktiivista ulkopolitiikkaansa historiallisen ja

²³ Oma käänös. Ks. politiikkojen näkökulmasta lisää kappaleesta 6.2.

maantieteellisen asemansa varaan, tekemään pehmeästä vallankäytöstä toimintansa tukipilarin ja hylkäämään perinteisen sotilaallisen holhouksen mallin. Edistämällä konfliktien ratkaisua ja alueellista talousyhteistyötä Turkki tekisi suurvaltojen alueelliset interventiot tarpeettomiksi.

Davutoğlun visiota kritisoitiin neo-ottomanismista, sillä monet ulkopoliitiikan keskiössä olleet maat ovat entisiä Osmanivaltakunnan alueita. Kritiikkiin on vastattu esittämällä, että niin Turkin ulkopoliittinen aktiivisuus kuin lähentyminen Euroopan kanssa ovat osa historiallista jatkumoa, jota Davutoğlu kehitteli pidemmälle. (ks. esim. Demirtaş 2012) Laajentaessaan toimintaansa muille alueille Turkin hallitus jatkoi vakaasti myös perinteisen läntisen suuntautumisen ylläpitoa. Davutoğlun mukaan ”mitä pidemmälle Turkki venyttää jousensa Aasiaan, sitä tarkemmin nuoli ulottuu Eurooppaan”. Tällä analogialla hän tarkoitti sitä, että ilman vakiintunutta asemaa Aasiassa, Turkilla ei olisi vartenotettavia mahdollisuuksia Euroopan kanssa (Davutoğlu 2001, 551–563). Davutoğlun linjauksen mukainen politiikka, jossa kansallisvaltioiden rajat menettävät merkitystään kyseenalaistamatta kuitenkaan valtioiden itsemääräämisoikeutta, palautti kiistatta Turkin politiikan lähelle Osmanivaltakunnan tyyliä. Huomionarvoista on kuitenkin, että ulkopoliittisen aktivismin linjassa painoarvoa annettiin etenkin taloudelliselle keskinäisriippuvuudelle; uuden moniulotteisen suuntauksen perimmäinen motiivi ei siis liene ollut Osmanivaltakunnan aikojen haikailu. (ks. esim. Demirtaş 2012, 218–219, 226.)

AKP:n ensimmäistä hallituskautta määrittänyt aktiivinen ote ulkopoliitikassa ja hallituksen panostus pehmeän vallan käyttöön (Öniş et al. 2009, 7-8) ei päättynyt AKP:n kultaisten vuosien eli ajanjakson 2002–2005 jälkeenkään. AKP:n innostus ja sitoutuminen aiemmin prioriteettina pidettyyn Euroopan unionin täysjäsenyyden tavoitteluun väheni silti huomattavasti. Hallituksen linjamuutosta voisikin kuvata siirtymistä kokonaisvaltaisen eurooppalaistumisen tavoittelusta ”löyhään eurooppalaistumiseen” taikka ”pehmeän euraasianismin” strategiaan. Önişin (2009, 11–12) mukaan kyse ei kuitenkaan ollut ulkopoliittisen fokuksen siirtämisestä Euroopasta muualle. Turkki jatkoi aktiivisen ulkopoliitiikan harjoittamista kaikilla naapurialueillaan, mutta ilman aiempaa kiinteää Eurooppa-akselia. Pehmeän tästä linjasta teki se, että läntinen suuntautuminen ja atlanttinen vaikutus Turkin ulkopoliitikassa säilyivät, vaikkakin väljässä ja joustavassa muodossa. Turkin nähtiin yhä olevan yhteensopiva

EU:n kanssa, mutta EU:n arvoja ei ollut enää tarvetta hyväksyä universaaleina (Yankaya 2009, 12).

Ongelmattomien naapuruksien politiikka ja puoluejohtajien prioriteettien säilyttäminen muodostui kuitenkin vaikeaksi, kun alueen vakaus alkoi horjua. Vuoden 2010 jälkeen poliitikot etääntyivät pehmeän euraasianismin linjasta ja siirtyivät käyttämään voimakasta retoriikkaa ja sotilaallisella voimalla uhkailua. Turkin neutraali alueellinen asema, joka oli tehnyt siitä kaikkien hyväksymän yhteistyötahon, alkoi menettää pohjaa. Neutraalisuudesta poissiirtyminen tuli esille muun muassa, kun Israelin laivaston hyökkääminen Gazaan matkalla ollutta avustuslaivaa kohti aiheutti diplomaattisen kriisin entisten läheisten liittolaisten välille. Kyproksen konfliktin kärjistymisen taas sai puoluejohdon tukeutumaan uhkailuun ja sotilaallisen voimankäytön harkitsemiseen. Syyrian sota ja turvapaikanhakijoiden virta Turkin puolelle nostivat puolestaan Turkin aseellista varustautumistasoa Syyrian vastaisella rajalla. (ks. esim. Demirtaş, 232; Erdoğan AKP:n parlamenttiryhmän kokouksessa 12.6.2012.)

Esitettyjen esimerkkien pohjalta on mahdollista todeta Turkin keskeisten ulkopoliittisten päätöksentekijöiden dispositioiden muuttuneen tarkasteltavan ajanjakson aikana. Ensimmäisen kerran dispositioissa tapahtui näkyvä muutos noin vuonna 2005 ja toisen kerran noin vuonna 2010. Vaikka dispositioissa tapahtui muutoksia ja innovatiivisuus sekä visiointi kuvaavat hyvin keskeisten turkkilaisten ulkopoliittikkojen päätöksentekoa, luvussa esittämäni evidenssi osoittaa, että keskeisten turkkilaisten päätöksentekijöiden ajattelun taustalla ei ollut refleksiivistä ajattelua, eli pyrkimystä muuttaa kausaalisia suhteita. Dispositioiden muutos ei siis johtunut perinteisten syy-seuraussuhteiden kyseenalaistamisesta vaan muuttuneista rakenteista.

Dispositioiden muutoksen taustalla olevien syiden tutkimisen sijaan tutkimukseni kannalta ensisijaisesta on tieto siitä, että selittävässä tekijöissä on ylipäänsä tapahtunut muutoksia. Carlsnaesin kaksiosaisen analyysimallin (1994, 285) mukaisesti olenkin kappaleen kohdissa A-F esitellyt muutokset Turkin ulkopoliittista toimintaa muokkaavissa tekijöissä. Seuraavaksi, kappaleen viimeisessä luvussa kuvailen tätä mallia noudattaen vielä muutoksen itse selitettävässä ilmiössä, eli Turkin EU-jäsenyystavittelussa.

F. Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun päättyminen

Viimeisenä kohtana käsittelen muutosta, joka on tapahtunut selitettävässä tekijässä, eli Turkin EU-jäsenyyden tavoittelussa. Turkin hallitus jatkoi virallisesti EU-jäsenyyden tavoittelua vielä vuoden 2013 alussa. Alla esittämäni evidenssi luo kuitenkin pohjaa hypoteesille, että noin vuonna 2010 Turkin ulkopolitiikan orientaatioissa on tapahtunut muutos, eli Turkki on vähittäin lakannut tavoittelemasta EU-jäsenyyttä Turkin ulkopolitiikan prioriteettina.

Ensimmäisinä ”kultaisina” hallitusvuosinaan, eli vuodesta 2002 noin vuoteen 2005 AKP oli vahvasti sitoutunut tekemään työtä Turkin EU-jäsenyyden toteutumisen eteen. Vallalla oli innostus tuoda Turkki osaksi länttä. Yhteiskunnallisten uudistusten tahti huipentui jäsenyysneuvotteluiden käynnistämiseen vuonna 2005. (Öniş et al. 2009, 3.) EU-neuvotteluissa pysyminen oli myös tämän jälkeen tärkeää AKP:n uskottavuuden säilymisen vuoksi (Dismorr, 94). EU-neuvottelut olivat hyvä väline sisäpoliittisesti herkkäluonteisten muutosten tekemisessä, ja Kööpenhaminan kriteerit olivat keino vähentää armeijan valtaa ja vakiintunutta valtakoneistoa, joka tulkitsi kemalismia anti-islamilaaisesti. (Yavuz 2006, 17; 297.)

On kuitenkin havaittavissa, että melko pian jäsenyysneuvotteluiden aloittamisen jälkeen Turkin EU-into alkoi laskea. Turkin käymiä EU-jäsenyysneuvotteluja kuvailtiin vuoden 2005 jälkeen epämääräisiksi, ja epävarmuuden uskottiin säilyvän Turkin ja EU:n välisiä hitaasti eteneviä neuvotteluja luonnehtivana tunnuspiirteenä. Uudistusten toteuttamisesta EU-jäsenyysneuvotteluiden hengessä on jossakin määrin luovuttu, mitä on perusteltu sillä, että EU on pettänyt Turkin luottamuksen. Erdoğanin hallitus onkin noin vuodesta 2010 lähtien ottanut tässä suhteessa askelia taaksepäin (FT 14.11.2012), ja EU:n jäsenyyteen liittynyt kiihko on Turkissa laantunut välinpitämättömyydeksi (IHT 6.2.2013). Kehitys kohti EU-jäsenyyttä on pysähtynyt (IHT 29.1.2013).

Turkin EU-suhteiden huonontumisesta kielii myös se, että sanomalehdistössä mietitään keinoja lisätä Turkin EU-intoa ja tuoda uutta puhtia neuvotteluihin ulkoapäin. (HDN 7.3.2013). Toukokuussa 2012 EU:ssa käynnistettiin laajentumiskomissaari Stefan Fülen johdolla niin sanottu ”positiivinen agenda”, jotta EU:n ja Turkin jäsenyysneuvottelut voitaisiin ”palauttaa raiteille pysähtyneisyyden ajan jälkeen” (Europa 17.5.2012). Tämä

on osoitus julkilausutusta sitoumuksesta ja halusta pitää Turkki mukana EU-jäsenyyden tavoittelussa. Saksan ulkoministeri Guido Westerwelle totesi myös keväällä 2012, että EU:n ja Turkin suhteet pitää elvyttää (Hughes 2012, www-sivut). Entinen Ruotsin Turkin suurlähettiläs Ann Dismorr (2008, 91) painottaa puolestaan EU-intressien vähentymistä Turkissa; hänen mukaansa ”Turkki ei enää rupea anelemaan EU:ta”.

Turkissa päätöksentekijät pohtivatkin, pitäisikö Turkin hylätä EU-jäsenyyden tavoittelu, ennen kuin Turkki tulee EU:n hylkäämäksi. Kumpikaan neuvotteluosapuoli ei haluaisi tehdä aloitetta, joka nähdään strategisesti epäsuotuisana liikkeenä. Esillä on ollut, että EU-jäsenyyden kariutuminen voisi vaikuttaa negatiivisesti Turkin suhteisiin Lähi-idän maihin. Esimerkiksi tämän vuoksi koko EU-projektia ei haluttaisi suoraan haudata. Koska EU-projektista on ollut pragmaattista hyötyä, jäsenyysneuvotteluita on sanottu jatkettavan ainakin muodollisesti: Financial Timesin uutisen (14.11.2012) mukaan Erdoğan on todennut niitä käytävän ainakin vuoteen 2023 saakka. AKP:n puoluekokouksessa 9.10.2012 esitellyssä dokumentissa ”AKP:n poliittinen visio 2023” (AK Parti Siyasi Vizyonu 2023 30.9.2012) EU mainittiin kuitenkin vain ohimennen.

Turkin EU-suhteiden heikkoa tilaa osoittaa lisäksi se, että Turkki ei enää pyri toimimaan samassa linjassa kuin läntiset maat. Esimerkkeinä tästä on muun muassa Turkin läheinen yhteistyö Iranin kanssa ja äänestäminen YK:n turvallisuusneuvoston Iranille pakotteita asettavaa päätöslauselmaa vastaan, ainoana maana Brasilian lisäksi (FT 8.7.2010). Väitteet Turkin ulkopoliittisen orientaation muutoksesta saivat lisäevidenssiä pääministeri Erdoğanin käyttäytyessä mielenosoituksellisesti Israelin presidentti Shimon Peresiä kohtaan Maailman Talousfoorumin kokouksessa Davosissa 2009. Entisten läheisten liittolaisten Turkin ja Israelin välejä hiertää myös Gazaan matkalla olleen avustussaattueen joutuminen Israelin sotilaiden kohteeksi. (Kart 2010, 78.)

Turkin ulkopoliitiikan suunnan muutoksesta suhteessa EU:iin enteilee myös se, että pääministeri Erdoğan on maininnut useaan otteeseen Turkin harkitsevan Shanghain yhteistyöjärjestön (SCO) jäsenyyttä. Oli kyse hämäyksestä tai ei, SCO on Erdoğanin sanoin organisaationa voimakkaampi ja vahvempi kuin EU. Esillä on ollut, että Turkin poliittinen johto olisi hakenut tässä tavoitteessaan tukea entiseltä kilpailijaltaan Venäjältä. Turkin NATO-jäsenyys kärjistää kuviota, ja Yhdysvalloissa uutisiin onkin

suhtauduttu huolestuneesti. (esim. IHT 6.2.2013.) Euroopan ja Turkin matkallaan Yhdysvaltojen ulkoministeri Kerry vetosi EU-yhteistyön tärkeyteen sanomalla, että Turkki voi jatkaa positiivisena esimerkkinä taloudellisen ja poliittisen muutoksen mahdollisuudesta sen lähialueilla, mikäli se etääntymisen sijaan sitoutuu uudelleen Eurooppaan (HDN 28.2.2013). Ann Dismorr (2008, 184) puolestaan kirjoittaa Turkki-Venäjä-Iran-akselin yhteistyöstä, jonka edistäminen nousi pinnalle jo vuonna 2005 vaihtoehtona hitaasti eteneville Turkin EU-jäsenyysneuvotteluille.

Todennettuani tässä kappaleessa Turkin EU-jäsenyystavoitteen ja tätä selittävien tekijöiden muuttuneen on perusteltua siirtyä vastaamaan tutkimuskysymyksen toiseen osaan. Edellä olen tuonut esille mahdollisia tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet Turkin EU-jäsenyyden vähittäiseen päättymiseen. Mahdollisia selitysmalleja on tässä vaiheessa kuitenkin vielä useita. Tämän vuoksi rakennan analyysin seuraavan vaiheen kertomuksille, jotka mahdollistavat kuvailua luotettavammat tulkinnat Turkin EU-jäsenyyden muuttumisen syistä.

6. Muutoksen syvemmän tason reflektointia

Edellä kuvailen muutosta selitettävässä ilmiössä ja tätä selittävässä tekijöissä sovelletun toimija-rakenne-vuorovaikutuksen ja kaksitasoisen pelin logiikan kautta. Tutkimuksen jälkimmäisessä osassa eli kahdessa seuraavassa kappaleessa tarkoituksena on edetä tätä syvemmän tason reflektointiin ja vaihtaa fokusta siihen, minkälaisia tulkintoja edellä kuvaillut muutokset synnyttävät ja kuinka tämä vaikuttaa ulkopoliittisen toiminnan kulkuun. Tässä kappaleessa käyn läpi teoreettisen pohjan, jolle seuraavassa kappaleessa laatimani kertomukset pohjautuvat. Ensin esittelen ricoeurlaisen kerronnallisen analyysin ja sitten tätä tukevan perelmanilaisen retorisen analyysin keskeiset piirteet.

6.1. Kerronnallinen analyysi

Käytän kerronnallisen analyysin pääasiallisena lähdeteoksena Paul Ricoeurin kolmiosaisen kirjan *Time and Narrative* (1984) ensimmäistä osaa.²⁴ Ricoeur käsittelee tuotannossaan elämän sekä kertomusten ja näiden välisen juonen välistä suhdetta, nostaen esiin kysymykset toimijoista, motiiveista sekä tavoitteista. Kertomusten ymmärtämisessä käytetyn kielen lisäksi olennaista on erityisesti juonen muotoon vaikuttavat aikaulottuvuus ja kulttuuriperinteet. ”Kertomuksen juoni liittää useat irralliset tapahtumat yhdeksi kokonaisuudeksi luoden täten kertomuksen kokonaisuuden kannalta ymmärrettävän merkityksen. - - Kertomusten ymmärtäminen tarkoittaa ihmisten teoista kumpuavien eri tapahtumien, tilanteiden, keinojen sekä määränpäiden, aloitteiden ja vuorovaikutusten yhdistävien toimien käsittämistä” (mts., ix).

Kertomusten tutkimusta kutsutaan usein myös narratiiviseksi tutkimukseksi, josta nähdään välillä suomenkielistä käännöstä tarinallinen tutkimus. Ricoeur oli kiinnostunut etenkin kertomuksen toiminnasta, siitä, mihin kertomusta käytetään sen rakennemallin sijaan (Hyvärinen 2006, 10, www-sivut). Toisin kuin osa tutkijoista²⁵, Ricoeur ei tee käsitteellistä erottelua tarinan (*story*) ja kertomuksen (*narrative*) välillä (Hyvärinen 2004, 242; Rankin 2002, 2.) Selvyiden vuoksi käytän jatkossa termiä kertomus samassa merkityksessä narratiivin ja tarinan kanssa. Vaikka noudattelen kerronnallisessa

²⁴ Koska Ricoeur ei määrittele varsinaisia työkaluja aineiston analyysiin, hyödynnän aineiston tulkinnassa kertomuksellisen analyysin tukena retorista analyysiä. Tätä menetelmällistä valintaa avaavaksi lisäksi seuraavassa alakappaleessa.

²⁵ Ks. esim. H. Porter Abbott (2002), *The Cambridge Introduction to narrative*. Cambridge University Press: Cambridge.

analyysissä pitkälti Ricoeurin linjaa, tavoitteeni ei ole soveltaa hänen teoriaansa sen kaikessa laajuudessa ja polveilevuudessa, eikä toisaalta luoda juonentamisen ideaalityypistä elämäkertaa. Sovellan tätä vastoin menetelmän piirteitä tutkimusongelmani ja käyttämäni morfogeneettisten syklien viitekehyksen kannalta relevantein osin.

Enemmän kuin aineiston läpikäymiseen sopiva metodi, ymmärrän kertomukset keinoina vaikuttaa poliittisten toimien muodostumiseen. Kertomukset muodostavat hyvän analyttisen työvälineen, sillä ne tuovat esiin toimijoiden subjektiivisuuden sekä vuorovaikutuksellisuuden ja mahdollistavat kulttuurimallien sekä muiden vallitsevien rakenteiden huomioimisen. Kuten Hyvärinen (2006, 1, [www-lähde](#)) kirjoittaa, kertomukset ovat tärkeitä myös siksi, että niiden ”kautta voidaan ymmärtää ja hallita menneisyyttä, ihmisten identiteetit rakentuvat suurelta osin kertomuksina ja kertomukset suuntaavat toimijoita tulevaisuuteen.”

Kertomusten yksityiskohtien ja tarkan rakenteen hahmottamisen sijaan Ricoeur korostaa laaja-alaisesti kertomuksen osaa sosiaalisessa elämänkulussa. Keskeinen elementti on kertomuksellisuuden sitominen ihmisen kokemukseen ajasta. Ricoeurin mukaan aika ei välttämättä noudata kronologista rakennetta ja lineaarista suuntaa, eli tapahtumien peräkkäisyyttä. Yksi kertomuksen ominaisuus on juuri sen mahdollisuus epäjärjestykseen ja kerrottujen asioiden ajallisiin ristiriitaisuuksiin. Aika voi edetä sattumanvaraisesti ja loikkien, sillä ”[a]jallisuuden kokemukseen liittyy tulevaisuuden odotuksia, menneisyyteen palaamista ja tapahtuneen kertomista nykyhetkessä”. Kertomuksen kautta on täten mahdollista esittää ja käsitellä ristiriitaista maailmaa. (Hyvärinen 2006, 9–10, [www-sivut](#).) Ulkopoliittista päätöksentekoa tutkiessani onkin huomioitava, että vaikka toimijat eivät voi muuttaa mennyttä tai vaikuttaa ennakoimattomiin prosesseihin tulevaisuudessa, ”nykyisyyttä” tuottaessaan he kuitenkin yhdistävät menneisyyden tulkinnan ja mahdolliset tulevaisuudet kertomusten muotoon. (Patomäki 2002, 137–138.)

Aikaulottuvuuden ohella Ricoeur korostaa kertomuksellista identiteettiä, eli sitä, että kertomus ei ole suora jäljitelmä toiminnasta; se on toiminnan kaltainen ja aina kertojan värittämä. *Time and Narrative* -teoksessaan Ricoeur tekee jaottelun kolmen jäljittelyn eli *mimesiksen* vaiheeseen, joissa kussakin kertomuksen, toiminnan ja elämän suhteet

ovat erilaiset. (Hyvärinen, 12, www-sivut.) Juoni jäljentää sekä järjestää toimintaa, ja samalla, kun siirrytään mimesiksestä eli yhdestä jäljittelyn vaiheesta toiseen, katsotaan myös ajan ja kertomuksen suhdetta eri näkökulmasta.

Mimesis₁ kuvastaa toimijoiden esiymmärrystä inhimillisen toiminnan luonteesta, merkityksistä, seurauksista ja ajasta. Esiymmärryksellisyysden vuoksi Ricoeur kutsuu mimesiksen ensimmäistä vaihetta nimellä prefigurointi (*prefiguration*). Toimijoiden tekemillä kuvailuilla on symboliset ulottuvuutensa, sillä toimijoiden arvioinnit perustuvat käsityksiin vallitsevista normeista ja käytännöistä. Jokaiseen kertomukseen kuuluu oletamus, että niin kertoja kuin kuulija tuntee käytetyt termit kuten toimija, tavoite, keinot, olosuhteet, apu, vihamielisyys, yhteistyö, konflikti, onnistuminen, epäonnistuminen ja niin edelleen. Arvoasetelmia voidaan myös soveltaa toimijoihin, jotka luokitellaan saman logiikan mukaisesti hyviin ja huonoihin sekä parempiin tai huonompiin. Tältä pohjalta pieninkin mahdollinen kertomus on muotoa ”X teki teon A tiettyssä tilanteessa ottaen huomioon, että Y tekee B:n samanlaisissa tai erilaisissa olosuhteissa”. (1984, 52–64.)

Ei kuitenkaan riitä, että toimijoiden kesken vallitsee yhteisymmärrys käytetyistä termeistä. Tämän lisäksi kulttuurisidonnaisen kertomuksen kannalta on keskeistä, että kertomuksen eri osat, kuten toimijat, heidän tekonsa ja kärsimyksensä, saavat todellisen merkityksen eli aktiivisen paikan juonessa. Kulttuurisidonnaiset normit vaikuttavat myös siihen, minkälaiset toimet hyväksytään ja mitä toimintaa pidetään toista arvokkaampana. Toimijat järjestävät tosiasiallisia ja mahdollisia tapahtumia mielikuvitukseensa nojautuen tietynlaisen peräkkäisten tapahtumien muodostaman juonen muotoon.

Mimesis₁:stä seuraa mimesis₂, joka Ricoeurin (1984, 64–70) mukaan on analyysin keskeisin vaihe. Siirtymää mimesis₁:stä mimesis₂:een Ricoeur (mp.) kutsuu konfiguraatioksi (*configuration*). Mimesis₂ on käännekohta, joka toimii välittäjänä mimesiksen ensimmäisen ja kolmannen vaiheen välillä. Välitys pohjautuu yhteiskuntatieteilijän luomalle tekstuaaliselle kertomukselle, jolla on Ricoeurin teorian mukaan muutosvoimaa esiymmärryksen vaiheesta kertomuksen uudelleen muotoiluun ja jäsennykseen. Tutkija on tärkeässä asemassa, sillä hän pystyy taustatietojansa hyödyntäen yhdistämään kertomuksen vallitsevaan kontekstiin ja tätä kautta

rakentamaan edelleen kertomuksen juonta (Heikkinen 2000, 50–51). Tässäkin mielessä yhteiskuntatieteilijällä on dynaaminen rooli juonen rakentamisessa pidemmälle. Koska juoni on tässä tulkitseva prosessi ja selostamisen sijaan yritys ymmärtää elämää, Ricoeur puhuu mieluummin juonentamisesta (emplotment). Juonentaminen on osa sekä kertomista että kertomuksen vastaanottamista, välitystä toiminnan järjestyksen esiymmärryksen ja jälkiymmärryksen välillä. (Hyvärinen 2006, 11, [www-sivut](#).)

Konfiguraatio tuo yhteen ajoittaisia tapahtumia ja menee kronologista tapahtumaketjun kuvailua pidemmälle. Voidakseen jäljitellä ensimmäistä kertomusta yhteiskuntatieteilijän on ymmärrettävä edeltävän jäljittelynvaiheen toiminnan merkitykset ja ajallisuus. Tämän jälkeen hän voi muodostaa kokonaisen, seurattavan ja merkityksellisen kertomuksen, johon kuuluu käsitys sen lopusta. (Hyvärinen 2006, 13, [www-sivut](#).) Lopun olemassaolo tekee mahdolliseksi kertomuksen lukemisen lopusta alkuun eli ajan kääntämisen päinvastaiseksi. Tutkimusprojekti voi täten alkaa ennakkokäsityksestä joistakin todellisista tai mahdollista lopullisista seurauksista, joiden uskotaan olevan tärkeitä. Teoriassa on mahdollista, että saman materiaalin pohjalta kirjoitetaan erilaisia kertomuksia. Tämän vuoksi valittavien lopullisten seurausten perustelu on tärkeä osa juonen rakentamista. (Patomäki 2002, 140–141.) Vaikka Ricoeur korostaa juonen roolia kertomuksen yhteen kokoavana voimana, hän myöntää, että juonentaminen ei ole ”järjestyksen riemuvoitto” (Ricoeur 1984, 73). Ricoeur ei siis ole yksiselitteinen sen suhteen, kuinka avoimeksi kertomuksen loppu voi lopulta jäädä tai kuinka pitkälle ristiriitaisuudet voivat säilyä. Omaksumani tulkinnan mukaan hänen määrittelemänsä kertomus on kuitenkin suhteellisen ehjä kokonaisuus, johon kuuluu ymmärrystä helpottava loppuratkaisu (Hyvärinen 2006, [www-sivut](#).)

Konfiguraatio on myös keskeinen osa pyrkimystä selittää sosiaalista järjestelmää kausaalisen monimuotoisuuden (*causal complexity*) käsitteen kautta. Kausaalisen moninaisuuden käsitteen mukaan kahden saman tai vähintään samankaltaisen tuloksen syntymiseksi ei tarvita välttämättä samoja syy-seuraussuhteita, vaan tapahtuman toteutumiselle on useita erilaisia riittäviä ehtoja. Kriittiset realistit esittävätkin avoimen järjestelmän kausaalisuutta ”INUS”-ehdon kautta tarkoittaen tällä, että ”syy on riittämätön mutta ei-tarpeeton tekijä monimutkaisessa kokonaisuudessa, joka on itsessään tarpeeton mutta riittävä tuloksen aikaansaamiseksi” (Cause is an **I**nsufficient but **N**on-redundant element of a complex that is itself **U**necessary but **S**ufficient for the

productoin of a result). (Patomäki 2002, 76; Ricoeur 1984, 67.) Kausaalisen moninaisuuden mahdollistava vaihtoehtojen, tasojen ja osatekijöiden moninaisuus tekee mallista haastavan, sillä kattavan selityksen tekemiseksi on käytettävä kaikkia mahdollisia johtolankoja uskottavan tarinan rakentamiseksi. Mikäli materiaalia on tutkijan käytettävissä runsaasti, yhtä tärkeää on arvioida järjestelmällisesti eri väitteiden totuusperää ja tehdä valintoja kausaalisen moninaisuuden kannalta tärkeiden ajallisten ja tilallisten tekijöiden välillä. (Patomäki 2002, 140–141.)

Ricoeurin mukaan narratiivisen syklin viimeinen vaihe ja narratiivin kokonaiskuva muodostuvat lopullisesti vasta, kun rakennettu tarina palautetaan mimesis₂:sta takaisin toiminnan aikaan ja ihmisten käytäntöihin. Mimesis₃ kuvaa tätä leikkauspistettä yhteiskuntatieteellisen mallinnuksen ja toimijan maailman välissä. Mimesis₃:ssa toiminnalle annetaan uusi merkitys, kun kertomus luetaan ja kertojan ymmärrys itsestään sekä elämästä muokkautuu. Mimesis₃:n kautta kertomukset saavat käytännön seurauksia. (Ricoeur 1984, 70; Hyvärinen 2006, 13, [www-sivut](#).)

Tutkimuksessani keskityn mimesiksen kahteen ensimmäiseen vaiheeseen edellä kuvatulla tavalla. Mimesis₃ on kuitenkin kertomuksen kokonaiskuvan kannalta tärkeä pitää mielessä, sillä se johdattaa pohtimaan, kuinka todennäköistä ja uskottavaa on, että edellä kuvaillun kolmen vaiheen kautta voidaan päätyä parempiin kertomuksiin kuin mimesiksen ensimmäisessä vaiheessa. (Patomäki 2002, 141.) Ricoeur (1984, 73–75) argumentoi sitä vastaan, että kertomuksen edellä kuvaillut syklit muodostaisivat tautologian. Hänen mukaansa on olemassa kertomattomia eli potentiaalisia kertomuksia, jotka voivat kehittyä todellisiksi kertomuksiksi, ja jotka toimija voi omaksua oman identiteettinsä rakentumisen kannalta tärkeiksi. Henkilökohtaisen identiteetin etsintä takaa juuri liikkeen kehittymässä olevan kertomuksen ja toteutuneen kertomuksen välille. Tulkitsen mimesis₃:n olemassaolon toisin sanoen niin, että mimesiksen toisessa vaiheessa esitetty kertomuksen loppu voi teoriassa vielä muuttua, korostaen entisestään tutkittavan prosessin tulevaisuuden epävarmuutta.

6.2. Retorinen analyysi

Syvennän yllä kuvailemaani ja aineistoni analyysiin soveltamaani kerronnallista analyysia retorisen analyysimenetelmän piirteillä. Turkin keskeisten ulkopoliittisten

päätöksentekijöiden luomien kertomusten retoriikan analysointi auttaa ymmärtämään, miten toimijat käsittävät päätöstensä lähtökohdat, mahdollisuudet ja suhteen vallitseviin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Retoriikka voi muuntaa alkujaan teoreettisenkin argumentin toiminnaksi, päätökseksi tai sitoutumiseksi, vaikuttaen ehkä myös siihen, mikä debattiin osallistuneen tai yleisöön kuuluneen toimijan identiteetti on (Perelman et al. 1969, 10–11). Kuusiston (1996, 270–271) mukaan ”merkittäviä ulkopoliittisia päätöksiä tehtäessä parhaassa asemassa juonellisia tarinoita luomaan ja levittämään on valtion korkein johto. Halutessaan se voi keskittää suuren ja arvovaltaisen koneiston juuri tietyn selityksen tueksi. - - Retoriikalla ja kertomuksilla luodaan maailmaan järjestystä sekä määritellään eri toimijoiden asemaa ja roolia.” Kuten Kuusisto kirjoittaa, ”[t]osiasiat eivät puhu puolestaan, vaan ne on selitettävä, ja tietynlaisen selityksen markkinoimisella voi oikeuttaa tietynlaiset toimensa asioiden suhteen”.

Retorisen analyysin keskeinen lisäarvo on selittää sekä jäsentää kertomuksia ja auttaa ymmärtämään, miten tutkimuksen kohteena olevat poliittiset päätöksentekijät legitimoivat kertomustensa argumentteja ja mikä heidän argumentointinsa päämäärä on. Kyse saattaa olla strategisesta toiminnasta, itselle suotuisan ilmapiirin luomisesta, käsitysten muuttamisesta, tiettyihin toimenpiteisiin ryhtymisen perustelusta, tai mahdollisesti näistä kaikista. Käytän puheen jäsentämisessä perelmanilaista käsitteistöä, joka korostaa puhujan roolia aktiivisena kielenkäyttäjänä ja mahdollistaa tekstien systemaattisen tarkastelun puhujien yleisöt ja kannanottoihin sisältyvien esisopimusten merkitykset huomioiden. Ennakko-oletuksena on, että kielellisten strategioiden avulla perustellut kertomukset edistävät toimijoiden pyrkimystä saavuttaa yleisön kannatus näkemyksilleen (Kuusisto 1996, 267). Kuten kerronnallisessa analyysissä, myös retorisisessa analyysissä toimijan ja yleisön välinen kommunikointi sekä yhteisymmärrys ovat tulkintojen tekemisen kannalta tärkeitä.

Argumentointia tutkinut Chaïm Perelman (1912–1984) halusi palauttaa ”retoriikan kunnian” kumoamalla käsityksen retoriikasta kaunopuheisuutena ja tuomalla sen takaisin päättelyn, suostuttelun ja vakuuttelun tutkimukseksi. Kenneth Burken ja Stephen Toulminin ohella Perelmania voidaankin pitää ns. uuden retoriikan

teoreetikkona.²⁶ (Summa 1996, 51, 63–65.) Hän oli kiinnostunut selvittämään, miten arvopäätelmien hyvyttä tai huonoutta voidaan arvioida. Vaikka logiikka ei anna vastausta siihen, miten päädytään hyväksyttävään päätelmään arvoasetelmasta, yhteiskunnallisten instituutioiden legitiimiys näyttäisi nojaavan käsitykseen, että arvopäätelmistä voidaan tehdä järkeen perustuvia ratkaisuja. Vastatakseen tähän dilemmaan Perelman lähti liikkeelle luonnollisen argumentaation tutkimisesta sellaisena kuin sitä eri elämäntilanteissa harjoitetaan. Perelmanin mukaan jonkin arvoarvostelman järjellisyys arvioimiseksi ”on tutkittava, miten sitä puoltavia tai vastustavia kantoja todellisuudessa perustellaan ja miten ne saavuttavat uskottavuutensa.” Arvopäätelmien uskottavuus rakentuu täten vakuuttavan kielenkäytön avulla. Rajaa järjen ja tunteen välille ei ole tarvetta vetää, sillä argumentaation tutkimus nojaa näistä kumpaankin. Retoriikka ei myöskään rajoitu pelkästään kirjoituksen ulkoiseen muotoon, sillä muoto ja sisältö ovat toisiinsa kytkettyneitä vakuuttelun osatekijöitä.

Perelman jakaa vakuuttamisen keinojen systematiikan kahteen pääosaan: argumentoinnin lähtökohtiin ja argumentoinnin tekniikoihin. Lähtökohdat ovat puhujan julkilausumattomia oletuksia siitä, miten yleisöä kannattaa lähestyä. Kyse on esimerkiksi totena pidettyihin asioihin, arvoihin tai haluttuihin asiantiloihin kohdistuvista esisopimuksista, joita ei kyseenalaisteta argumentoinnin edetessä. Perelman kirjoittaa *lokuksista*, jotka tarkoittavat argumentin varsinaisesta sisällöstä riippumattomia, yleisön tunnistamia ja hyväksymiä arviointiperusteita. Koska puhuja lähtee liikkeelle riittävän hyväksynnän saaneista premiseistä, esisopimukset ovat tietyllä tapaa varsinaisen argumentoinnin lähtökohtia. (Kuusisto 1996, 277–278.) Retoriikan kytkeminen johonkin yleisölle tuttuun ja toistuvaan tarinaan myös selkeyttää puhujan viestiä, vetoaa yleisön tunteisiin, osoittaa hyvät henkilöt sekä viholliset ja tarjoaa ratkaisumallia.²⁷

²⁶ Muiden retorista analyysia kehittäneiden tutkijoiden kuten Kenneth Burken käsitteet eivät sovellu tutkimusongelmani avaamiseen yhtä hyvin kuin Perelmanin. Burke ei ollut kiinnostunut argumentoinnista ja sen tekniikoista vakuuttamiseen tähtäävänä toimintana, ”vaan pikemminkin retoristen ilmiöiden laajemmasta merkityksestä osana inhimillistä toimintaa, niiden piilevistä ja välillisistä vaikutuksista symbolisen järjestyksen muodostumisessa” (Summa 1996, 52). Kuten Summa (mts., 62) toteaa: ”Burke ei - - tuota laajasta ja monipuolisesta retorisia ilmiöitä koskevasta aineistostaan yhtä tiettyä ja selkeää analyysikehikkoa, joka olisi sellaisenaan siirrettävissä retoriikasta kiinnostuneen tutkijan käyttöön. Burken anti on pikemminkin näkemyksellinen kuin analyttinen.”

²⁷ Analyysin tekeminen pääasiassa johtavien poliitikkojen puheista perustuu myös Perelmanin (1996, 113) näkemykseen siitä, että ”[t]iettyjä yksilöitä pidetään edustavina asemansa nojalla: suurlähettilään, kirkkokunnan johtajan ja puolueen puheenjohtajan tapauksessa tämä perustuu erityisiin hallinnollisiin päätöksiin.” Henkilöiden taustoilla, auktoriteetilla ja maineella on myös merkitystä.

Argumentoinnin tekniikat puolestaan ovat kielen resursseja, joita Perelmanin mukaan voidaan käyttää monipuolisesti puheen vakuuttavuuden rakentamisessa. Vakuuttavuus syntyy siitä, kuinka uskottavana yleisö pitää esitettyjä syy-seuraus-suhteita, tavoitekeino-kytkentöjä, esimerkkejä, rinnastuksia, metaforia tai vastakkainasetteluja. Tekniikat Perelman jakaa edelleen kahteen eri luokkaan. Ensimmäisenä ovat assosiatiiiviset eli yhdistelevät (kvasiloogiset, todellisuuden rakenteeseen nojaavat sekä todellisuuden rakennetta määrittävät) ja toisena ovat dissosiatiiiviset eli vastakkainasetteluihin pohjaavat tekniikat. (Summa 1996, 70–71; Kuusisto 1996, 280.)

Kvasiloogisia argumentoinnin tekniikoita Perelmanin (1996, 62–150) mukaan ovat esimerkiksi ristiriidat, samaistamiset, määritelmät, vastavuoroisuuden ja oikeudenmukaisuuden ilmentymiset, sisältyminen ja todennäköisyydet. Todellisuuden rakenteeseen nojaavat tekniikat tarkoittavat esimerkiksi peräkkäisyys-, rinnakkaisuus- sekä symbolisia siteitä ja järjestyseroja. Todellisuuden rakennetta määrittävät argumentit nojaavat esimerkkeihin, havainnollistamiseen, malleihin ja vastamalleihin. Erottelun tekniikalle ominaista on puolestaan ilmiön ja todellisuuden asettaminen toisiaan vastaan. Dissosiatiiiviset tekniikat viittaavat täten esimerkiksi filosofisiin pareihin, jotka argumentoinnissa erotetaan toisistaan.

Perelman tekee analyysinsä kannalta tärkeän jaottelun puhujan yleisökäsityksessä. Yleisöjä on kahdenlaisia: universaali eli yleinen ja määrittelemätön sekä erityinen eli määrätty yleisö. Universaaliyleisön ollessa kohteena puhuja viittaa yleispätevyyteen, ja argumentoinnissa esiintyvät kulttuuri-, aika- ja paikkasidonnaiset arvoperustat. Puhuja käyttää tällöin argumentteja, jotka perustuvat kyseiseen ympäristöön vakiintuneisiin identiteetteihin, arvoihin ja normeihin (Schimmelfennig 2003, 193). Mitä yhtenäisempi yleisö on, sitä varmemmin kuulijoiden voidaan olettaa hyväksyvän puhujan auktoriteetti ja perustelut. Kuulijakunnan ollessa monimuotoinen on todennäköistä, että osa yleisöstä suhtautuu esisopimukseen kriittisesti ja kyseenalaistaa argumentit. Yleisöjen erona on myös se, että ”suostutteluun tähdätään erityisyleisölle suunnatuissa esityksissä ja vakuuttamista taas käytetään universaaliyleisöön vedottaessa” (Summa 1996, 25).

Se, kuinka hyvin johonkin tulkinnalliseen viitekehykseen nojaava argumentti vakuuttaa yleisön, riippuu toisaalta siitä, jakaako yleisö argumentin intressit, visiot ja käsitteellisen

horisontin (Patomäki 1992, 87). Argumentoija ottaa täten puheessaan huomioon sen, mikä yleisön mielestä voisi olla hyväksyttävää. Tutkimukseni kannalta onkin keskeistä pyrkiä hahmottamaan, mikä on tietyn aineistodokumentin pääasiallinen yleisö. Yleisö ei nimittäin ”välttämättä koostu niistä, joiden puoleen puhuja välittömästi kääntyy. – – meidän tulee lukea [yleisöön] kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentaatiolla vaikuttaa” (Summa 1996, 21).

Etenkin universaaliyleisön haasteena on kuitenkin kehäpäätelmän riski; ”rationaalisia ovat ne arvot, jotka pystytään perustelemaan niin, että universaaliyleisö ne hyväksyy – mutta sitä, minkä universaaliyleisö milloinkin hyväksyy, ei voida päätellä muusta kuin siitä mikä kulloinkin on hyväksyttyä.” (Summa 1996, 68–69.) Universaaliyleisön käsitteen hankaluudesta huolimatta ”yleisön vakuuttaminen” säilyy merkityksellisenä tulkintanäkökulmana retoriikan analysoimisessa. Esisopimusten, tekniikoiden ja yleisökäsitteen ohella on tärkeää ottaa yleisesti huomioon myös maan poliittisen kulttuurin perinteet ja kunkin johtajan henkilökohtainen tyyli (Kuusisto 1996, 276).

Vakuuttamisen systematiikan sekä yleisökäsityksen ohella perelmanilaisen retoriikan erityispiirteenä on yhteisymmärryksen tuottamisen merkitys. Tämän näkökulman haasteena on, että se ei huomioi vallan ja ideologian käsitteitä ja että se rajaa retoriikan tarkastelun lähinnä sen argumentatiiviseen puoleen ottamatta huomioon retoriikan manipulatiivisuutta. Vaikka Perelman korostaa yhteistoiminnallisuutta, argumentaation lopullisena päämääränä ei mielestäni tarvitse välttämättä olla yhteisymmärrys. Sosialisaatiota on hyvin vaikeaa toteuttaa loppuun saakka, sillä ajallinen ja paikallinen konteksti vaikuttavat väistämättä toimijan tulkintaan. Yhteisymmärrys pitäisikin vain nähdä vuorovaikutuksen yhtenä vaiheena. Yleinen tavoite keskustelussa on pikemminkin pyrkiä muuttamaan ja horjuttamaan kielipelin sääntöjä. (Lyotard, 1985, 103.) Argumentaation ymmärtäminen tästä näkökulmasta antaa mahdollisuuden pohtia, kuinka avoimia yhteiskunnalliset järjestelmät ovat muutokselle ja kuinka valmiita ne ovat omaksumaan eriäviä näkemyksiä, jotka haastavat vakiintuneita käytäntöjä ja sääntöjä. Carlsnaes (1993, 24) toteaa samassa hengessä, että instituutiot ja säännöt, jotka otetaan annettuina, määrittävät poliittisen toiminnan luonnetta ja merkitystä, mutta rajoittavat myös tulevaisuuden instituutionalisen muutoksen mahdollisuuksia. Ajatus muutoksesta on samansuuntainen myös syklisesti rakentuvien kertomusten analyysissa.

7. Muutokseen johtaneiden tekijöiden selittäminen kertomuksilla

Turkin ulkopolitiikan kehitystä on 2000-luvun alun ajan tarkasteltu suurennuslasin läpi. Tämä on tuottanut suuren määrän akateemisia tutkimuksia²⁸ ja erilaisia tulkintoja Turkin ulkopolitiikan muutosajureista ja pysyvyyttä osoittavista esimerkeistä. Erilaiset näkemykset voidaan tiivistää neljään eri ryhmään. Yhden näkemyksen mukaan AKP:n politiikan on nähty olevan jatkumoa sitä edeltäneiden hallitusten linjoille ja etenkin Turgut Özalin hallituskaudelle 1989–1993. Toisen näkemyksen mukaan AKP:n koetaan tuoneen mukanaan radikaalin muutoksen Turkin ulkopolitiikkaan ja katkaisseen vuosikymmeniä vanhan sekularistisen linjan niin sanotun lähi-itäistymisen johdosta. Kolmannen ajatussuunnan edustajat esittävät, että Turkin ulkopolitiikka perustuu ennen kaikkea pragmaattisuudelle ja populismille eli niin kotimaisen kuin kansainvälisen yleisön huomion hakemiselle. Neljäs tutkijaryhmä näkee, että edellä mainittuja linjoja ei ole syytä erottaa toisistaan, vaan Turkin ulkopolitiikka nojaa näiden tendenssien yhdistelmille. (Demirtaş 2012, 213–215.) Kaikille näille teoreettisille näkemyksille yhteistä on, että ne voidaan nähdä osana kappaleessa kolme kritisoimaani eurooppakeskeistä tutkimusperinnettä.

Turkin ulkopolitiikkaa ohjaavan ideologian kuvailu yllä esitetyillä tavoilla ei varsinaisesti kartuta ymmärtämystä Turkin ulkopolitiikasta eikä lisää tietoa Turkin EU-jäsenyysneuvotteluiden kohtalosta. Väitteeni perustuu siihen, että samankin ajanjakson kuvailu voi tutkijasta riippuen johtaa erilaisiin, edellä kuvatunlaisiin tulkintoihin Turkin ulkopolitiikasta. Koska Turkin hallituksen intressi ja poliittinen päätös tavoitella EU-jäsenyyttä riippuu useista kappaleessa viisi kuvailluista sisä- sekä ulkopoliittisista tekijöistä ja toimijoista sekä rakenteista, eivät arviot esimerkiksi Turkin ulkopolitiikan lähi-itäistymisestä yksinään riittä valottamaan Turkin ulkopoliittista päätöksentekoa.

Tähän ongelmaan vastatakseni lähestynkin aihetta toisenlaisesta perspektiivistä, eli korostamalla turkkilaisten poliittisten päätöksentekijöiden kokemuksellisuutta kertomusten kautta. Edellä todensin muutoksen tapahtuneen Turkin EU-jäsenyyden tavoittelussa. Seuraavaksi onkin tärkeää tutkia, miten nämä muutokset tulkitaan ja mitkä tekijät muokkaavat turkkilaisten ulkopoliittisten päätöksentekijöiden näkökulmasta

²⁸ Katso esim. Ahlmark (2012), Bilge Criss (2010), Demirtaş (2012), Devlen (2010), Giannotta (2012), Oğuzlu (2008; 2009; 2010–11), Öniş (2009) ja Çağaptay (2013).

Turkin ulkopoliittista toimintakenttää sekä Turkin EU-jäsenyyden tavoittelua. Ennen varsinaiseen analyysiin siirtymistä esittelen kuitenkin ensin tutkimusaineiston, jolle kertomukset perustuvat.

7.1. Aineiston esittely

Edellä tutkimuksessa kuvailen muutosta ja tätä selittäviä tekijöitä. Kuten mainittu, tutkimusongelman kannalta on kuitenkin tärkeää perehtyä myös Turkin ulkopoliitiikkaan keskeisesti vaikuttavien poliitikkojen näkemyksiin ja niiden mahdollisiin ristiriitoihin. Jotta tämä voidaan tehdä luotettavasti, on tärkeää katsoa poliitikkojen puhetta useassa eri yhteydessä ja formaatissa. Tutkimuksen kertomuksellisen osan aineisto koostuu tämän vuoksi erilaisista alkuperäisteksteistä ja toisen käden lähteistä tarkasteltavalta ajanjaksolta 2002–2012. Valmiisiin teksteihin fokuoiminen mahdollistaa tutkimukseni kannalta tärkeän vuorovaikutuksellisen elementin, eli päätöksentekijöiden sekä heidän lausuntojensa kohderyhmien välisen dialogin huomioimisen. Aineisto on sekä englannin- että turkinkielistä. Aineiston laajuus soveltuu tutkimusongelmani luonteeseen. Jotta tutkittava materiaali ei kasvaisi liian suureksi analyysin syvyyden kustannuksella, olen lopettanut aineiston läpikäymisen, kun se ei tuonut tutkimuksen kannalta relevanttia uutta tietoa.

Aineistossani painotan ensikäden lähteitä, joita ovat Turkin ulkopoliittista vaikutusvaltaa käyttävien johtavien turkkilaisten poliitikkojen²⁹ puheet ja lausunnot. Koska valta on suuressa määrin keskittynyt muutamalle AKP:n ministerille ja presidentille, tarkastelen pää-, ulko- sekä eurooppaministerin ja presidentin puheita. Suuri osa ministereiden ja presidentin julkisista puheista on luettavissa ministeriöiden ja presidentin kanslian omilta Internet-sivuilta tai ministereiden kotisivuilta. Olen käynyt läpi kaikki 10 vuoden ajalta kertyneet puheet kultakin yllä mainitulta poliitikolta ja valinnut niistä tutkimusongelman kannalta relevantit. Pääministerin puheista määrällisesti merkittävimmän osan muodostavat hänen yhden tai kaksi kertaa

²⁹ Turkin ulkopoliittisten linjojen muotoilussa ja päätösten tekemisessä on suuri rooli ulkoministeriöllä ja viime vuosina yhä suuremmassa määrin myös asianosaisella ministeriöllä. Yksipuoluehallituksen muodostavan AKP:n vaikutusvalta on kaiken kaikkiaan merkittävä; parlamenttissakin puolueella on 326 paikkaa 549:stä. Kolmannen pääministerikautensa päätyttyä Recep Tayyip Erdoğan pyrkinee presidentiksi vuonna 2014. Erdoğan on ehdottanut, että osana uuden perustuslainvalmistelua Turkissa siirryttäisiin parlamentaarisesta järjestelmästä kohti presidentiaalista tai puolipresidentiaalista järjestelmää. Kaavaillut lakimuutokset osoittavat vallan keskittymistä ja etenkin joidenkin AKP:n poliitikkojen valta-aseman jatkumoa myös tulevaisuudessa.

kuukaudessa AKP:n parlamenttiryhmälle pitämänsä puheet. Suuresta määrästä johtuen olen käynyt edellä mainituista läpi joka toisen puheen 10 vuoden ajalta.

Puheiden lisäksi ensikäden aineistonani ovat AKP:n neljän hallituskauden hallitusohjelmat ja vuonna 2012 AKP:n puolueena laatima poliittinen visio vuodelle 2023. Aineiston rajaaminen politiikkoihin jättää esimerkiksi elinkeinoelämän toimijoiden puheet tutkimuksen ulkopuolelle. Elinkeinoelämän toimijoiden vaikutus Turkin ulkopoliitiikan muotoutumiseen antaisi kuitenkin aihetta jatkotutkimukselle, sillä eri liike-elämän järjestöt ovat tulleet aktiivisiksi toimijoiksi ulkopoliittisten kysymysten käsittelyssä, ulkopoliittisten raporttien tuottamisessa, lehdistötiedotteiden julkaisemisessa ja ulkopoliitiikan sisällyttämisessä omiin asialistoihinsa (Kanat 220, 2010).

Ensikäden lähteiden ohella tukeudun toisen käden tietolähteinä muutaman kansainvälisen sanomalehden ja Turkin eri poliittisia kantoja edustavien turkin- ja englanninkielisten sanomalehtien artikkeleihin ja kolumneihin. Sanomalehtien lisäarvo aineistolle ovat siteeraukset ja viittaukset edellä mainittujen poliitikkojen puheisiin. Turkkilaisista sanomalehdistä olen valinnut poliittisten kantojen edustavuuden vuoksi liberaalit, mutta valtiota melko lähellä olevat sanomalehdet Hürriyet ja Hürriyet Daily News (HDN) sekä näitä konservatiivisemmat lehdet Zaman sekä Today's Zaman. Kansainvälisestä lehdistöstä otan mukaan tarkasteluun Financial Timesin (FT) ja New York Timesin (NYT) sekä sen omistuksessa olevan International Herald Tribunesin (IHT). AKP:n Internet-sivuilla on sähköinen arkisto, johon on kerätty puolueväen lausuntoja eri yhteyksissä sisältävät turkkilaiset sanomalehtiartikkelit. Olen käynyt tämän arkiston systemaattisesti läpi rajaamalla haun edellä mainittuihin lehtiin. Olen myös huomionut 16.4.2012 julkaistun artikkelin entistä sensaatiohakuisemmaksi muuttuneessa Milliyetissä, joka ainoana sanomalehtenä eritteli tarkasti Turkin Kyprokselle esittämän B-suunnitelman sisällön. Aikarajoitteiden vuoksi en ole perehtynyt ääni- tai kuvamateriaaliin poliitikkojen esiintymisistä.

Aineistooni olen valinnut niiden relevanttiuden perusteella 57 Davutoğlun, 59 Bağışın, 118 presidentti Gülin, 95 ulkoministeri Gülin ja 107 Erdoğanin puhetta. Näihin lukuihin sisältyvät myös sanomalehtiartikkelit, joissa viitataan tässä mainittujen poliitikkojen lausuntoihin. Puheiden eri määrään vaikuttavat poliitikon henkilökohtaisten

ominaisuuksien ohella muun muassa puheiden pituus ja se, kuinka kauan poliitikko on ehtinyt olla kyseisessä luottamustehtävässä tarkasteltavan ajanjakson aikana. Näiden lisäksi virallisia hallituksen ja AKP:n dokumentteja on yhteensä viisi. Analyysissa viitataan suoraan vain osaan aineistosta, sillä tekstien lukumäärästä johtuen on tarkoituksenmukaista siteerata kohtia, jotka yksittäisinä heijastava suuria ja yleisiä linjoja.

Aineistonkeruun liittyy tiettyjä haasteita, joista suurin on materiaalin oleminen hyvin pitkälti salattua. Turkkiilaisten johtavien poliitikkojen puhetekstejä on saatavissa turkiksi ja englanniksi, mutta analyysissa on hyvä muistaa, että käytetyt tekstilähteet ovat vain yksi, julkinen osa kaikkia pidettyjä puheita. Tutkimusasetelmani kannalta tämä ei kuitenkaan aseta suuria rajoitteita, sillä merkityksellistä on poliitikkojen ja turkkilaisten äänestäjien sekä kansainvälisen laajan yleisön välinen vuorovaikutus, joka välittyy parhaiten julkisista dokumenteista. Näihin julkisiin artikkeleihin viitattaessa on hyvä kuitenkin huomata, että ne eivät muodosta kaikenkattavaa läpileikkausta ulkopoliittisten päätöksentekijöiden puheista. Turkkilaiset poliitikot kiertävät aktiivisesti puhumassa mitä erilaisimmissa paikallisissa ja kansainvälisissä tilaisuuksissa, joista ei välttämättä tuoteta kirjallista materiaalia. Olennaista on, että aineistossa heijastuvat eri aikana ja eri yleisölle pidetyt puheet tutkimusongelman kannalta keskeisistä aiheista.

Vaikka tutkittavien ilmiöiden ajankohtaisuus asettaa toisenlaisia rajoitteita aineiston saatavuudelle, suhteellisen viimeaikaisten tapausten tutkimisessa on myös hyvät puolensa. Keskittyminen vallitsevien ilmiöiden ja kehityssuuntien tarkasteluun valottaa tiettyjen sattumanvaraisten tapahtumien hallintaan pyrkivien toimien logiikkaa. Kuten Lahtinen (1997, [www-sivut](#)) kirjoittaa, poliittiset toimijat pyrkivät käyttämään hyväkseen sattumanvaraisuuden leimaamia poliittisia tilanteita ja toisaalta yrityksiä selviytyä niissä. He voivat turvautua hallinnollisiin toimenpiteisiin ja prosesseihin, kuten lainsäädäntö, standardit, aikataulut, joukkotiedotus, sosiaalipolitiikka ja kansallistunne, joiden avulla ajattelu- ja toimintatapoja voidaan yhdenmukaistaa. Lahtinen lisää, että kriisitilanteiden mahdollisuutta ei voida kuitenkaan täysin estää, mikä on myös positiivinen asia, sillä sattumanvaraisuus voi vapauttaa ihmiset kahlitsevista ajattelu- ja toimintatavoista. Tämän vuoksi pidän tärkeänä tutkia ajankohtaisia ulkopoliittisia ratkaisuja ja niistä päättäviä tekijöitä. Tutkimukselle tuo

lisäarvoa, jos voidaan osoittaa lähihistorian mahdolliset murroskohdat ja tuoda sen kautta esille Turkin tulevaisuuden suuntaa muokkaavat tekijät.

7.2. Muuttuva Turkki AKP-puolueen alla

Tutkimuksen aiemmissa vaiheissa olen ulkopoliittiseen toimintaan vaikuttavien eri tekijöiden erittelyn kautta luonut pohjaa analysoida Turkin EU-jäsenyystavoittelun kohtaloa. Seuraavaksi tarkoitukseni onkin luoda aiemmalle tiedolle perustuva ja kahden kertomuksen varaan rakentuva analyysi Turkin EU-jäsenyystavoitteen muuttumisesta. Mukailemalla Ricoeurin mimesis₁:ksi³⁰ nimittämää jäljittelyn ensimmäistä vaihetta laadin laajan aineiston pohjalta ensin keskeisten turkkilaisten ulkopoliittisten vaikuttajien kertomuksen Turkin EU-jäsenyydestä. Mimesis₁:stä seuraa mimesis₂ eli ensimmäistä kertomusta organisoiva ja täydentävä, yhteiskuntatieteilijän roolissa luomani kertomus. Kertomusten muodostamisessa nojaan ensisijaisesti aiemmin esittelemiini kerronnallisen ja retorisen analyysien menetelmiin. Kappaleessa viisi soveltamani morfogeneettisten syklien mallille perustuva aktiivinen ja ajallisesti rakentuva toimija-rakenne-vuorovaikutus on kuitenkin myös analyysin tässä vaiheessa läsnä kertomuksia jäsentävänä taustatekijänä.

Koska mimesis₁:ssä eli Turkin ulkopoliittisten päätöksentekijöiden kertomuksessa on murroskohta vuonna 2005, puhun mieluummin mimesis₁:n kahdesta eri osasta. Ensimmäinen osa kattaa EU-jäsenyyden tavoittelun vuodet 2002–2004. Toinen osa on ensimmäistä pidempi, dynaamisempi ja ulkopoliittisten tapahtumien suhteen nopeatempoisempi, ja se kattaa vuodet 2005–2012, jolloin Turkki alkoi progressiivisesti luopua EU-jäsenyyden tavoittelusta. Mimesis₁:n kummankin osan juoni on sisäisesti yhtenäinen, lukuun ottamatta joitakin Ricoeurin mimesikselle ominaisia ristiriitaisuuksia, jotka kyseessä olevassa kertomuksessa johtuvat muun muassa puhujasta ja puhujan kohteena olevasta yleisöstä.

Mimesis₂ on tärkeä osa analyysia, sillä siinä palataan tutkimuskysymyksen juurille ja luodaan synteesi tutkimuksen muutoksia kuvailevassa osiossa esitetyn evidenssin sekä toisaalta tässä kappaleessa luodun toimijoiden kertomuksen välille. Ajatuksena siis on, että mimesis₂ kokoaa yhteen mimesis₁:ssä esitettyjä havaintoja taustatiedot huomioiden

³⁰ Mimesiksestä, katso kappale 6.1.

ja hahmottaen tätä kautta tutkimuskysymyksen kannalta relevantit selitysmallit. Yhteiskuntatieteilijän roolissa laatimani kertomus etenee ajallisesti käänteisessä järjestyksessä, lopusta alkuun, eli Turkin oletetusta EU-jäsenyyden tavoittelun päättymisestä siihen johtaneen prosessin selittämiseen. Kertomuksen loppu ei välttämättä ole ainut ja oikea tulkinta vielä avoimesta prosessista. Hyvin rakennettu juoni antaa kuitenkin vastauksia, jotka auttavat ymmärtämään vielä epävarmaa Turkin EU-jäsenyyden prosessia. Mimesis₂ auttaa myös luomaan koherentin kuvan Turkin EU-jäsenyyden kohtalosta ja tuo siten merkittävää lisäarvoa hajanaisen tutkimusperinteen keskelle.

A. Turkin keskeisten ulkopoliittisten päätöksentekijöiden kertomus

Mimesis₁:n kummatkin osat alkavat viittauksella AKP:n hallituskausia edeltäneeseen Turkin synkkään lähihistoriaan, eli niin sanottuihin Turkin hukattuihin vuosiin (58., 59. ja 60. hallitusohjelma; AKP:n poliittinen visio 2023). AKP:n johdon mielestä aikaisemmat nimeltä mainitsemattomat hallitukset eivät ole onnistuneet nostamaan hyvinvoinnin tasoa, takaamaan ihmisoikeuksia eivätkä luomaan kansainvälisesti kilpailukykyistä tuotannontasoa huolimatta Turkin nuoresta sekä dynaamisesta väestöstä, ainutlaatuisesta maantieteellisestä sijainnista ja rikkaista luonnonvaroista. AKP:tä edeltävien koalitiollahitusten politiikat ovat näin ollen AKP:n johtohahmojen mukaan olleet väärä, etenkin sen takia, että alueellisiin eroihin ei ole kiinnitetty huomiota eikä taloutta tehostettu yksityistämällä. Kertomuksessa hyödynnetään todellisuuden rakenteeseen nojaavia argumentteja, joiden mukaan huonon hallinnon ja kansan alhaisen elintason välillä oli kiinteä peräkkäisyys. Huonon hallinnon vuoksi Turkki ajautui esimerkiksi tasavallan historian suurimpaan talouskriisiin, ja kansa asetettiin puutteeseen. Virallisissa dokumenteissa korostetaan, että ennen AKP:n nousua hallitukseen, Turkki oli OECD-maiden joukossa tulonjaon suhteen yksi huonoimmista. Julkinen velka oli suuri, kymmeniätuhansia työpaikkoja oli lopetettu ja sadattuhannet ihmiset erotettu. Mikä huolestuttavinta, ihmiset olivat menettäneet luottamuksensa valtioon ja poliittisiin toimielimiin.

Synkät alustukset pohjustavat kertomuksen etenemistä valoisaan nykyaikaan, jossa AKP uurastaa muutosten toteuttamisen eteen, nostaen Turkin nykyaikaisten yhteiskuntien joukkoon. AKP on hyvä toimija, joka tekee rakenteellisia, pysyviä ja

vastuullisia uudistuksia pyrkien olemaan kansan luottamuksen arvoinen. AKP osoittaa uutta visiota ja tahtoa, jonka avulla Turkki muutetaan. Tavoitteena on maineikas, demokraattinen, dynaaminen ja toivoa sisältävä tulevaisuus Turkille. Erdoğan osoittaa ehdottomuutta toteamalla vuoden 59. hallitusohjelmassa (2003, 4), että Turkista tulee ehdottomasti uuden maailman vaikutusvaltainen jäsen. Nuoret ovat tämän muutoksen ja dynaamisuuden tärkein lähde, ja heidän luottamuksensa pitää taata. Turkin tulevaisuuteen sitoutumisella Erdoğan vetoaa turkkilaisten tunteisiin ja luo tietä AKP:n tarjoaman ratkaisumallin asettumiselle turkkilaiseen yhteiskuntaan, tehden samalla AKP:sta puolueena Turkin etua ajavan hyvän toimijan.

Ulkopoliittisesti AKP:n ensisijainen tavoite on täysjäsenyys EU:ssa, mikä vuoden 2002 hallitusohjelmassa mainitaan kahteen otteeseen. Hallitus lupaa tekevänsä töitä sen eteen, että neuvottelut aloitetaan ja että suhteet Euroopan maiden kanssa säilyvät Turkin asialistan kärjessä. ”Hallitus on sitoutunut panemaan lainsäädäntönsä Kööpenhaminan kriteereissä vaaditulle tasolle, sillä Turkin on otettava oikeutettu paikkansa EU:n perheessä.” Vuonna 2003 tämän oikeudenmukaisuuden periaatteeseen vetoavan päämäärän toteuttamisessa on edistetty, sillä ”tavoitteena on EU-jäsenyyssprosessin nopeuttaminen ja loppuun saattaminen.” Tiedossa on kuitenkin, että prosessi on pitkä, ja pääosin Turkki on vastuussa neuvotteluiden onnistumisesta. Moskovan valtiovierailulla Gül (26.2.2004) nostaa esille, että ”EU on ensisijainen ja ensiarvoisen tärkeä. Tällä tiellä toteutetut poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset uudistukset Turkissa vastaavat myös kansan toivetta”. Puheissa korostuvalla nykyaikaistumisella tarkoitetaan läntisten ja eurooppalaisten normien tavoittelua. Gül toteaa Italian parlamentin edessä 25.11.2004, että Turkki on hyvin sidoksissa ”eurooppalaiseen ideaaliin”. Erdoğan (AKP:n parlamenttiryhmän kokouksessa 16.12.2003) puolestaan luo linkin sen välille, että Turkki on kulttuuriltaan ja ajattelumalliltaan eurooppalainen ja omaa siten kulttuurista potentiaalia toteuttaa kansankin vaatimat demokraattiset uudistukset.

Vastavuoroisuutta ja oikeudenmukaisuutta korostaen vakuutetaan vuosien 2002–2004 puheissa Turkin EU-jäsenyyden hyödyttävän sekä Turkkiä että EU:ta. EU-jäsenyys nostaisi Turkin taloutta edesauttamalla sen oikeusvaltionnormien kehitystä. Turkki puolestaan kohentaisi EU:n globaalia asemaa, sillä muslimimaa EU:n jäsenenä kehittäisi EU:n symbolista profilia kulttuurien välisten konfliktien ratkaisijana. Turkki toimisi maantieteellisen sijaintinsa ansiosta myös luonnollisena siltana Euroopan ja

Aasian välillä, mikä hyödyttäisi EU:ta. Vallitsevia olosuhteita ei kuitenkaan kuvailla ainoastaan hyvinä. Huolta on ilmassa, sillä Euroopassa pitämissään puheissa muun muassa Gül kehottaa käymään jäsenyysneuvotteluja varovaisesti, jotta vastustus Turkin EU-jäsenyyttä kohtaan ei kasvaisi EU-maissa liikaa. (ks. esim. puhe EU-suurlähettiläille 10.9.2003 ja Italian parlamentin alahuoneelle 25.11.2004)

Kertomuksen ensimmäisen osan yhtenäisyys rikkoutuu kahdella tavalla. Yhden epäjohtamukaisuuden muodostavat maininnat Turkin ulkopoliitiikan maantieteellisistä prioriteettialueista. Samana ajanjaksona, kun korostetaan, että Eurooppa on Turkin tärkein kauppakumppani, ensisijaisen tärkeinä ulkopoliittisina alueina luetellaan myös alueet Mustaltamereltä Kaukasiaan ja Lähi-itään. Viimeksi mainittujen kanssa kehitetään poliittista sekä taloudellista yhteistyötä sekä kulttuurisuhteita. Tämän ohella yhteistyöverkostoa silti moninaistetaan ja laajennetaan ”kansallisen edun” vuoksi myös kehittyneisiin talouksiin (Gül Istanbulin kauppakamarin kokouksessa 28.7.2004.) Kertomuksen perusjuonessa korostetaan Turkin luonnollista identifioitumista EU:iin. Joissakin tapauksissa tämän sijaan esille nostetaan kuitenkin Turkin kohoaminen tärkeäksi alueelliseksi hiilivetyvarantojen kauttakulkumaaksi, mihin sisältyy Turkin pyrkimys kasvattaa meriliikennettä alueellaan. Tässä hengessä alleviivataan sitä, että ”Turkki ei voi jäädä pois alueellisesta muutosaallosta.” (Gül Bosphorus-yliopiston alumnitilaisuudessa Istanbulissa 22.5.2004.) Gül rakentaakin argumentoinnillaan uutta todellisuutta, mitä hän havainnollistaa uusien alueiden merkityksen kasvun kuvailemisen kautta.

Toinen ristiriita EU-jäsenyyden tavoittelussa tiivistyy Gülin toteamukseen Turkin parlamentin Turkki–EU-suhteita käsitelleessä istunnossa (14.12.2004): ”On eri asia, jos neuvottelut epäonnistuvat tai päättyvät jostakin toisesta [kuin Turkissa toteutettujen uudistusten] syystä. Myöhemmin päätetään, mikä tulee olemaan Turkin paikka, EU vai joku muu. Sen ajan poliitikot tekevät päätöksen. Tämä on avoimesti ja selvästi tiedostettava.” Kertomuksen ensimmäisen osan uskottavuus kärsii, sillä kuten yllä esitin, samanaikaisesti muissa yhteyksissä AKP:n johtohahmot Gül mukaan lukien painottavat EU:n täysjäsenyyden ensisijaisuutta Turkille.

Mimesis₁:n murrosvaiheen eli ensimmäisestä toiseen osaan siirtymiseen tekee ilmeiseksi poliitikkojen itsekä tiedostama kansallisen itsetunnon nousu. Luottamus ja

itsevarmuus ovat vahvistuneet rinnakkain poliittisen ennustettavuuden lisääntymisen kanssa, sillä ennustettavuus on osaltaan luonut vakaata pohjaa taloudelliselle kasvulle. Murrosvaiheen toinen piirre on turkkilaisten poliitikkojen entistä tiedostavampi ote muuttuneeseen globaaliin maailmanjärjestykseen. Poliitikot visioivat Turkin pitkän tähtäimen roolia muuttuneessa maailmassa ja sen painopisteeksi muodostuneessa Euraasiassa. (Gül Saudi-Arabiassa 12.2.2006.)

Kertomuksen toisessa osassa tulevaisuutta suunnitellaan niin, että Turkin potentiaali saavutetaan sekä kahdenvälisesti että moniulotteisilla kentillä. Turkin rikas historia, suuri sekä dynaaminen väestö ja rauhanomaiset suhteet ulkovaltoihin tuovat Turkin vetovoimaiseksi keskiöksi alueellaan. Laaja yhteistyöverkosto, panostaminen vakauden rakentamiseen ja demokratian sekä ihmisoikeuksien ajamiseen tekevät Turkista niin alueella kuin globaalisti vaikutusvaltaisen ja vetovoimaisen toimijan. ”Toteuttamamme yhteistyön muodot voivat toimia esimerkkinä uudelle ja paremmin toimivalle maailmanjärjestykselle.” Turkki ei ole näin ollen enää vain silta vaan painoarvoltaan merkittävä toimija, jolla on kapasiteettia luoda sopusointua ja yhteisymmärrystä uudessa maailmanjärjestyksessä.

”Koska Turkki tietää, mistä se tulee, Turkki tietää myös mihin se menee” (Davutoğlu suurlähettiläiden kokouksessa Ukrainassa 2.10.2012). EU on viitekehyksenä olemisen sijaan enää osa Turkin toimintaympäristöä, sillä ”Turkki ei tee työtä vain itsensä takia vaan naapureiden, alueen, maailman ja ihmisyyden. Emme enää ole sulkeutunut, melkein eristyksissä oleva maa.” (Gül AKP:n Istanbulin paikallisjärjestössä 13.1.2007.) Davutoğlu lupaa (D8-maiden kokouksessa Islamabadissa 21.11.2012) Turkin käyttävän ääntään YK:n turvallisuusneuvoston vaihtuvana jäsenenä myös OIC:n jäsenten asioiden ajamiseen. Turkkilaiset antaisivat G-20-kokouksissa äänen myös Afrikan maille, joilla ei siellä ole omaa edustusta. Päinvastoin kuin Brysselissä, jossa pääpaino on avunannossa, Turkki lisää köyhien maiden omaa tuotantokapasiteettia ja edistää sinne tehtäviä sijoituksia (Gül, 11.5.2011). Turkin täytyy olla aktiivinen NATO:n sekä EU:n ohella Afrikan unionissa, OIC:ssa, tarkkailijajäsenenä Arabiliitossa, Persianlahden arabimaiden yhteistyöneuvostossa, perustamassaan Euraasian maiden taloudellisessa yhteistyöjärjestössä (ECO) sekä (Mustanmeren talousjärjestössä) BSEC:ssä ja YK:n alaisen Sivilisaatioiden allianssin (Alliance of Civilizations) johdossa. (Davutoğlu amerikkalais-turkkilaisen neuvoston vuosikokouksessa Washingtonissa 2.6.2009.)

Vaikka EU-jäsenyystavoite on virallisen ulkopoliitiikan keskiössä yhä vuonna 2005, Gül kuitenkin toteaa, että on väärin odottaa, että Turkki toteuttaisi uudistukset aivan samalla tavalla kuin joku pieni maa. Liittyipä Turkki unioniin tai ei, missään tapauksessa ei ryhdytä Turkin kannalta oikeuttamattomiin toimiin eikä tehdä myönnytyksiä sen oikeuksiin. (Parlamentin täysistunnossa 21.12.2005.) Tüsiadin korkean neuvottelukunnan kokouksessa Gül jatkaa samalla itsevarmuudella sanoessaan, että riippumatta siitä avataanko neuvottelulukuja vai ei, turkkilaiset pystyvät itsekin tekemään kaiken, mitä tarvitaan neuvottelulukujen sulkemiseen. ”Tämän päättäväisyyden johdosta Turkki on 3-5vuoden päästä erilainen. Nytkin Turkki pelaa aivan eri sarjassa kuin neljä vuotta sitten. Sillä välin jatkamme kulkua tiellä, jota pidämme oikeana.” (22.12.2006.) Myös muutama vuosi tämän jälkeen, presidenttinä ollessaan, Gül korostaa Turkin itsenäistä ja riippumatonta kehitystä sanoessaan, että Atatürk puhui modernisoitumisesta, ei länsimaistumisesta. Atatürkin ajama modernisoituminen ei Gülin mukaan myöskään ollut jäljitelmä, vaan ainutkertainen malli. (Atatürkin menehtymisen 71. vuosipäivän muistopuheessa 10.11.2009). Eurooppaministeri Bagis vahvistaa saman sanoman. Hän toteaa, että toisin kuin jotkut luulevat, Turkki ei ole enää ”Euroopan portilla” tai maa, joka tarvitsee EU:ta. Turkki on *sine qua non*, eli välttämätön toimija, jonka potentiaali ja dynamiikka voivat muokata Euroopan tulevaisuutta. (HDN 2.6.2010.)

Gülin mukaan EU:n pitäisi ylittää pinnalliset, rajaavat ja ennakkoluuloiset identiteettimääritelmät, sillä vain täten EU voi luoda kestäväää rauhaa. Monesti [EU:ssa] ei Gülin mukaan kuitenkaan nähdä, että demokratian pilarit ja arvot ovat syntyneet aiemmin myös islamilaisissa maissa. (11. Eurooppa-foorumissa Berliinissä 18.11.2005; EU:n epävirallisessa ulkoministerikokouksessa 11.3.2006.) YK:ssä tasavallan presidentin roolissa puhuessaan Gül (23.9.2010) sanoo, ettei Turkissa enää haluttaisi nähdä maailman luokittelua ensimmäisen, toisen sekä kolmannen luokan maihin eikä myöskään eurooppakeskeistä maailmankuvaa. ”Monikulttuurinen, moniulotteinen, heterogeeninen ja silti yhteensopiva järjestys olisi hyvä.” Turkissa ymmärretään ja jaetaan universaalit arvot, koska Turkki on historiassa ollut monien kulttuurien ja uskontojen koti. Turkkia voikin Gülin mukaan oikeutetusti kutsua sivilisaatioiden kehdoksi. (Karibian maiden ulkoministerien tapaamisessa 25.7.2006)

Mimesis₁:n toisen osan aikana Turkkia kuvaillaan historian, maantieteen ja talouskasvun ansiosta yhtenä alueensa suurimmista valloista. Hallituksen ja liikemiesten ajamat muutokset ovat vahvistaneet Turkkia, tehneet sen investoinneille suotuisaksi ja tämän ohella vahvistaneet AKP:tä puolueena. Turvallisuus ja vakaus ovat nostaneet talouskehitystä: BKT on kasvanut, ja Turkista on tullut maailman 17:nneksi suurin sekä Euroopan kuudenneksi suurin talous. Inflaatio on laskenut ja kaupan volyymi on kasvanut suuresti. Turkki reagoi paremmin ulkoisia sokkeja vastaan, yksityinen sektori kasvaa ja jatkaa kasvuaan. Tavoite ei ole vain seuraavat viisi vuotta, vaan tasavallan 100.vuotispäivä vuonna 2023, jolloin Turkki on maailman kymmenen parhaan talouden joukossa, BKT on noussut 774 miljardista dollarista 2 biljoonaan dollariin, ja BKT henkeä kohden 10 000 dollarista 25 000 dollariin. (ks. esim. AKP:n poliittinen visio 2023, 52; Presidentti Gül valtiopäivien avauksessa 1.10.2012.)

Koska EU:n tulliliitosta koetaan syntyneen joitakin haittoja, vapaakauppasopimukset esimerkiksi Syyrian, Egyptin, Latinalaisen Amerikan ja Aasian maiden kanssa ovat tärkeitä. Viiden vuoden aikana naapureiden ja lähialueiden maiden osuuden ulkomaankaupassa kuvaillaan nousseen 3-4 %:sta 33 %:iin. Edellytyksenä taloussuhteiden kehitykselle ovat olleet hyvät poliittiset suhteet ja yksityisen sektorin toiminnalle hyvän pohjan luonut kehittynyt oikeusjärjestys. Turkin kaupalle myös Afrikka on tärkeä, sillä kauppa Afrikan maiden kanssa on kasvanut 75 %:a vuosina 2003–2005. (Gül puheessaan liike-elämän edustajien johtajille Istanbulissa 12.1.2007.) Turkin kokonaisvaltaista proaktiivista ulkopolitiikkaa täydentää energiapolitiikka, joka auttaa luomaan yhteisen agendan Turkin ja sen naapurimaiden välille. 61. hallitusohjelmassa (2011, 24) esitetään, että poliittisen ja taloudellisen vakauden syvennyttyä Turkin painoarvo myös energiasektorilla kasvaa. Energialla on ulkopolitiikan ohella paljon sisäpoliittista merkitystä, sillä turvattu energiansaanti on edellytys Turkin kasvavalle väestölle ja kasvavan talouden tarpeiden täyttymiselle. Poliitikot korostavatkin puheissaan päämääräänsä panostaa paikallisiin energialähteisiin ja aloittaa tutkimukset Turkin merialueilla omia laivojaan käyttäen.

Toisen osan viimeisenä kahtena vuotena juonen pääelementit voimistuvat ja kärjistyvät. Vuonna 2009 sanotaan, että uudistuksia tehdään Turkissa sekä EU- että Turkki-vision takia eikä neuvottelujen epäonnistumisen toisaalta annettaisi estää Turkin modernisoitumista. Pari vuotta tätä myöhemmin EU näyttäytyy huonona toimijana,

sillä ”on vain EU, joka asettaa rajoittavia viisumeita turkkilaisille. EU tajusi ihmistemme dynamiikan myöhään. Se on tajunnut monia asioita myöhään viime aikoina.” (Davutoğlu investointitapahtumassa Lontoossa 22.11.2011). Erdoğan arvioi EU:n hidastelevan taktisista syistä Turkin EU-jäsenyysneuvotteluja. Hänen mukaansa Turkki ei voi antaa tätä anteeksi, eikä EU-jäsenyyden kariutuminen olisi Turkin kannalta edes katastrofi. (IHT 6.2.13.) Mikäli tahtoa Turkissa vielä riittäisi, olisi Erdoğanin viimeaikaisen lausunnon mukaan EU:iin liittyminen käytännössä kuitenkin helppoa; Turkin pitäisi vain soveltaa lainsäädännössään kaikkia EU:n asettamia vaatimuksia.

Turkin johtavien poliittisten päätöksentekijöiden mielipiteiden kärjistymisestä esimerkkinä on myös se, että Erdoğan heitti Berliinissä käydessään ilmaan ehdotukset kuolemanrangaistuksen palauttamisesta ja abortin kiellosta Turkissa (FT 21.11.2012). Ristiriitaiselta tämä vaikuttaa siihen nähden, että suurimmassa osassa muita puheita Erdoğan on ollut avoimesti sitoutunut ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen edistämiseen Turkissa.

Mimesis₁:n toinen osa on puheiden suuresta määrästä huolimatta hyvin yhdenmukainen; merkittäviä poikkeuksia juonen perusrakenteeseen on vain yksi. Kuten yllä mainitsen, kertomuksen toisessa osassa turkkilaiset poliitikot painottavat siirtymistä pois eurooppakeskeisestä maailmanjärjestyksestä. Tämän kanssa ristiriidassa on kuitenkin se, että etenkin joissakin eurooppalaisissa yhteyksissä AKP:n johtohenkilöt jatkavat Euroopan merkityksen korostamista. Esimerkkinä tästä on muun muassa ulkoministeri Davutoğlun lausunto Madridissa (16.11.2009) pidetyssä keskustelutilaisuudessa, jossa hänen mukaansa ”Turkille länsimaalaistuminen, modernisaatio ja poliittinen sekä taloudellinen integraatio Euroopan kanssa ovat aina olleet synonyymeja”. Presidentti Gül puolestaan vakuuttaa Varsovassa 6.6.2011 pitämässään puheessa, että Turkin EU-jäsenyys lisää varmasti EU:n uskottavuutta ja nostaa EU:n sille kuuluvaan strategiseen maailmanlaajuiseen asemaan. Istanbulissa vieraileville ulkomaiden valtionpäämiehille pitämässään puheessa 1.6.2007 Gül myös toteaa, että Turkki jatkaa siltana olemista idän ja lännen, etelän ja pohjoisen, vanhan ja modernin välillä. Ristiriita on ilmeinen, kun näitä lausuntoja vertaa esimerkiksi Gülin Atatürkin menehtymisen 71. vuosipäivän muistopuheessa (10.11.2009) tekemään selvään erotteluun modernisoitumisen ja länsimaalaistumisen välille.

Mimesis₁ eli keskeisten turkkilaisten ulkopoliittisten päätöksentekijöiden kertomus Turkin EU-jäsenyydestä tuo edellä esitetyn perusteella kootusti esille sen, miten Turkin ja EU:n roolin nähtiin kehittyvän turkkilaisten politiikkojen näkökulmasta vuosina 2002–2012. Kattavan aineiston pohjalta luodussa kertomuksessa on havaittavissa joitakin sisäisiä ristiriitoja. Tästä huolimatta kertomusta vie eteenpäin yhtenäinen juoni, joka tuo esille Turkin ulkopoliittiseen toiminnan historiallisia tendenssejä. Seuraavaksi luon edellisen kertomuksen päälle oman kertomukseni, jossa kiteyttämällä edellä kuvailtuja selitysmalleja pyrin antamaan entistä selkeämmän ja tarkemman selityksen Turkin ulkopoliittisen toiminnan muutoksen pääasiallisista syistä.

B. Yhteiskuntatieteilijän kertomus

Edellä pohjustin Turkin EU-jäsenyystavoitteen muuttumiseen johtaneita syitä Turkin poliittisten päätöksentekijöiden näkökulmasta. Kuten mainittu, mimesis₁ antaa kuvan siitä, miten poliitikot Turkissa ovat nähneet jäsenyysneuvotteluiden edenneen ja minkälaiseksi Turkin asema neuvotteluissa sekä globaalissa maailmanjärjestyksessä on heidän näkemyksensä mukaan muodostunut. Seuraavaksi esitän saman kertomuksen, mutta yhteiskuntatieteilijän positiosta, eli ottaen huomioon historiallisen taustatiedon ja viidennen kappaleen kohdissa A-F esitetyn evidenssin. Etenemällä kertomuksessa ajallisesti taaksepäin, lopusta kohti alkua, tuon esille riittäviä ehtoja, jotka täydentävät ja selkeyttävät edellisen kertomuksen aukkokohtia ja todentavat hypoteesiani, eli Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun päättymistä.

Kertomuksen ajallisessa lopussa, eli vuosina 2010–2012 Turkki seisoo kuvainnollisesti katsoen jalat levällään usealla alustalla. Kun maaperä sen alla heiluu, tasapainoa on vaikea pitää yllä. Poliitikot joutuvat ottamaan enemmän riskejä kuin ennen ja tekemään valintoja, sen sijaan, että toimisivat diplomaattisesti ja eri osapuolten näkemyseroja liennyttävällä tavalla. Tilanne on epävarma, koska ulkopoliittisessa linjassa on tehty riskialttiita päätöksiä ja poikettu aiemmasta linjasta rauhaa rakentavana ja konsensushenkisenä valtiona. EU-jäsenyysneuvotteluissakaan ei ole vuoden 2010 jälkeen otettu uusia askeleita eteenpäin. Tässä kontekstissa havainnot Turkin ulkopoliitiikan lähi-itäistymisestä (ks. esim. Nas 2010) on helppo ymmärtää. Kun huomioon otetaan kertomuksen viimeisten vuosien toistuvat aggressiiviset toimet,

esimerkiksi Erdoğanin mielenosoituksellinen käytös Davosissa 2009 ja syyttävä retoriikka entistä liittolaista Israelia kohtaan vuoden 2010 avustuslaivaan kohdistuneen iskun jälkeen, Turkin ulkopoliitiikka vaikuttaa entistä sekavammalta ja ennalta-arvaamattomammalta. Enemmän, kuin Turkin ulkopoliittisen linjan ideologista muutosta (kuten lähi-itäistymistä), aggressiiviset reaktiot osoittavat Turkin EU-jäsenyysneuvotteluista etääntymisen vahvistumista.

Viimeisiä vuosia aiemmin, noin vuosien 2005–2010 välillä johtavat poliitikot korostavat Turkin ulkopoliitiikan moniulotteisuutta ja diplomaattisuutta, sillä heidän käsityksensä Turkille edullisesta toimintaympäristöstä on vakaa ja rauhallinen lähialue. Turkin näinä vuosina kiihtynyt ja verrattain hyvä talouskasvu on nostanut turkkilaisten itsevarmuutta ja antanut sopivan rakenteellisen tuen ulkopoliittisille pyrkimyksille. Toimiva energiapolitiikka on yksi keskeinen osa voimakkaan talouskasvun tavoittelua, ja riittävä sekä turvallinen energiansaanti ovat edellytyksiä yhteiskunnallisen vakauden säilymiselle. Retoriikan tasolla energiapolitiikka nostetaan siten rinnasteiseksi taloudellisen kasvun turvaamiselle.

Turkin näiden vuosien yhteiskunnallinen vakaus perustuu pitkälti noususuhdanteiseen talouskasvuun. Talouskasvun ohella kansan AKP:lle osoittaman tuen säilyminen on yhteiskunnallisen vakauden tae. Kansan suosio on tärkeä varmistaa, jotta AKP voi pysyä vallassa. Mimesis₁:n ajanjakson aikana turkkilaisten enemmistö kannattaakin AKP:ta, mutta tätä vastoin turkkilaisten EU-jäsenyyden kannatus on laskusuhdanteessa. Mielipidetilastoihin vedottaessa ei eritellä kansan eri ryhmiä, joten puheista ei myöskään vastoin ennakko-oletuksiani erikseen käy ilmi MÜSIADin jäsenten EU-kannatus. Sisäiset rakenteelliset tekijät kuitenkin suosivat AKP:n EU:n kontekstista irrottautuvaa politiikkaa. Keskeistä onkin, että niin ulkoiset kuin sisäiset rakenteet tukevat Turkin poliittisten päätöksentekijöiden tavoitteita.

AKP:n keskeisten poliitikkojen dispositiota eli käsitystä rakenteellisista tekijöistä määrittää pääsääntöisesti se, että laajan kansainvälisen yhteistyöverkoston uskotaan takaavan Turkin talouskasvua ylläpitävät ulkomaiset investoinnit. Hyvien ystävyysuhteiden ohella investointien varmistamisessa tärkeää Turkin hallituksen näkökulmasta on yhteiskunnallisen vakauden lisääminen, sisäisten talousrakenteiden uudistaminen ja yksityisyritysten toimintaedellytysten tehostaminen. Sisäpolitiikka ja

ulkopolitiikassa korostunut talouspolitiikka ovatkin keskenään tiiviissä vuorovaikutuksessa ja toimivat saman tavoitteen eteen. Lainsäädännöllisillä toimenpiteillä voidaan toisin sanoen tehdä turkkilaisesta yhteiskunnasta ennakoitava ja sen myötä kansainvälisille investoinneille suotuisa.

Tärkeänä osana kertomusta on taloudellisessa kriisissä olevan EU:n 2000-luvun ensikymmenen aikana vähitellen vähentynyt merkitys. Ristiriitaista kyllä, EU-jäsenyys on vuoden 2005 jälkeen Turkille entistä vähemmän houkuttava vaihtoehto, vaikka teoriassa Turkki onkin aiempaa lähempänä jäseneksi pääsemistä. Tämän vuoksi muun muassa turkkilaisten poliitikkojen ristiriitaisena kokemalle EU:n viisumipolitiikalle luodaan niin käytännön kuin retoriikan tasolla vastamalli. AKP:n poliittisen vision 2023 mukaan Turkki on laskenut viisumivaatimuksiaan Kaukasiassa, Keski-Aasiassa ja Lähi-idässä, ”alueilla, joissa aiemmin ei globaalia omatuntoa ole näkynyt”. Argumentti on esimerkki Turkin pyrkimyksestä rakentaa todellisuutta uudelleen. Viisumivapauksista sopiminen Turkin ja Lähi-idän maiden kesken on myös tosiasiaa lisännyt näiden alueiden välistä kauppaa ja edesauttanut erityisesti turkkilaisten pienyrittäjien ja liikemiesten liikkuvuutta.

Kulttuurilla ei ole talouskasvun kaltaista toimivaa selitysvoimaa hallituksen intressien muodostumisessa. Tämän sijaan kulttuurispesifisiä argumentteja käytetään retorisisina keinoina tukemaan talouskasvua edesauttavia pyrkimyksiä. Turkin kulttuuripohjan moninaisuuden perustellaan toisin sanoen mahdollistavan laaja-alaisen taloudellisen yhteistyön ja Turkin yritysten maailmanlaajuisen levittäytymisen. Turkin kulttuurista moninaisuutta selittävät puolestaan Turkin otollinen maantieteellinen sijainti ja pitkä vaiherikas historia. Koska EU-jäsenyys on Turkin hallituksen silmissä menettänyt merkitystään, vaihtavat poliitikot argumentointiaan ja toteavat aiemmin juuri eurooppalaisina pitämiensä tärkeiden demokraattisten ja perus- sekä ihmisoikeuksia tukevien arvojen olevan nyt universaaleja. Viiteryhmää, johon Turkki ja ”turkkilaisuus” kuuluvat, ei siis arvojen universaaliuden takia ole enää tarvetta rajata vain Eurooppaan. Universaaliuteen perustuvaa arvokäsitystä käytetään täten strategisena ja kontekstin mukaan muokattavana retorisisena välineenä. Kulttuuriretoriikka lienee myös yksi syy sille, että EU-jäsenyyden tavoittelusta ei Turkissa ole virallisesti luovuttu ja hallitus pitää avoinna mahdollisuutta identifioitua halutessaan Eurooppaan. Ainakin vielä

vuoden 2012 lopussa Turkin hallitus pyrkii nimittäin vahvistamaan asemaansa Lähi-idässä toimimalla islamilaisten maiden sananviejänä EU:n suuntaan.

Lähestyttäessä tämän kertomuksen ajallista alkua ja aikaa ennen Turkin EU-jäsenyysneuvotteluiden aloittamista, palautuu kertomus samaan tilanteeseen kuin mimesis₁:n alussa. Tänä aikana EU on Turkin hallituksen prioriteetti, sillä AKP:n johtohenkilöiden dispositioiden mukaan EU on Turkin ensisijainen viiteryhmä ja EU-jäsenyys auttaa Turkia saavuttamaan länsimaiset standardit ja demokratian tason. Tämä kehitys edesauttaa Turkia parantamaan yhteiskunnallista vakauttaan, joka puolestaan on edellytys menestyksekkäälle kaupankäynnille. Toisin kuin yllä esitetyssä mimesis₁:n toisessa osassa, kertomuksen alussa Turkin tosiasiallisesti tärkein kauppakumppani on EU, kun taas muiden alueiden merkitys on vielä suhteellisen vähäinen. EU-jäsenyysneuvottelut etenevät myös sujuvasti, ja mielipidemittausten mukaan turkkilaisten enemmistö suhtautuu EU-jäsenyyteen myönteisesti. AKP:n sisäpoliittinen suosio on korkealla muun muassa puolueen uudistushenkisyyden ja EU:n kanssa lähentymisen takia. Eurooppalaisten normien korostamisella on Turkissa pitkät perinteet, minkä vuoksi länsimaisiin standardeihin pyrkimisen voidaan olettaa vetoavan turkkilaisten tunteisiin ja vahvistavan symbolista sidettä Turkin ja EU:n välillä.

Edettyäni kertomuksen ajalliseen alkuun eli mimesis₂:n loppuun haluaisin nostaa vielä esille huomion yleisön merkityksestä kertomuksessa. Mielenkiintoista on, että vaikka kertomuksen juonessa on murroskohta vuonna 2005, tiukasti eurooppalaiselle yleisölle suunnatuissa puheissa murros on paljon keskimääräistä lievempi. Syynä tähän saattaa olla yllä mainittu kulttuuriretoriikka ja pyrkimys toimia varovasti sekä olla rikkomatta EU:n luottamusta liian hätiköidysti. Puhuessaan eurooppalaisille turkkilaisten poliitikkojen puheissa ei joka tapauksessa tapahdu merkittävää muutosta, eli toisin kuin AKP:n puheissa yleensä, keskeiset poliitikot eivät lakkaa korostamasta Turkin ja EU:n vastavuoroista hyötyä. Vaikka puhetyyli ei eurooppalaiselle yleisölle pidetyissä puheissa muutukaan, käy tutkimusaineistosta kuitenkin ilmi, että vuoden 2005 jälkeen turkkilaiset poliitikot pitävät kaiken kaikkiaan vähemmän puheita Euroopassa kuin kertomuksen vuosina 2002–2004.

Sen lisäksi, että turkkilaiset poliitikot pitävät vuoden 2005 jälkeen yhä enemmän puheita muille kuin eurooppalaisille yleisöille, todentaa kertomuksen murroskohtaa

evidenssi puheen muutoksesta muissa kuin eurooppalaisissa yhteyksissä. Muun muassa Lähi-idän maissa pitämissään puheissa turkkilaiset poliitikot nostavat vuoden 2005 jälkeen aiempaa vahvemmin esille Turkin ja sen ”veljeskansojen” välillä vallitsevan ainutlaatuisen yhteistyömahdollisuuden. Tämän mahdollisuuden puitteissa turkkilaiset poliitikot alleviivaavat etenkin Lähi-idän maiden, mutta myös Kaukasian ja Baltian kanssa luomiaan institutionalisoituneita yhteistyömuotoja ja -organisaatioita.

Ricoeurin määrittämän yhteiskuntatieteilijän roolissa olen tässä kappaleessa rakentanut historiallisen tiedon ja kappaleessa viisi esitettyjen taustatietojen varaan pohjautuvan kertomuksen. Merkittävänä erona poliitikkojen kertomukseen, olen muodostanut sen tietoisena kertomuksen lopusta. Mimesis₂:n lisäarvo onkin erityisesti siinä, että toisin kuin kronologisesti etenevä mimesis₁, yhteiskuntatieteilijän kertomuksessa huomioidaan ajallisuus ja edeltävän kertomuksen toimintojen merkitykset yhdessä eri rakenteellisten taustatekijöiden kanssa. Toisessa kertomuksessa on juonta voitu toisin sanoen rakentaa vielä pidemmälle ja luoda yhtenäinen kuva Turkin EU-jäsenyystavoitteen muutoksesta ja tämän todennäköisimmistä syistä.

Kertomukseni havaintojen valossa voidaan todeta, että monista mahdollisista eri selitysmalleista esille nousee muutama tarpeellinen tekijä, jotka yhdessä saavat aikaan hypoteesini mukaisen tilanteen, eli Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun vähittäisen päättymisen. Koska puhun nimenomaan vähittäisestä päättymisestä, pitää lopputulos ymmärtää vielä avoimena ja täydellistä päättymistä lähestyvänä tilanteena. Kertomukseni kannalta olennaista onkin ollut saada käsitys Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun päättymistä todentavista merkeistä. Jäljittämäni evidenssin perusteella Turkin EU-jäsenyystavoitteen hiljattaisen ja epäsuoran päättymisen alkamista todentavat merkit talouden rakenteissa tapahtuneista muutoksista, jotka osuivat ajallisesti yhteen turkkilaisten laskevan EU-jäsenyyden kannatuksen ja Turkin EU-jäsenyysneuvotteluiden hitaan etenemisen kanssa. Seuraavassa, tutkimuksen viimeisessä kappaleessa esittelen analyysitulokset tätä seikkaperäisemmin ja reflektoin tutkimuksen kahden analyysiosan, eli muutosten kuvailun ja kertomusten välistä suhdetta.

8. Johtopäätökset ja katsaus tulevaan

Kuten johdantokappaleessa tuon esille, Turkin EU-jäsenyyssprosessin jatkosta on poikkeavia näkemyksiä ja monenlaisia tulkintoja tutkijoiden keskuudessa. Tutkimuksellani olenkin halunnut puuttua näihin Turkin EU-jäsenyyssprosessin epävarmuuden sekä hajanaisen tutkimusperinteen haasteisiin. Pyrin myötävaikuttamaan alan tieteelliseen keskusteluun luomalla analyttisen sekä riittävän monia kausaalisia tekijöitä huomioivan ennusteen Turkin EU-jäsenyystavoitteen kohtalosta. Seuraavaksi kokoan tutkimuksen analyysien tuloksia yhteen ja osoitan niiden merkityksen jatkotutkimukselle.

Kappaleessa viisi selvitän toimija-rakenne-vuorovaikutuksen ja kaksitasoisen pelin teorioiden pohjalta soveltamaani malliin nojaten, onko selitettävässä ilmiössä ja tätä selittävässä rakenteellisissa sekä toimijuuteen liittyvissä tekijöissä tapahtunut muutoksia. Tämä analyysin ensimmäinen vaihe tuo esille muutosta todentavaa evidenssiä, joka pohjustaa tutkimuksen toista vaihetta. Muutosten kuvailut luovatkin edellytykset edetä kuvailua syvemmän tason reflektoinnille, eli keskeisimpien selitysmallien hahmottamiselle kappaleessa seitsemän. Analyysin toinen vaihe rakentuu kahdelle kertomukselle, *mimesis*₁:lle ja *mimesis*₂:lle. Tutkimuksen johtopäätökset kiteytyvät näistä jälkimmäisessä, joka tuo yhteen Turkin EU-jäsenyystavoitteen muuttumista todentavan evidenssin ja ensimmäisen, poliittisten päätöksentekijöiden kertomuksen.

Yhdessä nämä kaksi analyysin vaihetta havainnollistavat Turkin EU-jäsenyystavoittelun päätyneen vähitellen. On kuitenkin keskeistä pitää mielessä, että Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun pysähtyminen ei merkitse samaa kuin Turkin ja EU:n kahdenvälisen yhteistyön päätyminen. Ero näiden kahden välillä voi näyttäytyä häilyvänä; Turkin ja EU:n yhteistyön muodot ovat rakentuneet vähitellen usean vuosikymmenen ajan, mikä tekee osaltaan epätodennäköiseksi sen, että Turkin EU-jäsenyystavoittelu päättyisi selkeästi havaittavana ajankohtana. Yksiselitteisesti todennettavaa ja määriteltävää loppua Turkin EU-jäsenyyden tavoittelussa ei ole vielä nähty, eikä tuskin lähitulevaisuudessa nähdäkään. Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun päätyminen on tätä vastoin hidas pitkän tähtäimen prosessi.

Turkin EU-jäsenyy prosessi on analyysitulosten mukaan käytännössä katsoen vielä avoin. Mimesis₂:een tiivistyvän kertomuksen perusteella Turkin ulkopoliittinen toiminta noudatti tarkastellun kymmenen vuoden aikana kuitenkin tietynlaista kaavaa, jonka jatkuminen myös tulevaisuudessa on todennäköistä, mikäli kertomuksen rakenteelliset ehdot pysyvät samoina ja AKP puolue jatkaa enemmistöhallituksessa. Näin ollen väitän, että viimeistään vuonna 2023, Turkin tasavallan 100-vuotispäivänä, Turkin EU-jäsenyy prosessi on muuttanut niin paljon muotoaan, että jäsenyyden tavoittelusta ei enää puhuta.

Mimesis₂ osoittaa, että Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun päättymistä ei voida selittää eurooppalaistumisen tai lähi-itäistymisen kaltaisista kulttuurisidonnaisista selitysmalleista käsin. Turkin, ja samalla myös AKP:n, kansallisten intressien määrittämisessä ei toisin sanoen ole kulttuurispesifistä kontekstia. Vuosien 2002–2012 aikana tähän niin sanottuun ja suuressa määrin taloudellisen menestyksen kautta määriteltyn kansalliseen intressiin on pyritty eri tavoin. Murroskohta Turkin keskeisten poliitikkojen kertomuksessa perustuukin keskeisesti siihen, että muuttuvat ulkoiset ja sisäiset rakenteelliset tekijät vaikuttivat AKP:n poliittisen johdon dispositioihin ja sen kautta heidän preferensseihinsä ja ulkopoliittiseen toimintaan.

Mimesis₁:n ensimmäisen osan aikana EU oli taloudellisesti hyvällä pohjalla, ja sen vuoksi myös EU:n kannatus oli Turkissa suuri. Turkissa elettiin tänä aikana talouskriisissä ja tarvittiin kipeästi yhteiskunnallista vakautta ja rauhaa luovia taloudellisia ja poliittisia toimenpiteitä. Tässä tilanteessa EU-jäsenyyden tavoittelu vastasi Turkin poliittisen johdon näkemyksiin Turkin intresseistä, sillä EU-jäsenyyden edellyttämät Kööpenhaminan kriteereiden toteuttamisen nähtiin edesauttavan Turkin kehitystä.

Vuodesta 2005 alkaen, Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun päättyminen antoi itsestään merkkejä, ensin vähitellen ja loppua kohti yhä kiihtyvämmällä tempolla. Kertomuksessa havaittu murroskohta onkin ajallisesti yhteensopiva relevanteissa selittäväissä tekijöissä tapahtuneiden muutosten kanssa. Tosiasiallisesti muutoksia tapahtui monissa selittäväissä tekijöissä. Poliitikkojen kertomuksessa näistä ulkopoliittisten päätösten kannalta tärkeimmäksi tekijäksi nousee kuitenkin talouskasvu. Sekä Turkin sisäpoliittinen että yhteiskunnallinen tilanne olivat talouskasvun myötä muuttuneet, ja

toisaalta Euroopan talouden epävarmuus oli kasvanut. Tämän vuoksi Turkin vakauden ja taloudellisen kehityksen takaajina näyttäytyivät nyt eri toimijat kuin ennen vuotta 2005. Kuten mimesis₂:ssa tulee ilmi, 2000-luvun alkuun nähden Turkin taloudellinen tila oli huomattavasti parantunut, minkä myötä AKP:n poliittinen kannatus oli saanut entisestään nostetta ja EU:n kannatus oli puolestaan laskenut.

Taloukasvun ja sisäpoliittisen tilanteen muutoksen myötä AKP:n johdon dispositiot kääntyivät toiseen suuntaan. Tämä tuli esille heidän näkemyksissään Turkin kansallisten intressien kannaltaärkevissä ulkopoliittisissa toimissa. EU ei 2000-luvun loppupuolella ja toisen vuosikymmenen alussa ollut Turkin näkökulmasta enää toimija, joka takaisi Turkin vakaan kehityksen. Taloudellisesti Turkki pärjasi laajentamalla yhteistyösuhteitaan ensisijaisesti Lähi-idän maihin, Balkanille sekä turkinkielisiin naapureihin Kaukasiassa ja tämän jälkeen Afrikkaan ja Aasian nouseviin ja nopeasti kehittyviin talouksiin. Liikemiesten liikkumisen edesauttaminen, liikenneyhteyksien avaaminen ja monien valtion toimintojen yksityistäminen loivat kansainvälisille investoinneille ja sen kautta taloukasvulle otollisen maaperän. Turkkiilaisten poliitikkojen käyttämä retoriikka muuttui, koska sen ensisijainen kansainvälinen yleisökin vaihtui Euroopasta itäisiin ja eteläisiin naapureihin.

Turkin johtavien poliitikkojen kärkkäät argumentit ja ennalta arvaamaton käytös vuosien 2010–2012 välillä eli kertomuksen kahden viimeisen vuoden aikana³¹ olivat jatkumoa tälle kehitykselle. Ne kertovat Turkin poliitikkojen lisääntyneestä itseluottamuksesta ja esimerkiksi kansainvälisen yhteisön, toisin sanoen EU:n Turkille asettamien rajoittavien vaatimusten puuttumisesta. Turkin tulevaisuuden kannalta vastaavanlaiset toimet lienevät kuitenkin riskialttiita, sillä Turkin vaikutusvalta myös sen nykyisten yhteistyökumppaneiden kuten Kaukasian ja Mustanmeren maiden kanssa perustuu osittain Turkin luotettavaan, yhteistyökykyiseen ja uskottavaan maineeseen.

Tutkimustulosten perusteella Turkin taloukasvu, AKP:n nauttima sisäpoliittinen tuki ja EU-jäsenyyden kannatuksen heikkeneminen Turkissa olivat toisiansa tukevia ja toisaalta välttämättömiä syitä sille, miksi Turkin EU-jäsenyyden tavoittelu vähitellen

³¹ ks. esim. s. 57

lakkasi. Analyysitulokset osoittavat Turkin EU-jäsenyystavoitteen käytännössä katsoen pysähtyneen, ja historiallisten tendenssien perusteella Turkin EU-jäsenyyden tavoittelun jatkuminen näyttää epätodennäköiseltä. Ilman normatiivista positiota suuntaan tai toiseen tarjoavat johtopäätökset niin eurooppalaisten kuin turkkilaisten päätöksentekijöiden käyttöön tärkeää tietoa, kun tehdään EU:n ja Turkin välisiin suhteisiin vaikuttavia politiikkaratkaisuja jatkossa.

Lopuksi haluan vielä tuoda esille sen, mitä olen läpi analyysin pyrkinyt korostamaan. Huolimatta siitä, että Turkki on lakannut tavoittelemasta EU:n jäsenyyttä, ovat jäsenyysneuvottelut virallisesti yhä käynnissä. Teoriassa Turkin EU-jäsenyystavoitteluprosessin loppu on siis avoin. Näin ollen on mahdollista, että mikäli mainituissa relevanteissa tekijöissä, eli Turkin talouskasvussa, AKP:n kannatuksessa tai Turkin tärkeiden sisäpoliittisten sidosryhmien EU-kannatuksessa tapahtuu merkittäviä muutoksia, myös kertomus Turkin EU-jäsenyysneuvotteluista voi vielä saada erilaisen lopun. Yhtäläillä huomionarvoinen mahdollisuus on, että EU:n politiikka ja sen institutionaalinen rakenne muuttuvat tulevana vuosina merkittävästi, mikä saattaa vaikuttaa Turkin ja EU:n välisiin suhteisiin uudella tavalla. Tämä mahdollisuus luokin edellytyksiä ja tarvetta jatkotutkimukselle selvittää Turkin ulkopoliitiikan todennäköisiä tulevaisuuden skenaarioita ja vaihtoehtoja vähiten päättyville EU-jäsenyysneuvotteluille.

Lähteet

- Adly, Amr (2013), *State Reform and Development in the Middle East: Turkey and Egypt in the Post-Liberalization Era*, Routledge: Oxon, New York.
- Ahlmark, Karl-Fredrik (2012), *European Borderline and Turkish Schizophrenia*, Työpaperi. Göteborgin yliopisto. 1:1–49.
- Aras, Bülent (2009), *Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy*, SETA Policy Brief, 32.
- Aydın, Senem (2003), The Self-Definition of Europe: Where does Turkey Stand?, *Turkish Policy Quarterly*, 2(4).
- Bilge Criss, Nur (2010), *Parameters of Turkish Foreign Policy under the AKP Governments*, UNISCI keskustelualoitteet, 23:9–22.
- Bora, Tanil (2007), ”Turkkilaisen nationalismin muodot”. Teoksessa Anu Leinonen, Tuula Kojo, Mervi Nousiainen, Sampsa Peltonen ja Lauri Tainio (toim.), *Turkki – Euroopan rajalla? Gaudeamus: Tampere*, 142–164.
- Carlsnaes, Walter (1992), The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis, *International Studies Quarterly*, 36(1): 245–270.
- Carlsnaes, Walter (1993), On analyzing the Dynamics of Foreign Policy Change: A Critique and Reconceptualization, *Cooperation and Conflict*, 28(1): 5–30.
- Carlsnaes, Walter (1994), ”In lieu of a Conclusion: Compatibility and the Agency-Structure Issue in Foreign Policy Analysis”. Teoksessa Carlsnaes & Smith (toim.), *European Foreign Policy: The EC and Changing Perspectives in Europe*, Sage: Lontoo, 274–287.
- Duran, Burhanettin (2008), ”The Justice and Development Party’s ‘new politics’: Steering toward conservative democracy, a revised Islamic agenda or management of new crises?” Teoksessa Ümit Cüre (toim.), *Secular and Islamic Politics in Turkey. The making of the Justice and Development Party*, Routledge: Oxon, 80–106.
- Cowen & Smith (2009), After Geopolitics? From the Geopolitical Social to Geoeconomics, *Antipode*, 41(1): 22–48.
- Davutoğlu, Ahmet (2001), *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu* [Strateginen syvyys: Turkin kansainvälinen asema], Küre Yayınları: Istanbul.
- Davutoğlu, Ahmet (2008), *Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*, Insight Turkey, 10(1): 77–96.
- Demirtaş, Birgül (2012), ”Turkish Foreign Policy under the AKP Governments: an Interplay of Imperial Legacy, Neoliberal Interests and Pragmatism”. Teoksessa Simten Çosar, Gamze Yücesan-Özdemir (toim.), *Silent Violence: Neoliberalism, Islamist Politics and the AKP Years in Turkey*, Red Quill Books: Ottawa, 213–250.
- Dismorr, Ann (2008), *Turkey Decoded*, Saqi: Lontoo, California, Beirut.
- Duran, Burhanettin (2006), ”JDP and Foreign Policy as an Agent of Transformation”. Teoksessa Yavuz, Hakan A. (toim.), *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Parti*, The University of Utah Press: Salt Lake City, 281–305.
- Dutz, Mark & Us, Melek & Yılmaz, Kamil (2005), ”Turkey’s Foreign Direct Investment Challenges: Competition, the Rule of Law, and EU Accession”. Teoksessa Bernard M. Hoekman ja Sübidey Togan (toim.), *Turkey - Economic Reform & accession to the European Union*, Maitilan pankki: Washington, 261–293.
- Emerson, Michael (2012), Fishing for Gas and More in Cypriot Waters, *Insight Turkey*, 15(1).

- Goldmann, Kjell (1988), *Change and Stability in Foreign Policy: The Problems and Possibilities of Détente*, Harvester Wheatsheaf: New York.
- Gordon, Philip & Taspınar, Ömer (2006), Turkey on the Brink, *The Washington Quarterly*, 29(3): 57–70.
- Gowan, Peter (1999), *The Global Gamble. Washington's Faustian Bid for world Dominance*, Verso: Lontoo, New York.
- Gültekin, Nihat B & Yilmaz, Kamil (2007), "Talous EU-jäsenyyden kynnyksellä". Teoksessa Anu Leinonen, Tuula Kojo, Mervi Nousiainen, Sampsa Peltonen ja Lauri Tainio (toim.), *Turkki – Euroopan rajalla? Gaudeamus: Tampere*, 201–221.
- Heikkinen, Hannu L.T. (2000), Tarinan mahti – Narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia, *Tiedepolitiikka*, 4: 47–58.
- Hermann, Charles F. (1990), Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy, *International Studies Quarterly*, 34: 3–21.
- Hollis & Smith (1990), *Explaining and Understanding International Relations*, Clarendon Press: Oxford.
- Huntington, Samuel (1993), The Clash of Civilizations?, *Foreign Affairs*, 72(3): 22–49.
- Hyvärinen, Matti (2004), Kirjallisuuskatsaus – Johdatus narratiiviseen tutkimukseen, *Sosiologia*, 4: 242–246.
- Insel, Ahmet (2007), "Kemalismo – huoli valtion eheydestä". Teoksessa Anu Leinonen, Tuula Kojo, Mervi Nousiainen, Sampsa Peltonen ja Lauri Tainio (toim.), *Turkki – Euroopan rajalla? Gaudeamus: Tampere*, 121–135.
- Kanat, Kılıç Buğra (2010), AK Party's Foreign Policy: Is Turkey Turning Away from the West?, *Insight Turkey*, 12(1): 205–225.
- Kart, Emine (2010), From battling for Turkey's soul to shifting foreign policy orientations: the debate, *Turkish Review*, 1(1): 74–79.
- Kejanlıoğlu, D. Beybin & Taş, Oğuzhan (2007),), "Turkin ja EU:n suhteet Turkin lehdistössä". Teoksessa Anu Leinonen, Tuula Kojo, Mervi Nousiainen, Sampsa Peltonen ja Lauri Tainio (toim.), *Turkki – Euroopan rajalla? Gaudeamus: Tampere*, 91–111.
- Kutlay, Mustafa (2011), Economy as the 'Practical Hand' of 'New Turkish Foreign Policy': A Political Economy Explanation, *Insight Turkey*, 13(1): 67–88.
- Kuusisto, Riikka (1996), "Sodan retoriikasta. Persianlahden ja Bosnia konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa". Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilka (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*, Vastapaino: Tampere, 267–291.
- Lahtinen, Mikko (1997), *Niccolo Machiavelli ja aleatorinen materialismi: Louis Althusser ja Machiavellin konjunktuurit*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Lecha, Eduard Soler i (2003), Turkey and the EU: Bringing Together a Regional Power and a Global Actor, *Turkish Policy Quarterly*, 2(4): 47–55.
- Leinonen, Anu & Kojo Tuula & Nousiainen, Mervi & Peltonen, Sampsa & Tainio, Lauri (toim.), *Turkki – Euroopan rajalla? Gaudeamus: Tampere*.
- Lytard, Jean-Francois (1985), *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*, Tampere: Vastapaino.
- Morris Chris (2005), *The New Turkey*, Granta Publications: Lontoo.
- Müftüler-Baç, Meltem & Gürsoy, Yaprak (2010), Is there a Europeanization of Turkish Foreign Policy? An Addendum to the Literature on EU Candidates, *Turkish Studies*, 11(3): 405–427.
- Nas, Çiğdem (2010), Changing Dynamics of Turkish Foreign Policy and The European Union, *Turkish Policy Quarterly*, 9(4): 117–131.
- Oğuzlu, Tarik & Kibaroglu, Mustafa (2009), Is the Westernization Process Losing Pace

- in Turkey: Who's to Blame? *Turkish Studies*, 10(4): 577–59.
- Oğuzlu, Tarik (2010–2011), Turkey and Europeanization of Foreign Policy?, *Political Science Quarterly*, 125(4): 657–683.
- Olsen, Johan P., (2002), The Many Faces of Europeanization, *Journal of Common Market Studies*, 40(5): 921–52.
- Patomäki, Heikki (1992), *Maailmamme rajat: rakentava katsaus maailmanpolitiikan kriittiseen tutkimukseen*, Suomen rauhantutkimusyhdistys: Tampere.
- Patomäki, Heikki (2002), *After International Relations. Critical Realism and the (Re)construction of World Politics*, Routledge: Lontoo, New York.
- Perelman, Chaïm & Olbrechts-Tyteca, Lucie (1969), *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*, University of Notre Dame Press: Notre Dame, Indiana.
- Perelman, Chaïm ([1982] 1996), *Retoriikan valtakunta*, Gummerus: Jyväskylä.
- Putnam, Robert D. (1988), Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games, *International Organization*, 42(3): 427–460.
- Ricoeur, Paul (1984), *Time and Narrative*, The University of Chicago Press: Chicago.
- Robins, Philip (2007), Turkish foreign policy since 2002: between a 'post-Islamist' government and a Kemalist state, *International Affairs*, 83(1): 289–304.
- Rozov, N.S. (2012), Geopolitics, Geoeconomics, and Geoculture. The Interrelation of Dynamic Spheres in the History of Russia, *Russian Social Science Review*, 53(6): 4–26.
- Sarıgıl, Zeki (2007), Europeanization as Institutional Change: The Case of the Turkish Military, *Mediterranean Politics*, 12(1): 39–57.
- Schimmelfennig, Frank (2003), *The EU, NATO and the Integration of Europe. Rules and Rhetoric*, University Press: Cambridge.
- Shaffer, Brenda (2012), Energy Resources and Markets in the Eastern Mediterranean Region. The German Marshall Fund of the United States Policy Brief.
- Summa, Hilka (1996), "Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan". Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus". Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilka (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*, Vastapaino: Tampere, 51–83.
- Sözen, Ahmet (2010), A Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy: Transition and Challenges, *Turkish Studies*, 11(1): 103–123.
- Taspinar, Ömer (2012), Turkey's Strategic Vision and Syria, *The Washington Quarterly*, 35(3): 227–140.
- Toprak, Binnaz (2007), "Islam ja demokratia". Teoksessa Anu Leinonen, Tuula Kojo, Mervi Nousiainen, Sampsa Peltonen ja Lauri Tainio (toim.), *Turkki – Euroopan rajalla?* Gaudeamus: Tampere, 165–193.
- Uğur, Mehmet & Yankaya, Dilek (2008), Policy Entrepreneurship, Policy Opportunism, and EU Conditionality: The AKP and TÜSIAD Experience in Turkey, *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*, 21(4):581–601.
- Ulusoy, Kivanç (2008), The Europeanization of Turkey and its impact on the Cyprus problem, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 10(3).
- Ulusoy, Kivanç (2009), Europeanization and Political Change: The Case of Cyprus, *Turkish Studies*, 10(3): 393–408.
- Walker, Joshua W. (2007), Learning Strategic Depth: Implications of Turkey's New Foreign Policy Doctrine, *Insight Turkey*, 9(3): 32–47.
- Wendt, Alexander (1991), Bridging the theory/meta-theory gap in international relations, *Review of International Studies*, 17(4): 383–392.
- Wendt, Alexander (1999), *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press: Cambridge.

- Wittrock, Björn & Wagner, Peter (1990), "Social Science and State Developments: The Structuration of Discourse in the Social Sciences". Teoksessa Stephen Brooks ja Alain-G. Gagnon (toim.), *Social Scientists, Policy, and the State*, Praeger: New York, 113–137.
- Yankaya, Dilek (2009), The Europeanization of MÜSİAD: Political opportunism, Economic Europeanization, Islamic Euroscepticism, *European Journal of Turkish Studies*, 9: 1–18.
- Yavuz, Hakan A. (toim.) (2006), *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Parti*, The University of Utah Press: Salt Lake City.
- Yildirim, Sena (15.5.2012), 2. tarjouskierros Kyproksen talousalueen maakaasu- ja öljyvarannoista ylitti odotukset, taustamuistio NIC7053-33, Suomen suurlähetystö, Nikosia.
- Zarakol, Ayşe (2013), Revisiting Second Image Reversed: Lessons from Turkey and Thailand, *International Studies Quarterly*, 57: 150–162.
- Zuconi, Mario (2009), The Impact of the EU Connection on Turkey's Domestic and Foreign Policy, *Turkish Studies*, 10(1): 25–36.
- Öniş, Ziya & Türem, Umut (2001), Business, Globalization and Democracy: A Comparative Analysis of Turkish Business associations, *Turkish Studies*, 2(2): 94–120.
- Öniş, Ziya (2006a), "The Political Economy of Turkey's Justice and Development Party". Teoksessa M.Hakan Yavuz (toim.), *The Emergence of a New Turkey. Democracy and the AK Parti*, The University of Utah Press: Salt Lake City, 207–234.
- Öniş, Ziya (2006b), "Globalisation and party transformation. Turkey's Justice and Development Party in perspective". Teoksessa Peter Burnell (toim.), *Globalising Democracy*, Routledge: Oxon, New York, 122–140.
- Öniş, Ziya & Bakır, Caner (2007), Turkey's Political Economy in the Age of Financial Globalization: The Significance of the EU Anchor, *South European Society & Politics*, 12(2): 147–164.
- Öniş, Ziya & Yılmaz, Şuhnaz (2009), Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era, *Turkish Studies*, 10(1): 7–24.

Internet-lähteet

Centre of Economics and Foreign Policy Studies, EDAM. Haettu 27.4.2013

<http://edam.org.tr/eng/document/EDAM%20Poll%202013-1.pdf>

CIA –The World Fact Book. Haettu 20.11.2012.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

Dereli, Zeynep (2013), FPC Briefing: Turkey's Pivotal Role in Energy Supply, The Foreign Policy Centre. Haettu 26.4.2013.

<http://fpc.org.uk/fsblob/1533.pdf>

Devlen, Balkan (2010), AKP vs "Old Guard"? The Operational Codes of Turkish Foreign Policy. Seminaaripaperi. Haettu 12.4.2013.

http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/4/1/3/4/3/pages413434/p413434-1.php

Dinççağ & Özlale, AB Pazarındaki İhracat Kayıpları [Vientitappiot EU-markkinoilla], TEPAV, 2010. Haettu 3.4.2013. http://www.tepav.org.tr/upload/files/1280316976-5.AB_Pazarindaki_Ihracat_Kayiplari.pdf

Europa (17.5.2012), Positive EU-Turkey agenda launched in Ankara. Haettu 11.4.2013. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-359_en.htm

European Commission, European Economic Forecast Spring 2012. Haettu 14.11.2012. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012/pdf/ee-2012-1_en.pdf

Eurostat1, Real GDP growth rate volume - Percentage change on previous year. Haettu 21.7.2013. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Eurostat2, General government gross debt, % of GDP and million EUR. Haettu 21.7.2013. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Eurostat3, Inflation rate Annual average rate of change (%). Haettu 21.7.2013. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Giannotta, Valeria (19.1.2012), Turkish Foreign Policy Evolution and Goals under the AKP Government. Haettu 4.3.2013. http://www.balkananalysis.com/turkey/2012/01/19/turkish-foreign-policy-evolution-and-goals-under-the-akp-government/#_edn18

Grigoriadis, Ioannis, (2010), The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy, Working Paper, 8/2010, Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP). Haettu 22.7.2013. http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/en/2010/04/KEIMENO-EPIΓΑΣΙΑΣ-8_2010_IoGrigoriadis1.pdf

Hughes, Edel (2012), Turkey may now be on the road to joining the EU, but it also should question whether membership is still in the country's interest. Haettu 28.3.2013. <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2012/06/12/turkey-eu-accession/>

Hyvärinen, Matti (2006). Haettu 2.5.2013. http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf

International Crisis Group (ICG) (2012), Aphrodite's Gift: Can Cypriot Gas Power a New Dialogue?, Europe Report 216. Haettu 2.4.2012. <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/cyprus/216-aphrodites-gift-can-cypriot-gas-power-a-new-dialogue.pdf>

Kaupapoliitikka, 22.1.2013. Haettu 3.4.2013. <http://www.kaupapoliitikka.fi/public/default.aspx?contentid=268078&nodeid=41396&contentlan=1&culture=fi-FI#.UVrM6f0qfkW.email>

Kont, Ergun (2011), Arap Baharı [The Arab Spring], *MÜSIAD Çerçeve*, 20(57): 1-2. Haettu 7.4.2013. <http://www.musiad.org.tr/contentimages/arastirmalaryayin/pdf/CERCEVE%20SAYI-57%20son.pdf>

MÜSIADin 14. Kansainväliset messut (Haettu 27.4.2013)

<http://www.musiadfair.com/en/musiadnedir.php>

Rissanen, Anna (2012), *Soturista rauhanrakentajaksi: Eurooppalaistuminen geopoliittisena käsitteenä Turkin ulkopoliitiikan tutkimuksessa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin oppiaine.

Haettu 6.2.2013. <http://hdl.handle.net/10138/34026>

Transatlantic Trends 2011, The German Marshall Fund of the United States (GMF). Haettu 28.10.2012.

http://www.gmfus.org/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/tt2011_final_web1.pdf

Ögütçü, Mehmet (2012), Rivalry in the Eastern Mediterranean: The Turkish Dimension, Policy Brief, The German Marshall Fund of the United States (GMF). Haettu 8.6.2012.

http://www.gmfus.org/wp-content/blogs.dir/1/files_mf/1339171647Ogutcu_EasternMedRivalry_Jun12.pdf

Tutkimusaineisto

Financial Times

21.11.2012, *Europe: Erdogan and Gul differ on country's EU aspirations*. Haettu 27.7.2013.

<http://www.ft.com/cms/s/0/1371f3a8-17b1-11e2-8cbe-00144feabdc0.html#axzz2aG18Exho>

8.7.2010, *Turkey says EU membership is top priority*. Haettu 12.3.2013.

<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/0652cfd2-8ab7-11df-8e17-00144feab49a.html#axzz2NJIfM1BX>

10.10.2011, *Trust issues add to Turkey's EU apathy*. Haettu 12.3.2013.

<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/fe570250-f354-11e0-b11b-00144feab49a.html#axzz2NJIfM1BX>

14.11.2012, *Turkey and the EU*. Haettu 12.3.2013.

<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/bab1b1c4-2e65-11e2-8bb3-00144feabdc0.html#axzz2MvwO2VaA>

Hürriyet Daily News

30.4. 2012, *MÜSİAD picks new chairman at assembly*. Haettu 27.4.2013.

<http://www.hurriyetdailynews.com/musiad-picks-new-chairman-at-assembly.aspx?pageID=238&nid=19567>

8.5.2012, Murat Yetkin, *Is Turkey adopting a presidential system?*

Haettu 15.12.2012.

<http://www.hurriyetdailynews.com/is-turkey-adopting-a-presidential-system.aspx?pageID=449&nID=20213&NewsCatID=409>

2.7.2012), Murat Yetkin, *Quo Vadis Europe?*

Haettu 27.3.2013.

<http://www.hurriyetdailynews.com/quo-vadis-europe.aspx?pageID=449&nID=24522&NewsCatID=409>

9.10.2012, *Since Turkey turned its eyes from Europe to the Middle East*. Haettu 27.3.2013.

<http://www.hurriyetdailynews.com/since-turkey-turned-its-eyes-from-europe-to-the-middle-east.aspx?nID=31983&NewsCatID=409>

15.10.2012, *Turkey soon to open new chapter with EU*. Haettu 27.3.13.

<http://www.hurriyetdailynews.com/PrintNews.aspx?PageID=383&NID=32424>

28.2.13, *EU Committee approves opening new chapter, Füle announces via Twitter*. Haettu 10.5.2013.

<http://www.hurriyetdailynews.com/eu-committee-approves-opening-new-chapter-fule-announces-via-twitter.aspx?pageID=238&nID=42028&NewsCatID=351>

4.3.2013, Soner Çağaptay, *Turkey rising? (I)*. Haettu 5.3.2013.
<http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-rising-i.aspx?pageID=449&nID=42234&NewsCatID=424>

5.3.2013, Soner Çağaptay, *Turkey rising? (II)*. Haettu 5.3.2013.
<http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-rising-ii.aspx?pageID=449&nID=42311&NewsCatID=424>

5.4.2013, *Turkish President Gül slams EU visa policy for Turkey*. Haettu 6.4.2013.
<http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-president-gul-slams-eu-visa-policy-for-turkey.aspx?pageID=238&nID=44296&NewsCatID=338>

Hürriyet

5.3.2012, *Kıbrıs "82'inci vilayet" olacak mı?* [Tuleeko Kyproksesta "82. maakunta"?]. Haettu 23.7.2013. <http://www.hurriyet.com.tr/planet/20060594.asp>

International Herald Tribune

29.1.2013, *Eastern Promises*. Haettu 22.7.2013. <http://latitude.blogs.nytimes.com/2013/01/29/turkey-turns-away-from-europe-toward-the-shanghai-cooperation-organization/>

6.2.2013, *Turkey Hints at a Breakup With Europe*. Haettu 22.7.2013. <http://rendezvous.blogs.nytimes.com/2013/02/06/turkey-hints-at-a-breakup-with-europe/?ref=europe>

Milliyet

16.4.2012, *KTTC'nin adı 'Kıbrıs Türk devleti olacak'* [Pohjois-Kypoksen turkkilaisen tasavallan nimi Kypoksen turkkilaiseksi valtioksi]. Haettu 8.1.2013. <http://siyaset.milliyet.com.tr/kkctc-nin-adi-kibris-turk-devleti-olacak/siyaset/siyasetdetay/16.04.2012/1528608/default.htm>

New York Times

3.10.2011, *For Europe, a Bridge Too Far to Turkey*. Haettu 12.3.2013. http://www.nytimes.com/2011/10/04/world/europe/04iht-politicus04.html?_r=2&pagewanted=print

30.11.2012, *In Turkey, Forging a New Identity*. Haettu 13.3.2013. <http://www.nytimes.com/2012/12/01/world/europe/01iht-currents01.html?pagewanted=all>

Today's Zaman

18.5.2012, *Turkey warns int'l companies over Cyprus gas drilling plans*. Haettu 17.12.2012. <http://www.todayszaman.com/news-280808-turkey-warns-intl-companies-over-cyprus-gas-drilling-plans.html>

11.10.2012, *Erdogan calls for expanded trade ties with Muslim world*. Haettu 6.4.2013.
<http://www.todayszaman.com/news-295038-erdogan-calls-for-expanded-trade-ties-with-muslim-world.html>

25.1.2013, *Erdogan: Turkey considers Shanghai organization an alternative to EU*. Haettu 17.2.2013.
http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?newsId=305166

Puheet, lausunnot ja viralliset asiakirjat

- 58. Hallitusohjelma (2002).
- 59. Hallitusohjelma (2003).
- 60. Hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelma (2007).
- 61. Hallitusohjelma (2011).

AKP:n poliittinen visio 2023 (30.9.2012). Haettu 4.3.2013.
<http://www.akparti.org.tr/upload/documents/akparti2023siyasivizyonuungilizce.pdf>

Varapääministeri ja ulkoministeri Abdullah Gül:

Horizons of Turkish Foreign Policy in the New Century. Kaikki julkiset puheet vuosilta 2003 - 2007. Haettu 9.5.2013.
http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/BAKANLAR/AbdullahGul_kitap.pdf

Presidentti Abdullah Gül:

Puhe YK:n huippukokouksessa (23.9.2010)

Puhe Atatürkin menehtymisen 71. vuosipäivän kokouksessa (10.11.2009).

Puhe College of Europessa Varsovassa (6.6.2011)

Puhe "Chicago Council on Global Affairsin" tilaisuudessa (22.05.2012)

Ulkoministeri Ahmet Davutoğlu:

Puhe 28:nnessa USA-Turkki suhteita käsittelevässä konferenssissa Washingtonissa (2.6.2009)

Puhe Nueva Economía Fórum-järjestön seminaarissa Madridissa (16.11.2009)

Ulkoministeriön tiedote (13.3.2012), *Foreign Minister Davutoğlu underlined Turkey's support to Cyprus negotiations*. Haettu 10.2.2012
<http://www.mfa.gov.tr/foreign-minister-davutoglu-underlined-turkey-s-support-to-cyprus-negotiations.en.mfa>

Suurlähettiläiden konferenssissa Ukrainassa (2.10.2012)

D8-maiden kokouksessa Islamabadissa (21.11.2012)

Eurooppaministeri Egemen Bagis:

HDN-lehden vieraskynäpalstalla (31.5.2010).

Haettu 10.6.2013. <http://egemenbagis.com/en/1494>

Pääministeri Recep Tayyip Erdoğan:

Puheet AKP:n parlamenttiryhmälle 3.1.2002 - 20.11.2012. Haettu 10.6.2013.

<http://www.akparti.org.tr/tbmm/grupkon.asp>